

► EDITORIAL

Jean Dufourcq

► RELAȚII
INTERNAȚIONALE

Oana Albescu

Ioana-Bianca Berna

Daniela Radu

Cristian Gherasim

Claudiu-Laurențiu Țabrea

Gabriel Catalan

Adriana Bichis

Emanuel Copilaș

► ESEU

Nicolae Drăgușin

► ARHIVA

Stelian Tănase

► SEMNALE

Sfera Politicii

REVISTĂ DE ȘTIINȚE POLITICE

EDITATĂ DE FUNDATIA SOCIETATEA CIVILĂ

APARIȚIE LUNARĂ

VOLUM XVIII
NUMĂRUL 10 (152)
OCTOMBRIE 2010

Relații
internationale

Sfera Politicii este prima revistă de știință și teorie politică apărută în România, după căderea comunismului. Revista apare fără întrerupere din 1992.

Sfera Politicii a jucat și joacă un rol important în difuzarea principalelor teme de știință și teorie politică și în constituirea și dezvoltarea unei reflecții politologice viabile în peisajul științific și cultural din România.

Sfera Politicii pune la îndemâna cercetătorilor, a oamenilor politici și a publicului, analize, comentarii și studii de specialitate, realizate pe baza paradigmelor teoretice și metodologice ale științei și teoriei politice actuale.

Sfera Politicii își face o misiune din contribuția la consolidarea și dezvoltarea societății democratice și de piață în România.

Revistă editată de:

Fundația
Societatea Civilă

INDEXĂRI INTERNAȚIONALE:

- Central and Eastern European Online Library (CEEOL)
- International Political Science Abstract / Association internationale de science politique (IPSA/AISP)

Clasificare CNCIS: "B+"
Apare lunar

EDITORIAL BOARD

Călin Anastasiu
Daniel Chirot
Dennis Deletant
Anneli Ute Gabanyi
Gail Kligman
Steven Sampson
Lavinia Stan
Vladimir Tismăneanu
G. M. Tamas
Katherine Verdery

DIRECTOR

Stelian Tănase

SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

Sabin Drăgulin

REDACȚIE

Cecilia Tohăneanu
Alexandru Radu
Aurora Martin
Nicolae Drăgușin
Ioana Paverman
Camelia Runceanu

TEHNOREDACTOR

Liviu Stoica

sferapoliticii@rdslink.ro
redactia@sferapoliticii.ro
<http://www.sferapoliticii.ro>

Sfera Politicii

VOLUMUL XVIII, NUMĂRUL 10 (152), octombrie 2010

Editorial

- Alianța în transformare. Care este rațiunea de a fi a Alianței Nord-Atlantice și care este aparatul aflat la dispoziția ei?3
Jean Dufourcq

Relații internaționale

- Etica în Relațiile Internaționale sub auspiciile interdependenței complexe.....17
Oana Albescu
- Identitatea. Interacțiune – instrumente analitice socio-constructiviste în studiul relațiilor internaționale..... 23
Ioana-Bianca Berna
- Contează normele în relațiile internaționale? O abordare constructivistă a operațiunii Artemis.....30
Daniela Radu
- Uniunea Europeană de care avem nevoie. Ascensiunea unui actor global39
Cristian Gherasim
- Guvernanța securității în relațiile internaționale contemporane.
Studiu de caz: Regiunea Extinsă a Mării Negre45
Claudiu-Laurențiu Țabrea
- Organizarea, funcționarea și reformarea Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite (I)..... 57
Gabriel Catalan
- Politica externă a lui Nicolas Sarkozy: ruptură sau continuitate?70
Adriana Bichis
- Politica externă a României comuniste: anatomia unei insolite autonomii 75
Emanuel Copilaș

Eseu

- Dreptatea intergenerațională. Principii și teorii (III) 91
Nicolae Drăgușin

Arhiva

- Arhivele Sfera Politicii – Zaharia Stancu.....96
Stelian Tănase

Semnale..... 103

Index de autori..... 104

Alianța în transformare

care este rațiunea de a fi a Alianței Nord-Atlantice
și care este aparatul aflat la dispoziția ei?¹

■ JEAN DUFOURCQ

Abstract

Admiral Dufourcq article critically analyzes the current capacity of NATO, the organisation resulting from the Washington Treaty, to adapt to global geo-strategic framework of XXI century. This framework is completely changed compared to that in which it appeared the NATO from the Yalta order. In the new geopolitical framework and in the new developing world order the role of Atlantic actors decreases. In this context, the proposal of author is the rebuilding of Alliance based on Euro-American Strategic Partnership between the US and European Union that is open to other actors from Atlantic and Eurasian areas.

Keywords

Atlantic Alliance, euro-american partnership, geostrategic area, new global order, European Union

NATO, organizația politico-militară creată acum mai multe decenii, în contextul strategic de atunci, în baza Tratatului Atlanticului de Nord semnat la Washington, în 1949, atinge astăzi limitele flexibilității sale. Ea se confruntă, în prezent, cu dificultăți enorme în toate domeniile, operațional (în special în Afghanistan), funcțional (în planificarea apărării și în finanțare) și politic (în diversificarea partenerilor săi). Solidaritatea și coeziunea aliaților par afectate. Acest diagnostic fără complezență ridică problema perenității NATO însă nu și a Alianței Nord-Atlantice. În Franța, noi facem o distincție naturală între alianța politică și organizația sa militară, distincție care pare adesea stranie aliaților noștri.

În general, ni se pare evident că Alianța Nord-Atlantică constituie cadrul politic necesar în care europenii și americanii tratează interesele lor comune de securitate și decid conduita lor militară comună atunci când acționează împreună. În astfel de cazuri, ei activează Comandamentul Suprem al Forțelor Aliate din Europa (SHAPE), un instrument militar multinațional creativ și fiabil care permite evaluarea forțelor lor precum planificarea, organizarea și conducerea operațiilor militare multinaționale înterrame care reunesc capacități americane și europene. În schimb, ni se pare, de

¹ Articol preluat cu acordul autorului din cahier IRSEM no 3/2010, traducător Gheorghe Ciascai

asemenea, că NATO și în special organele sale de comandament teritorial și de planificare a apărării nu mai au decât în mică măsură utilitate și sens. În plus, cât privește necesara adaptare a forțelor occidentale la provocările actuale, mulți se îndoiesc de capacitatea NATO de a o realiza într-o manieră centralizată de la Norfolk și de a o conduce după un model american ale cărui limite operaționale par să fi fost atinse, în special în Afganistan; mulți pun la îndoială faptul că asimetria politică și bugetară euro-americană ar permite asigurarea funcționalității oricărei structuri comune.

De asemenea, consolidarea contribuției Franței la structura militară integrată a Alianței Nord-Atlantice adusă în prezent la nivelul marilor săi vecini, îi furnizează acesteia o bună ocazie de a pune cel puțin trei întrebări: La ce servesc alianțele militare într-o lume care se multipolarizează ? Care e aparatul operațional de care Alianța Nord-Atlantică are nevoie pentru a produce efectele așteptate de diferiții săi membri? Care este valoarea reziduală a teatrului atlantic ca spațiu strategic comun?

Acesta este obiectul principal al acestei reflecții care schițează o sinteză adusă la zi a lucrărilor publicate în ultimii 10 ani și încearcă să pună în lumină o Alianță Nord-Atlantică sexagenară, în continuă mișcare de 20 de ani, aflată în căutarea unei noi utilități și a unei noi rațiuni de a fi, care să fie împărtășită de toți membri săi. Înainte de a aborda aceste întrebări, remarcăm că întoarcerea franceză în structura militară a NATO va reda sens geopolitic unei realități devenite funcționale a unei organizații în continuă restructurare de la sfârșitul războiului rece.

Întrădevăr, de 20 de ani, această alianță și-a revizuit de două ori strategia generală – conceptul strategic – la Roma în noiembrie 1991 și la Washington în 1999; revizuirile au condus-o atât la diversificare și sporirea structurilor cât și la tripla extindere (a misiunilor, a parteneriatelor și a zonelor de acțiune), parcurgând, în același timp, o glisare geostrategică dinspre Atlantic spre Asia și Orientul Apropiat iar apoi o glisare operațională generalizată spre acțiuni de securitate, altele decât războiul, cu mijloace și forțe din ce în ce mai diversificate.

De altfel, putem sprijini ideea că poziția Franței în afara structurii militare a NATO, vreme de 45 de ani, a produs, pînă la urmă, o pierdere a densității istorice a Alianței care a slăbit nucleul său euro-american și a făcut ilizibilă continuitatea sa geostrategică. Fără îndoială, această abținere atlantică a Franței a contribuit la facilitarea mișcării către Est a NATO dar ne-a mascat realitatea, preocupantă pentru proiectul european, a dublei înrolări: cea a construcției europene prin NATO și cea a NATO prin strategia americană în expansiunea Alianței spre Asia¹. În interiorul NATO, această distanțare franceză a dat dreptate funcționaliștilor în fața geopoliticienilor. În orice caz, opțiunea Franței a lăsat câmp liber celor care, în ultimii 20 de ani, au împins treptat alianța pe drumul către China prin Asia Centrală și au deschis perspectiva unui NATO vădit global. Această organizație concepută pentru războiul contra Pactului de la Varșovia a fost pusă, în mod progresiv, la dispoziția coalițiilor occidentale devenite prin forța împrejurărilor jandarmul unic al comunității internaționale, conduse de învingătorul lumii bipolare, devenită unica hiperputere *de facto*.

Putem deduce din această analiză succintă că recenta reintegrare atlantică a Franței ar fi trebuit să ofere ocazia unei recentrări pe nucleul euro-american inițial și îndeplinirea fără complicații a acelei necesități a construcției europene evocată în limbajul de la Haga încă din 1987 «de a aborda problemele de securitate și apărare». Dacă Europa apărării n-a progresat în ritmul așteptat după Tratatul de la Amsterdam și summitul de la Helsinki, acest fapt s-a datorat și comportamentului Franței; în orice caz, acest fapt este un argument avansat în mod curent. Însă, la mai bine de un an de la summitul aniversar al NATO de la Strasburg-Kehl, putem, din contră, la fel de bine să susținem ideea că această reintegrare franceză echivalează de fapt cu

1 Cf. tezei pe care am schițat-o în 2009 (vezi «sur la trace des maîtres» în bibliografie), publicată în engleză în revista EUFAJ °2 (aprilie 2010) sub titlul «Strategic maneuvering in Eurasia».

alinieră și banalizarea, adică cu abandonarea perspectivei autonomiei strategice a Uniunii Europene față de SUA și confirmarea înrolării strategice a Uniunii Europene de către NATO. Problema rămâne deschisă.

Vom încerca să facem un bilanț al acestei problematice sensibile efectuând această investigație.

La ce servesc alianțele într-o lume multipolară?¹

Este legitimă această primă interogație. La ieșirea din ceea ce se numea ordinea de la Ialta, cea care a reglementat planeta occidentalizată între 1945 și 1990 și care a urmat ordinilor anterioare (ordinea de la Westfalia, dintre 1648 și 1789 și ordinea de la Viena dintre 1815 și 1918), trăim, într-adevăr, o perioadă istorică intermediară, o fază multipolară fluidă. Suntem în așteptarea unei ordini viitoare care, fără îndoială, nu va putea deveni stabilă decât în câteva decenii, atunci când umanitatea va fi încheiat tranziția sa demografică și care va putea controla mai bine constrângerile sale ecologice și va termina transformarea sa economică². În așteptare, planeta de acum multipolară trăiește o fază de maturizare lentă a acestui nou sistem într-o dezordine ambiantă adesea indescifrabilă³. Iar în această perioadă de lungă tranziție se pune întrebarea perenității alianțelor revolute, instrumente croite la comandă pentru a gestiona ordini vechi și se studiază cu predilecție și într-o manieră laborioasă (summiturile de la Praga, Istanbul, Riga, București, Strasbourg) întrebarea utilității Alianței Nord-Atlantice, fiica laltei și a organizării sale geostrategice.

Acest concept de alianță, care trimite la jocurile de putere din trecut, poate părea, în prezent, anacronic. Deoarece nu mai sîntem în vremurile în care «popoarele libertății» se aliau în lupta lor fără concesiile împotriva imperialismelor nazist și japonez, nici în cele în care barajul contra ideologiei comuniste conjugat cu promovarea virtuților occidentale justifica Tratatul de la Washington din martie 1949. Trăim într-o lume aflată în mișcare rapidă de fragmentare politică, de «deconstrucție» strategică accelerată, o lume eterogenă care are dificultăți în a păstra universalitatea soluțiilor propuse pentru diversele sale probleme. După exemplul majorității instrumentelor dezvoltate în lume la finalul celui de al doilea război mondial – o lume a cărei populații s-a triplat de atunci – NATO, organizația care dă chip și consistență Tratatului Atlanticului de Nord pare a fi inadapată la noul context. Mai mult, a avut dificultăți în fața fluidității strategice a unei planete în stare de incertitudine. Pentru a răspunde diferitelor provocări pe care le-a întâmpinat și care i-au uzat autoritatea sa strategică și operațională (contra proliferarea, anti-terorismul și contra-insurecția), alianța practică un proces de transformare continuă, proces evocat de la un summit la altul.

Următoarea întâlnire, Lisabona în noiembrie 2010

În materie de alianțe strategice dacă știm bine de unde vin acestea – din secolul războaielor mondiale și al războiului rece; dacă știm bine unde suntem – într-o lume în mutație structurală care pune la încercare solidaritățile dobândite și puterile stabilite; în schimb, avem dificultăți de a discerne încotro ne îndreptăm, întrucât schimbările de paradigmă sunt profunde iar noua situație este încă confuză. Din

1 Acest paragraf actualizează o reflecție apărută în 2006 sub titlul «Les alliances du 21ème siècle»

2 Vezi «Esquisses stratégiques» *Cahier d'Agir*, no 3 (printemps 2010) : 68/81.

3 Hassner, Pierre, «Incertitudes stratégiques et ambiguïtés politiques», *Défense nationale*, (Aprilie 2010).

trecut putem reține că Alianța între nord-americani și europenii occidentali a avut ca rațiune imperialismele și totalitarismele care pretindeau să domine inima Europei și, de aici, să cucerească restul lumii. Chiar dacă reacția primilor n-a fost instantanee în a se angaja pentru libertatea celorlalți (au trebuit să aștepte 1917, 1942, 1949), legătura transatlantică, consolidată cu regularitate, a arătat atunci o comunitate indiscutabilă de valori, de interese și de responsabilități a lumii occidentale, respectiv «corpusul atlantic» al anilor '60. Astfel, a rezultat o intimitate strategică optimală încă din primii ani ai Alianței, pe vremea când aceasta era condusă de un «grup permanent» restrâns care avea sediul la Washington până în 1966.

Știm că criza Suezului dar mai ales negocierile directe de limitare a armamentelor între americani și sovietici au modificat pas cu pas climatul strategic și au condus la afirmarea progresivă de interese strategice diferențiate și pur europene (platforma de la Haga din 1987, deja menționată). Din această perioadă, încheiată cu dislocarea sovietică fără confruntări militare, a rămas o solidaritate transatlantică firească și impresia că o tutelă a Statelor Unite asupra Europei face parte din ordinea strategică normală a cărei expresie și vector desemnat era NATO. Din această perioadă densă vom conchide că lumea occidentală a ajuns să domine conflictualitatea unei Europe frământate de naționalisme și ideologii totalitare; că stabilitatea și prosperitatea cerută au produs, în final, structuri perene, Alianța Nord-Atlantică, pentru a administra solidaritatea transatlantică și Uniunea Europeană pentru a administra comunitatea de destin și de interese a națiunilor Europei reconciliate.

Putem aborda la fel de simplu un secol 21 radical nou în aceeași formație și cu același cuplu strategic?

Este dificil de a evalua impactul real al mutațiilor actuale ale planetei în privința solidarităților moștenite din istorie, din geografie și din cultura comună a lumii occidentale. Aceste mutații de natură socio-economică traduc, de fapt, sfârșitul monopolului occidental asupra organizării lumii și glisarea centrului de gravitate al acesteia spre Asia, continent care va concentra, în curând, 2/3 din populația lumii. Problemele de piață și de resurse au devenit chestiuni strategice centrale ale secolului al XXI-lea; americanii și europenii le abordează în concurență asumată mai mult decât în parteneriate avizate. În domeniul apărării, această competiție intensă apasă substanțial asupra conduitei celor două părți în diferitele lor posturi de securitate. Simplificînd, vom putea fie să conservăm împreună ordinea garantată prin supremația sferei occidentale, în special tehnologică, fie să căutăm să dezvoltăm separat poli sau arhipelaguri exemplare de stabilitate regională securizată, într-o planetă din ce în ce mai diversificată. Deoarece din fenomenul crizei sistemice actuale pe care NATO nu o mai poate ignora, jocul actorilor s-a schimbat profund, ordinea factorilor de putere este în restructurare profundă și fiecare din polii Alianței abordează noua situație cu propria viziune strategică specifică, abordare determinată de interesele sale și de practica proprie în materie de *leadership*¹.

Poate părea paradoxal să vorbești de alianță într-un moment în care odată cu liberalismul se fisurează ultima din ideologiile cuceritoare care a structurat secolul trecut și a ilustrat excelența occidentală. Fiindcă ce rămîne din modalitățile de ieri? Marile înfruntări naționale, imperiale apoi ideologice ale ordinilor precedente care au condus la războaie globale s-au estompat de mai multă vreme pentru a face loc dezvoltării dezordonate a unei competiții economice globale și dezvoltării dezlanțuite de confruntări industriale radicale – din fericire fără război deschis – între puterile militare (dar nu fără lupte, învinși, victime, nu fără umilințe, frustrări și anta-

¹ Vezi la finalul lucrării «l'exercice du leadership dans l'Alliance»,

gonisme difuze). Ar trebui, prin urmare, în acest cadru nesigur să se păstreze fostele scheme strategice, necesitatea prudentă de a menține între americani și europeni o *alianță de precauțiune*? Pentru cazul în care timpurile viitoare ne-ar pregăti o reînnoire a înfruntărilor sîngeroase între puteri clasice? Fie pentru cazul în care competiția globală ar conduce la stabilirea de grupări cu interese puternic antagonizate care ar cere clasică apărarea colectivă a intereselor comune amenințate?

Ceea ce înseamnă să fie reformulată astfel întrebarea privind rolul alianțelor: care sunt de acum înainte sensul, relevanța și relevanța unei alianțe între riveranii Atlanticului de Nord în secolul al XXI-lea, un secol al «puterilor relative» după formula lui Pierre Hassner¹. Știm bine că trăim timpuri noi, fără termeni de comparație cu alte vremuri, în care, fără îndoială, pe termen lung, problemele de putere, de stabilitate și de securitate au pierdut reperele lor obișnuite. Ne amintim că obiectul central al Alianței Nord-Atlantice este securitatea membrilor săi, un grup de state a cărui compoziție s-a schimbat profund după sfîrșitul războiului rece de acum 20 de ani; un grup a cărui forță majoritară de pe continentul european s-a regrupat în cadrul Uniunii Europene care constituie de facto un partener nou pentru statele nord-americane.

NATO rezultă în prezent dintr-o alianță între Statele Unite, pe de-o parte, singura și fără îndoială ultimul model de putere globală a epocii istorice actuale și a ordinii de la Ialta și statele europene, pe de altă parte, grupate într-o uniune politică, economică și socială tot mai integrată la care se adaugă alte cîteva state vecine, tovarășii de drum anticomuniști. În plus, această alianță care nu mai cunoaște un inamic justificat de articolul 5, cel referitor la apărarea colectivă, s-a deschis progresiv de 15 ani către un ansamblu de parteneri în multiple cadre de cooperare pe care le-a dezvoltat pentru parteneri cu statuturi diferite. Astfel, alianța a atras mai multe state asiatice vecine cu Europa, candidate la aderare, preocupate să scape de influența unei Federații Ruse autoritare sau pur și simplu dornice de contacte cu lumea occidentală dezvoltată. Aceasta este alianța foarte întinsă care astăzi susține sau conduce vaste coaliții militare care acționează în zone din ce în ce mai îndepărtate de Europa. Acționând astfel, această alianță apare din ce în ce mai mult ca vârful de lance a unui club occidental care împrumută mai mult din spiritul misiunii tradiționale asumate la Washington („transformarea lumii într-o lume mai bună”) decât din aceea mai prudentă a înțelepților europeni din Justus Lipsius² de la Bruxelles („realizarea unei Europe mai sigură într-o vecinătate viabilă”). NATO care provine dintr-o asemenea viziune nu are mare lucru de a face cu organizația politico-militară care ținea în șah Pactul de la Varșovia.

Această alianță, de acum explicit eterogenă, instituită între cei doi poli discincti ai unei lumi occidentale diversificate, ezită asupra căii de urmat pentru a înfrunta provocările secolului al XXI-lea. Este tentată de un occidentalism defensiv demodat și nu reușește să se regîndească nici pe plan intercontinental, nici măcar pe plan regional. Așadar ea adoptă un model de alianță «redușă la rezultate», un model relativ care fără îndoială prefigurează o nouă stare de organizare a lumii, mai puțin controlată, mai puțin legată în comparație cu precedentă, mai incertă, însă nu în mod necesar mai instabilă și nici lipsită de arbitrii strategici. Astfel, alianța transformă neobosit organizația sa executivă pentru a încerca să facă față mizelor unei planete a cărei fluiditate strategică este caracteristica dominantă și care nu dorește, am spus-o, stabilirea unei ordini comparabilă cu cea de la Ialta sau de la Viena într-un anumit orizont temporal, înainte ca fundamentele sale demografice, ecologice și economice să fie din nou stabilizate.

Prin urmare, pentru a ieși din capcana în care lumea de azi riscă să blocheze alianțele și dacă vrea să scape de relativa neputință în care stagnează, Alianța Nord-

1 Hassner Pierre, «Le siècle de la puissance relative», *Le Monde*, 03.10.2007.

2 Numele clădirii din Bruxelles în care are sediul Consiliul de miniștri al Uniunii Europene (n. tr.)

Atlantică are nevoie de o altă organizație executivă, alta decât actuala NATO, un aparat operațional adaptat, util, eficace și sincronizat cu potențialele câmpuri de conflict ale secolului al XXI-lea.

Ce fel de aparat operațional pentru Alianța Nord-Atlantică ? Pentru a produce care efecte strategice?

O viziune franceză

Dacă reținem idealurile sale, Tratatul de la Washington al cărui preambul reia direct Carta ONU de la San Francisco din 1945 stabilește între membrii săi, în plan juridic, o solidaritate strategică implicând consultarea în caz de criză și asistența în caz de agresiune armată. Este de la sine înțeles că instrumentele constituite de către aliați pentru a îndeplini aceste obligații împărtășite rezultă direct din analiza riscurilor, individual și în comun, din experiența strategică a fiecăruia din ei, din interesele sale, din mijloacele și ambițiile sale. Fiecare observă, de o parte și de alta a Atlanticului, că acești parametri nu mai converg atât de spontan precum în epoca sovieticilor dar și că acești parametri nu se mai suprapun perfect nici în cadrul Uniunii Europene. Ceea ce explică faptul că cele două instituții moștenite din perioada războiului rece, NATO și UE, fiecare în parte, au dificultăți de abordare a interregnumului actual și, mai mult, de coordonare între ele în favoarea îndeplinirii mandatelor lor.

În mod evident, situația actuală nu este satisfăcătoare, atât în Alianță, cât și în Uniunea Europeană, ceea ce le împiedică pe amândouă să administreze crispările, fricțiunile și opozițiile. Un inventar rapid a zonelor de tensiuni o demonstrează fără dificultate.

Pentru Alianța Nord-Atlantică, problema este dublă.

În primul rînd, este problema strategiei. Trebuie să se inspire din strategia de securitate națională americană așa cum s-a exprimat în 2002 și 2006 G.W. Bush și, mai recent, B. Obama în mai 2009¹, cu alte cuvinte, dar cu aceleași obiective ca ale predecesorului său ? Trebuie prelungită strategia europeană de securitate aprobată în decembrie 2003 și reînnoită ulterior² sau ar fi mai bine să facem un amestec inteligent între cele două de tip «nici cal, nici măgar» ? Vom remarca *en passant* că prin publicarea strategiei lor naționale de securitate aproape în același timp cu momentul în care Madeline Albright, șeful grupului de experți însărcinat cu coordonarea lucrărilor de pregătire a noului concept strategic al NATO, difuza rezultatele preliminare³, Statele Unite nu i-au menajat pe aliații lor europeni.

În al doilea rînd, apare problema instrumentelor militare. Națiunile care compun Alianța alocă NATO forțe adesea limitate, disparate sau puțin adaptate pentru tratarea unor crize reale. Trebuie să-și consolideze bugetele militare, să-și transforme structurile și să-și modernizeze echipamentele lor după metodologia americană ? Trebuie mers spre unicitatea doctrinelor, convergența aparatelor, specializarea mijloacelor și centralizarea acțiunilor bugetare și programelor de armament ? Este dificil de decis câtă vreme, în mod evident, a trecut timpul comunității precise de interese, de valori și de responsabilitate între americani și europeni și cîtă vreme viziunile asupra viitorului și metodele diferă, precum pe timpul recentelor demersuri americane în Orientul Mijlociu sau în Afganistan, unde acordul strategic este minimal și unde contribuțiile militare sunt împărțite mai echitabil.

1 Strategia de securitate națională a Statelor Unite din 27 mai 2010.

2 Strategia europeană de securitate «une Europe sûre dans un monde meilleur» adoptat la 12/13 decembrie 2003 de Consiliul UE și revizuit cu regularitate.

3 Lucrări prezentate la 17 mai 2010, la sediul NATO, de grupul de experți prezidat de Madeleine K. Albright și Jeroen van der Veer, numiți de secretarul general al NATO pentru a pune bazele unui nou concept strategic (analiză și recomandări, Consiliul Nord-Atlantic).

Dincolo de aceste tensiuni, se profilează alte două probleme dificile pe care aliații nu riscă să le abordeze în cadrul colaborărilor lor în domeniul apărării și pe care le-a ocolit și dezbateră strategică a Cărții Albe franceze: cea a valorii actuale a instrumentului militar ca regulator adecvat al competițiilor mondiale și *ultima ratio* a antagonismelor secolului al XXI-lea și cea a univesalității și a perenității modelelor operaționale de securitate occidentale în perioada multipolarismului fluid pe care îl cunoaștem. Sub semnul incertitudinii referitoare la calea de urmat, dimensiunea regională a dezvoltării și securității este cea care ar putea să-i tenteze pe aliații europeni continentali în timp ce o formulă «NATO global» bazat pe o concepție centralistă a securității lumii ar tenta pe europenii periferici¹ care adesea vor să se alinieze sub autoritatea militară a aliatului american.

Prin urmare, aparatul, organizația necesară care trebuie să administreze pentru Alianță ansamblul acestor contradicții și ezitări, nu poate fi derivată din actuala NATO; trebuie, fără îndoială, definit altceva. A fost sugerată ipoteza că se va stabili o veritabilă «comisie paritară strategică euro-americană» cu un secretariat politico-militar permanent care reunește reprezentanți ai executivului Uniunii Europene și al Statelor Unite într-un adevărat demers de planificare euro-american care reia spiritul faimosului «Standing grup» al anilor 50 evocat mai sus. Rămîne de văzut.

A *propos* de Uniunea Europeană, observăm profunde tensiuni interne în două domenii cheie, în materie strategică: prima - problema geopoliticii Uniunii Europene și a doua, legată de prima, a naturii și a gradului de integrare a mijloacelor de intervenție civilă și militară și a structurilor cerute pentru a contribui.

În privința primei probleme care ar permite fixarea frontierelor Europei și precizarea personalității strategice a Uniunii Europene dezbateră se cristalizează asupra Turciei. Însă, natura vecinătății Uniunii Europene la fel ca și modelul puterii la care aspiră statele membre determină structura mijloacelor sale de apărare. Fără un acord general asupra extinderii Uniunii precum și asupra devenirii și finalității sale este dificil de construit o politică europeană de securitate și apărare și de integrat mijloacele militare într-o organizație operațională generică europeană. În această stare de incertitudine, multe state europene preferă să-și mențină provizoriu opțiunea pentru «polița» de reasigurare americană prin actuala NATO.

Referitor la a doua problemă, întrebarea care se pune este aceea, cvasi-teologică, a instituțiilor, a integrării lor civilo-militare și a finanțării lor grație noii Politicii de Apărare și de Securitate Comună din Tratatul de la Lisabona. Există, de asemenea, mai puțin teologic, o redundanță a acestor instituții cu structurile operaționale pe care NATO le-a stabilit și pe care europeni pot, în anumite condiții, să le utilizeze în cadrul «Berlin plus». În aceste două probleme, Turcia și Ciprul sunt protagoniștii emblematici care cristalizează dificultățile punerii în practică a unui aparat euro-american eficient. Ele maschează de fapt incertitudinea strategică prin care trec națiunile aliate și statele membre.

În consecință, cum se articulează, în mod eficace, NATO și UE de vreme ce singura verigă care le unește, misiunea de securitate și de apărare, este fragilizată într-o asemenea măsură ? De partea europeană printr-o lipsă de convergență asupra perimetrului geopolitic de securizat și printr-o integrare de negăsit, comunitară sau interguvernamentală, a instrumentelor necesare garantării sale. De partea anglo-americană prin voința de a subordona construcția securității europene dinamicii

¹ Această distincție rămîne utilă. În jurul masei eurasiatice care reunește de la Atlantic la Urali, vechile state europene continentale sunt atente la frontierele lor și la fostele lor arii de influență, există litoralul riveranilor bazinelor Mării Nordului, Mării Baltice, Mării Mediterane care flanchează masa continentală și care este atent la circulația economică. Această frontieră reunește statele europene de la periferie care formează arhipelagul european, scandinavii, britanicii mediteraneeni. Datorită poziției sale geopolitice la extremitatea occidentală a continentului, Franța are rarul privilegiu de a aparține ambelor categorii.

atlantice și de a include strategia extinderii europene în manevra globală americană. Impasul european actual indică lipsa unui profil strategic european în timp ce impasul Alianței indică o divergență euro-americană asupra unui proiect strategic. Tensiunea resimțită astăzi de către occidentali și care le provoacă incertitudine și reflexul de apărare generează în multe țări demersuri convergente către SUA, prin intermediul NATO, în căutarea unui club protector capabil să le apere interesele lor de puteri minoritare¹. Ideea unei uniuni a democrațiilor regrupate într-un «NATO globală» exprimă acest sentiment defensiv. Puternicul impuls al lumii non-occidentale cu numeroasele recuperări pe care le-a indus provoacă această formă de închidere occidentală într-o atitudine rezistentă la alteritate².

Aceasta nu poate fi poziția Franței.

O posibilă abordare franceză a unui posibil aparat nou transatlantic³

Franța care s-a reintegrat în nucleul militar al NATO trebuie să aibă grijă să nu se lase contaminată de acest spirit defensiv care împinge spre atașarea la remorca americană. Franța trebuie să provoace prin reintegrarea militară necesara reflecție asupra sensului unei alianțe a secolului al XXI-lea, o alianță deschisă, utilă și non-exclusivistă. Pentru Franța, care a fost totdeauna activă în viziunea politică a Alianței, angajată financiar și militar în principalele operații ale NATO și care a reatins nivelul de angajare al vecinilor săi europeni în comandamentul militar integrat aliat, ceea ce trebuie să aibă prioritate este bineînțeles capacitatea acestei organizații colective de a face față mizelor de securitate ale secolului al XXI-lea.

Franța a afirmat, de asemenea, în mod constant, că Uniunea Europeană devine, la rîndul său, un actor strategic angajat și autonom al stabilității planetei și cadrul primar al securității membrilor săi. Reinsertia Franței în structura militară integrată atlantică nu s-a produs într-un spirit defensiv ci pentru a oferi toate șansele în Uniunea Europeană unei noi responsabilități strategice europene. Fiindcă proiectul său nu mai poate fi realizarea unui pilon european al NATO, așa cum a încercat pe timpul reîntoarcerii sale eșuate în 1996 atunci cînd IESA/ESDI⁴ putea, via UEO, să ducă culorile «apărării europene» în NATO. Această manevră care a eșuat în 1997 nu poate fi reluată azi datorită apariției alternative a PESA, în 1999, la Helsinki, care înlocuiește IESA și UEO⁵ și care acum s-a structurat în profunzime în PSAC la Lisabona. Viitorul acestei organizații militare integrate trebuie prin urmare abordată cu o altă ambiție care să plece de la conștiința lacunelor sale intrinseci.

Deoarece o alianță de bună calitate între europeni și americani nu este mașină de război către toate azimuturile servind la asigurarea față de toate riscurile, la adresa unei comunități atlantice plonjată în incertitudinea secolului al XXI-lea. Nici un club occidental defensiv destinat să prelungească efectele benefice ale unei poziții strategice care a fost mult timp dominantă în secolul precedent. Nu mai este un parteneriat funcțional impunînd restului lumii modelul occidental

1 Stim că Japonia, Coreea de Sud, Australia, Noua Zeelandă, Argentina s-au apropiat NATO în ultimii ani.

2 Vezi «l'altérité comme facteur stratégique» în Défense nationale et sécurité collective (decembrie 2005).

3 Această parte actualizează o reflecție publicată în 2008 sub titlul «L'alliance relative» (Vezi bibliografia).

4 IESA pentru identitatea europeană de securitate și apărare ; expresie utilizată în NATO după summitul de la Bruxelles din ianuarie 1994 pentru a califica preocuparea europeană a Alianței.

5 Vezi «vers l'Europe stratégique» în Stratégique n°86/87 (2006).

de protecție de securitate cu instrumentele și tehnologiile asociate. Aceasta nu poate fi o întreprindere de transformare în orb din summit în summit a structurii militare ieșite victorioasă din războiul rece; o NATO reechilibrată puțin în favoarea Europei, cu un pilon de securitate minimal, pe care tehnostuctura de la Bruxelles s-a străduit să îl ridice și care va fi validat prin Tratatul de la Lisabona. În fine, nu mai este nici această mașină complexă și ezitantă, sub controlul american, care pare împotmolită în operațiile din Afganistan. Fără îndoială, o alianță bună între partenerii atlantici este altceva. Aceasta trebuie să răspundă nevoilor noastre, acum și aici. De ce avem nevoie de o parte și de alta a Atlanticului ? În orice caz, văzută din această parte a Atlanticului, avem nevoie cel puțin de un spațiu organizat pentru a vorbi de interesele și de valorile noastre precum și de maniera de a le apăra împotriva adversității secolului al XXI-lea; și apoi bineînțeles de o structură de coordonare și de reglementare a diferitelor noastre strategice; și în fine de o organizație capabilă să facă din solidaritatea atlantică motorul coalițiilor în favoarea progresului general și stabilității planetei. Avem nevoie de unitate și de solidaritate între riveranii Atlanticului dar și de legături strategice sigure cu vecinii noștri din Europa, rușii și mediteraneenii de sud pentru a racorda realitățile lor strategice la puzzle-ul european, deoarece pe continentul nostru nu putem evada din geografie.

Iar pentru a funcționa o alianță bună nu trebuie să oculteze în reflecția sa politico-militară diferența experiențelor strategice trăite de popoarele Americii de Nord și Europei. După Thomas Jefferson, poporul american își asumă orgoliul de a transcede istoria și de a oferi un model de dezvoltare armonioasă umanității moderne, chiar dacă dezbaterea americană asupra dilemei Ideal/Interes n-a încetat niciodată să fie alimentată din 1776 la Obama! Chiar dacă, în același timp, după cele două războaie mondiale, popoarele europene au adoptat o atitudine mai modestă decât în secolul al XIX-lea, o postură care ține cont de istoria tragică a accidentelor lor din trecut și care postulează valoarea interesului general european și a buneii vecinătăți strategice. Acestea sînt experiențe distincte care au întemeiat strategii diferite pe care, după sfîrșitul războiului rece, NATO n-a știut să le mobilizeze prin posturi militare diferențiate și complementare. O alianță atlantică bună în sec. XXI trebuie să țină cont de toate aceste aspecte.

O legătură transatlantică celebrată fără prea multă analiză și întemeiată pe dogma comunității implicite de interese, valori și responsabilități din anii 60 nu ar fi atât de solidă pe cât se afirmă. Astăzi trebuie să o reevaluăm dacă vrem să menținem o bună alianță euro-americană. Astfel, vom vedea dezvoltarea necesității unei incinte politice noi în care americanii și europenii (dar și alții pe baza reggrupărilor regionale ale viitorului sau a unui viitor tratat de securitate continental) ar putea, după vechea clasificare, să-și armonizeze interesele lor vitale, strategice și de putere; o incintă în care ei afișează hotărîrea fermă de a acționa împreună de fiecare dată cînd interesele lor se suprapun și separat, dar în strînsă corelație, în celelalte cazuri. *Interese comune, acțiuni comune; interese distincte, corelație stînsă; interese divergente, cod de conduită și exigența de solidaritate occidentală.* Iată tipul de cod atlantic care încă ne lipsește pentru a administra o legătură utilă și naturală și pentru a întreține o reală comunitate de securitate în secolul al XXI-lea.

Plecînd de la această viziune, trei căi ar putea alimenta un proiect de aparat mai suplu, mai modern, mai echilibrat decît actuala NATO, în serviciul unei alianțe relative, prin natură, între americani și europeni și în care vechea NATO ar putea să joace un rol rezidual dar fără să ocupe întreg spațiul euro-american.

Iată-le schițate.

Nu legătură atlantică fără identități mai bine afirmate

Punem în evidență pentru a le denunța, abordarea înglobantă denumită euro-americană a problemelor strategice precum și postulatul larg răspândit dar rareori sprijinit că UE și NATO sînt organizații complementare¹. O postură euro-americană adesea simplistă presupune, într-adevăr, o identitate de interese, o comunitate de valori și un sens împărtășit al responsabilității între americani și europeni, un fundament menținut după războiul rece. Totuși, astăzi, nimic nu mai este atât de armonios într-o lume occidentală a cărei motor este competiția economică între parteneri ale căror experiențe istorice și pondere relativă diferă în mod semnificativ. Ficțiunea întreținută a unei comunități euro-americane de vederi rezultă din acțiune pe care Statele Unite au exercitat-o asupra Europei de 60 de ani. Această tutelă care a fost naturală și dorită în timpul războiului rece, în prezent, împiedică Uniunea Europeană să gîndească securitatea – și stabilitatea și prosperitatea – continentului euroasiatic conform propriilor sale interese care nu au motive să coincidă cu interesele americane. Problema rusă precum și problema mediteraneană au dimensiuni europene bine specificate care sunt abordabile în afara NATO.

Iar dacă Uniunea Europeană dorește să mențină un parteneriat strategic puternic și natural cu Statele Unite la Vest, ea are nevoie să dezvolte un parteneriat strategic critic dar de aceeași intensitate la Est cu o Federație Rusă desigur autoritară, însă aceasta nu e ceva nou în istoria ei². Totuși, această necesitate este azi perturbată de presiunea politică pe care o efectuează asupra actorilor jocului continental actuala Alianță Nord-Atlantică care nu vede în Federația Rusă decît o moștenitoare sovietică.

Secolul al XXI-lea va vedea, fără îndoială, un nou puzzle strategic care se va constitui de la Atlantic la Urali în care Alianța Nord-Atlantică, Uniunea Europeană și Uniunea pentru Mediterana vor reglementa masa continentală eurasiatică și periferia sa, care a fost sursa marilor puteri ale secolelor precedente. Acest puzzle va înlocui arhitectura și securitatea asigurată de aproape 60 de ani de o organizație atlantică care dispunea de superioritate militară și de exclusivitate strategică.

Nu exclusivismului NATO și parteneriatului euro-american

Precum Statele Unite în zona lor de contiguitate din America de Sud și Asia de Nord, europeni au în spațiul mediteranean și sud-saharian și în Asia Centrală interese strategice pe care trebuie să le promoveze și să le apere în afara cadrului transatlantic. Dialogul strategic în Alianță nu are vreun temei specific de a monopoliza aceste domenii pe care să le gestioneze independent. În realitate nu toată relația strategică între americani și europeni poate fi conținută în NATO nici administrată de această orgnaizație. Trebuie dezvoltat pe lîngă această alianță cu vocație regională un alt spațiu politic care să pună în contact regulat SUA și UE într-un parteneri-

¹ Obiectivele urmărite prin cele două structuri comparabile prin administrațiile lor și prin sediul lor din Bruxelles au ca veritabil spațiu comun doar PESA și PSAC, mai recent, a mai puțin dezvoltată (cîteva sute de funcționari) dintre politicile comune ale Uniunii Europene. Cu siguranță formatele sînt comparabile dar asimetria prevalează iar obiectivele diferă prin natura lor. În plus, multe state membre care păstrează neutralitatea în bagajul lor politic cer o atitudine de parteneriat suplu dar limitat al UE cu NATO. UE trebuie să țină cont de toate aceste sensibilități în relațiile cu NATO, iar procesul laborios de ratificare al Tratatului de ratificare al Tratatului de la Lisabona care marchează un avans în materie de PESA l-a demonstrat cu prisosință.

² 5 iunie 2010 Angela Merkel și Dimitri Medvedev convin să deschidă consultări de securitate regulate UE-Rusia la nivelul COPS al UE.

at specific la scara planetei pentru a administra și reglementa interesele comune și interesele concurente sau divergente ale americanilor și europenilor și pentru a decide împreună atitudini comune și complementare¹. Dacă americanii și europenii vor să-și confrunte punctele lor de vedere strategice și să-și ajusteze atitudinile lor politico-economice pentru a prezenta un front occidental mai bine coordonat în secolul XXI, trebuie dezvoltată acea Super-comisie euro-americană deja evocată. Rămîne de imaginat această formulă și de pus în practică, în afara NATO, folosind un model care poate fi împrumutat din experiența Comisiei Europene, Organizației Stalelor Americane sau Asociației de liber-schimb nord-americană. Acordarea viorilor americane și europene la scară planetară trebuie să se facă în afara spațiului atlantic și după ce s-a acordat grija cuvenită aducerii NATO în leagănul său geografic atlantic care merită o atenție mai susținută (vezi mai departe).

Nu angajamentului operațional colectiv în afara coalițiilor deschise

Rămîne ca tezaurul operațional al NATO să păstreze capacitatea sa de a pregăti, evalua, califica, desfășura și conduce vaste coaliții militare pentru a gestiona crizele care afectează interesele comune ale țărilor aliate. Moștenitor al marilor cartiete generale ale generalisimilor Foch și Eisenhower acest tezaur este constituit din cunoștințele militare multinaționale acumulate la SHAPE. Inima NATO care este aptitudinea de a aplica articolul 5 solicită păstrarea acestui instrument principal. Însă dincolo de de ceea ce este mai mult decît un simbol, trebuie menționat că numeroase situații critice cer acțiunea unei comunități internaționale fragile și căreia îi lipsesc, adesea, mijloacele și expertiza militară și că acest instrument acoperă un vid². Trebuie căutată mai buna utilizare a capitalului de expertiză militară a SHAPE pentru a o pune la dispoziția instituțiilor politice care au nevoie reală de aceasta. Controlul politic și conducerea strategică a operațiilor, fie că e vorba de cele de angajare de forțe, fie de stabilizare sau de reconstrucție conform terminologiei în vigoare trebuie să poată fi exercitate și prin alte instanțe decît Consiliul Nord-Atlantic, prin COPS, OSCE, ONU sau prin orice comitet legitim pentru că e constituit din contributori cu forțe și cu finanțare, pentru că obiectivul politic urmărit este agreat de Alianța Nord-Atlantică și pentru că mandatul este validat de ONU.

Ceea ce caracterizează angajamentul militar al secolului al XXI-lea este acțiunea multilaterală în coaliții deschise. Fără îndoială, aparține NATO actuale facilitarea execuției oferind serviciile sale operaționale în calitate de operator strategic central expert și nu ca lider occidental care dispune de un răspuns tehnic la crizele lumii. Franța care la fel ca partenerii săi din UE aparține clubului acționarilor majoritari din această organizație militară ar putea promova mai ferm această evoluție.

Iată schița unui aparat nou pentru susținerea alianței euro-americane construită pe partea reutilizabilă a fundațiilor actualului NATO a cărui perimare se accelerează.

¹ Vezi « Régulations occidentales : quelle Alliance voulons-nous ? », *Défense nationale*, decembrie 2004.

² Dar a recenta NATO pe art. 5 precum o preconizează unii nu are sens în lipsa inamicului. Această postură reflexă indică le désarroi al unei organizații care își caută în trecut un proiect de viitor viabil. Chiar dacă autoritatea militară a NATO este afectată de dificultățile întîlnite în Balcani și în Afganistan, chiar dacă capacitatea militară americană s-a relativizat în Irak nu se întrevide nici o țară capabilă să provoace frontal aliații atlantici. Dar se știe că luptele asimetrice ocolesc metodic superioritatea militară și relativizează tehnologia. Dialectica vulnerabilităților s-a suprapus vulnerabilităților capacităților. Articolul 5 a devenit o ipoteză teoretică.

Am putea deci imagina un tripod pentru a înlocui actuala NATO.

O structură militară teritorială de comandament moștenită de cea a NATO pe continentul european, în mod pogresiv integrată și simplificată în cadrul PSAC a Uniunii Europene; în locul CNA, o comisie strategică paritară euro-americană (UE-SUA) însărcinată cu parteneriatul strategic global între cei doi poli principali ai lumii occidentale pentru a păstra «interesul general occidental» și pentru a garanta o «cooperare reciproc favorabilă» și în fine, un Centru de comandă și de susținere euro-american, moștenitor al SHAPE, însărcinat cu calificarea/evaluarea, susținerea și conducerea operațiilor coalițiilor militare sub controlul politic și conducerea strategică a unei instituții multinaționale mandatate de ONU.

Departa de a slăbi solidaritatea occidentală, o astfel de evoluție, care ar cere cel puțin un deceniu pentru a se structura și a se realiza efectiv, ar restaura fundamentele alianței atlantice pentru a pereniza utilitatea acesteia și a o adapta la realitățile unei planete nesigure care cere o nouă articulare a diferitelor continente și a familiei occidentale.

Însă se va spune: și cei «3 D» ai doamnei Madeline Albright ? Dar indispensabilul cuplaj între Europa și SUA printr-un scut antibalistic comun și reasigurarea nucleară americană ? Și cum să tratezi presiunea rusă, fiecare pe partea sa ? Care garanții de securitate colectivă se păstrează având în vedere pericolele viitorului, securitatea aprovizionării energetice, pirateria, războiul cibernetic, criminalitatea organizată, și, în general, incertitudinea strategică ambiantă ? Vom răspunde: toți acești factori sînt atît de importanți pentru Alianța Nord-Atlantică așa cum se preține în prezent ? Justifică ele singure NATO actuală ? Putem să ne îndoim. Să analizăm. La sfîrșitul acestei reflecții și în calitate de concluzie provizorie vom reveni la întrebarea propusă la începutul acestei lucrări.

Care este valoarea actuală a teatrului atlantic în calitatea sa de spațiu strategic ?

Este necesar astăzi să reconectăm Alianța Nord-Atlantică de cadrul care a generat-o, spațiul atlantic, un spațiu strategic și un spațiu de civilizație, cel al leagănu-lui lumii occidentale moderne. Am sărbătorit după sfîrșitul războiului rece virtuțile transatlantice fără a le detalia și fără a le doza pe măsura evidentelor evoluții recente. Am introdus și utilizat, de asemenea pe larg, dinamica euro-americană cu o referință implicită la o comunitate de destin, un club atlantic, trăit adesea după modul defensiv al unui occidentalism timorat. mPutem prefera azi într-o manieră mai explicită o altă gramatică geostrategică cea care utilizează conceptele *euro-american*, *euro-mediteranean* și *paneuropean*. Întradevăr, fiecare din acești termeni poartă o puternică dimensiune politică articulată pe o realitate geopolitică incontestabilă.

Toate aproximațiile conceptuale sînt cele care invită, astăzi, la restaurarea caracterului regional al Alianței Nord-Atlantice și la reorientarea preocupărilor și priorităților sale. Ele sugerează consolidarea unui dialog strategic între americani și europeni aplicat pentru a demara, nu la ansamblul planetei globalizate, ci pentru început în spațiul european pe care l-au apărât împreună în timpul războiului rece și care acum trebuie administrat ca prioritate, inclusiv în materie de securitate și apărare, direct prin Uniunea Europeană. Solidaritate atlantică nu mai este condiția securității europene. Deoarece unul din principalele succese ale NATO a fost să provoace denaționalizarea apărărilor europene. Putem afirma că odată cu reîntoarcerea Franței în structura militară integrată această denaționalizare proclamată de multă vreme s-a finalizat. Tutela americană care a fost garanția explicită este în prezent superfluă iar apărarea Europei trebuie asigurată de europeni care dispun pen-

tru aceasta de instrumentul colectiv modern pe care îl oferă PSAC din tratatul de la Lisabona. Întârzierea transferului de autoritate și de responsabilitate a NATO spre PSAC înseamnă o lovitură sigură de slăbire a parteneriatului atlantic, menținerea ambiguității euro-americane și împiedicarea stabilirii unei veritabile relații strategice euro-americane, acest *partnership in leadership* evocat ca un slogan comod post-război rece.

Această nouă gramatică invită la reconsiderarea cu prioritate a zonei geostrategice pe care o împart riveranii atlantici. Astăzi, în trendul susținut de alianța dinamică pe care o cunoaștem, centrul de greutate geostrategică al Alianței ar putea să se găsească foarte departe de Atlantic, în Asia, iar pivotul său ar putea fi Istanbul și nu Bruxelles. Prin urmare, Europa europenilor propune un atlantism mai realist și mai creativ. Riveranii atlantici nu trebuie să se limiteze la membrii actuali ai NATO; pot fi cautate noi parteneriate strategice de dezvoltare, în condiții de securitate, cu alți actori atlantici apropiați, în America și în Africa: în primul rând, Mexic, vecin al Statelor Unite, Brazilia, Argentina și, de asemenea, țările Africii de Vest, ale Golfului Guineii...Înainte ca alianța atlantică să se intereseze de Asia Centrală și Orientul Apropiat nu ar putea să se preocupe de spațiul său apropiat precum Caraibe, Atlanticul de Sud? În mod indubitabil, în aceste regiuni, americanii și europenii concentrează maximum de interese comune iar indentitatea lor strategică comună găsește cel mai bun fundament².

Chiar dacă SUA sunt riverane la Pacific și în baza acestei situații sunt implicate în stabilitatea Asiei de Nord și în securitatea triumphiului Japonia/Corea de Sud/Taiwn, Uniunea Europeană este implicată în stabilitatea euroasiatică, de la Atlantic la Urali și întreține o relație de parteneriat strategic, în special în vecinătatea energetică, cu Federația Rusă. O nouă viziune paneuropeană ilustrată prin reflecția lansată de președintele Medvedev referitoare la structura paneuropeană de securitate a suscitât interesul europenilor continentali și a schițat o nouă axă Moscova-Berlin-Paris³ ca o continuare a afirmației generalului de Gaulle din 1949: «Eu afirm că trebuie făcută Europa avînd ca bază un acord între francezi și germani (...) o dată Europa făcută pe aceste baze (...) ne putem întoarce către Rusia. În acel moment, vom putea încerca să facem Europa întreagă, inclusiv cu Rusia, cu schimbarea obligatorie a regimului său. Iată programul adevăraților europeni. Iată-l pe al meu.»

În mod fundamental, Alianța Nord-Atlantică trebuie să rămînă o alianță euro-americană centrată geografic asupra Atlanticului, să ia în considerare datele strategice ale europenilor precum și pe cele ale americanilor dar trebuie să evite, pentru stabilitatea secolului al XXI-lea, de a se transforma într-un sistem occidental global de rezistență la noua ordine care se proiectează, într-o anumită măsură, în altă parte. Dimpotrivă, alianța trebuie să contribuie la articularea noii ordini prin noi parteneriate intercontinentale.

Cele cîteva căi evocate mai sus se abat de la domeniul obișnuit al clasicelor lucrări de renovare ale Alianței Nord-Atlantice. În general, ultimele sînt bazate pe reglaje noi și mai fine ale structurile existente în materie de planificarea apărării, de planificare strategică sau operațională, pe noi chei financiare și programatice sau pe noi forme de guvernantă și de solidaritate politico-operațională. Aceste lucrări clasi-

1 În acest spirit se dezvoltă în 2009 o reflecție asupra «tricontinentului atlantic» sub impulsul unui înalt Comisariat al Planului Regatului Marocului ; «Repenser l'atlantique» este tema unui colocviu de toamnă la Montreal.

2 Vezi eseul foarte complet de fenomenologie politică asupra Atlanticului care expune, între altele, lucrările comitetului de valori morale ale NATO în «L'alliance atlantique» de Claude Delmas (membru al secretariatului internațional al NATO) Payot 1962.

3 Vezi «La Nouvelle Europe: Paris-Berlin-Moscou/Le continent européen face au choc des civilisations» de Marc Rousset.

ce urmăresc să definească ajustări care țin cont mai bine de raporturile de forțe și de constrîngerile conjuncturale ale diferiților aliați. Însă o asemenea viziune prin continuitate și adaptare de-a lungul diferitelor summituri, cu o abordare prea integrată, nu mai reușește să mascheze divergența de interese și de priorități ale aliaților.

Așa cum am afirmat la începutul acestei reflecții, plasticitatea actualei NATO atinge limitele sale iar reforma graduală, pas cu pas, nu poate să conducă decît la periclitarea NATO, fapt de care mulți se tem dar fără să realizeze caracterul inexorabil al acestei tendințe.

Iată de ce, dacă vrem să facem bilanțul reîntoarcerii Franței în structura militară atlantică, la un an de la aplicarea sa, putem aprecia că doar un proiect francez ambițios pentru alianță, care să stabilească un parteneriat euro-american adaptat secolului al XXI-lea, este susceptibil să-l justifice. Acesta trebuie exprimat într-o manieră hotărîtă în contextul lucrărilor pregătitoare ale noului concept strategic și trebuie evitată elaborarea celei de a *nșpea* propunere de reglare a actualei NATO. Alianța între America de Nord și Europa va supraviețui întîmplărilor secolului al XXI-lea și căutării unei ordini internaționale care să o înlocuiască pe cea de la Ialta, perimată în prezent, precum și pe cea a Cartei ONU, insuficientă azi. Într-o lume de 9 miliarde de oameni, alianța nu va reuni decît un om din șase. Pentru a rămîne utilă, trebuie să își conserve și să își dezvolte caracterul regional, să țină cont de proiectele strategice distincte ale SUA și Uniunii Europene și să se asigure că ele rămîn compatibile și solidare, să contribuie la noua arhitectură de securitate a planetei, să faciliteze stabilirea unei ordini a viitorului continuînd să ofere un cadru flexibil al coalițiilor politico-militare deschise, care consolidează pacea și securitatea tuturor.

Generalul Beaufre într-o carte vibrînd de sinceritate și de regret¹ cerea americanilor în 1966 «să ne ajute să facem Europa, nu o Europă care să fie copia nereușită a SUA, ci o Europă edificată pe fundamentele datelor originale ale lungii noastre istorii. Este singura soluție care ne permite să vindecăm rănile ultimului război precum și menținerea alianței pe fundațiile sale sănătoase... V-am ajutat să vă nașteți și, de două ori, ne-ați ajutat să supraviețuim. Însă nu ne-am achitat de toate datoriile. În lumea actuală, nimic nu se poate fără America, însă America are nevoie în egală măsură de Europa, element esențial al echilibrului mondial și al dezvoltării civilizației noastre comune».

¹ Vezi «l'Otan et l'Europe» generalul Beaufre, Calman-Lévy 1966, 11.

Realism și Idealism sau antinomia paradigmelor în Relațiile Internaționale

Se impun câteva precizări referitoare la semnificația conceptelor de etică și moralitate. Așadar, conform unei prime tradiții de definire a eticii, aceasta semnifică știința comportamentului, moravurilor, descriind studiul teoretic al principiilor care guvernează problemele practice, iar morala definește ansamblul prescripțiilor concrete adoptate de agenți individuali sau colectivi. Avem în vedere și o a doua tradiție de definire, conform căreia etica definește ansamblul regulilor de conduită împărtășite de o anumită comunitate, reguli fundamentate pe distincția dintre bine și rău. În reflexia acestei tradiții, morala desemnează ansamblul principiilor de dimensiune universal-normativă, adeseori dogmatică, bazate pe distincția dintre bine și rău¹.

În cele ce urmează vom supune analizei premisele celor două tradiții filozofice care au structurat gândirea politică în domeniul Relațiilor Internaționale.

Reiterăm concepția lui David Baldwin, care îi citează pe Tucidide, Machiavelli și Thomas Hobbes ca strămoși intelectuali ai realismului². Realismul a fost descris în literatură ca o paradigmă conservatoare, pornind de la postulatele sale conform cărora nu există schimbare în natura umană, de unde decurge în mod necesar că nu există progres, natura umană fiind viciată, egoistă, îndreptată către lupta pentru putere, caracterizată de o dorință neostoită de dominație (*animus dominandi*).

Paradigma realistă a fost îndelung criticată pentru „statocentrismul” său, statul ca unicul actor semnificativ pe scena Relațiilor Internaționale fiind o constantă a teoretizărilor realiste. S-a argumentat faptul că, relaționat gândirii lui Hobbes, statul se bucură de monopolul violenței legitime, deoarece popoarele lumii se bazează pe stat pentru prezervarea intereselor de atacurile altor state și actori internaționali³.

În literatura de specialitate se opinează faptul că locul moralității în politica externă a constituit o preocupare nodală a tradiției realiste clasice, nu numai în textele canonice precum „Dialogul Melian” al lui Tucidide și „Principele” lui Machiavelli, dar și în lucrările realiștilor secolului al XX-lea, precum Edward Carr, Hans Morgenthau sau Reinhold Niebuhr. Pentru a argumenta această aserțiune, Scott Burchill reiterează punctul de vedere al lui Morgenthau, „acțiunile statelor nu sunt determinate de principii morale și aranjamente legale, ci de rațiuni de interes și putere”, și aprecierile lui Art și Waltz, conform cărora „în anarhie, statele nu își pot permite să fie morale. Posibilitatea unui comportament moral rezidă în exigența unui guvern eficient care să poată descuraja și pedepsi acțiunile ilegale”⁴.

Pentru a continua această argumentație, ne vom opri la viziunea lui Morgenthau asupra realismului politic, autorul fiind un teoretician al Relațiilor Internaționale care susține necesitatea detașării absolute între ceea ce este moral dezirabil și politic real. Un principiu al realismului teoretizat de autor este acela că interesul statelor este definit în termeni de putere, puterea fiind de altfel concept central al viziunii realiste, întrucât este motorul care determină toate raportările reciproce ale statelor în sistemul internațional. În această abordare, puterea este noțiunea care descrie autonomia domeniului politicului în raport cu religia sau morala. Aceste asumptions ne duc cu gândul la „morala potrivită intereselor omului de stat”, imaginată de Machiavelli. Pornind de la premisa că regulile politicii nu pot coexista cu dezideratele unei etici universale, autorul a teoretizat o etică a puterii bazată pe interesul decidenților politici, acela de preservare a puterii.

1 <http://www.scribd.com/doc/11458596/etica-si-morala>.

2 David Baldwin, *Neorealism and Neoliberalism. The contemporary debate* (New York: Columbia University Press, 1993), 11.

3 Edward A. Kolodziej, *Securitatea și Relațiile Internaționale* (Iași: Editura Polirom, 2007), 162.

4 Scott Burchill, Andrew Linklater, *Teorii ale Relațiilor Internaționale* (Iași: Institutul European, 2008), 64.

Linia liberală, descrisă de Baylis și Smith ca alternativă istorică la teoria realistă în Relațiile Internaționale, se identifică de la autori ai Iluminismului european, precum Immanuel Kant, John Locke, John Stuart Mill sau Richard Cobden. Jackson și Sorensen construiesc o tipologie a evoluției abordării liberale în Relațiile Internaționale, după următoarea etapizare: prima fază a disciplinei academice este marcată de idealism sau liberalism utopic (Woodrow Wilson), după care discutăm despre teoria funcționalistă a integrării (David Mitrany, Karl Deutsch), până în anii 1980, care caracterizează perioada instituționalismului liberal (Keohane și Nye).

Referindu-ne la taxonomia fundamentelor filozofice ale liberalismului, precizăm că aceasta cuprinde perspectiva pozitivistă asupra naturii umane, credința în armonizarea naturală a intereselor, din care derivă constatarea inevitabilității războiului sau a consecințelor belicoase ale anarhiei. Totodată, amintim principiile liberale de filozofie a istoriei, precum viziunea lineară, direcțională și teleologică care conduc la credința în ideea de progres, situată la antipodul perspectivei ciclice a istoriei, proprii adepților Realpolitik-ului, principiile de securitate colectivă și dezvoltarea organizațiilor internaționale, configurate ca instrumente ale creării și consolidării păcii la nivel internațional¹.

Într-o reafirmare a teleologiei liberale, Fukuyama considera că progresul în istoria umanității poate fi evaluat prin gradul de reluctanță asupra conflictului global și prin apropierea principiilor legitimității în sistemele politice naționale. Autorul discută cu încredere despre o perspectivă apodictică din paradigma liberală, aceea conform căreia răspândirea ordinilor politice naționale legitime va avea drept consecință finalitatea conflictelor internaționale². Această viziune ne duce cu gândul la lumea păcii eterne creionate de Kant, pacea constituind un ideal către care lumea trebuie să tindă. Bineînțeles, realiștii sunt mefienți în credința că statele cu un liberalism democratic consolidat constituie un ideal și un exemplu de urmat, aceasta deoarece în gândirea realistă natura anarhică a sistemului internațional tinde să omogenizeze comportamentul de politică externă prin socializarea statelor în sistemul politicii de putere. Atragem atenția asupra faptului că anarhia, principiu ordinator care caracterizează sistemul internațional, nu presupune dezorganizare și conflictualitate, ci absența unei autorități mondiale juridice, politice sau militare, superioare statelor, sau absența unui guvern mondial care să implementeze decizii general obligatorii.

Căutând o punte. Interdependența și etica în Relațiile Internaționale

McElroy Robert, în lucrarea sa „Moralitatea în politica externă americană”, argumentează că internaționaliștii considerau că există o comunitate internațională capabilă de a genera norme morale viguroase, clare și consensuale care să conducă comportamentul statelor. Aici autorul aduce în discuție perspectiva lui Kant asupra Relațiilor Internaționale și asupra păcii mondiale. Întemeietorul deontologiei considera că forțele concurenței economice și ale schimbărilor tehnologice, care stau deseori la baza războiului, creează condițiile păcii mondiale. Aceasta deoarece întrepătrunderea crescândă dintre națiuni, pe plan tehnologic și economic, creează o situație de dependență reciprocă între statele – națiuni. Kant a recunoscut că relațiile juste și pașnice între națiuni ar fi imposibile în absența unui cod reglementat care să specifice ce trebuie și ce nu trebuie să facă statele în relațiile lor reciproce. Devo-

1 Andrei Miroiu, Radu Sebastian Ungureanu, *Manual de Relații Internaționale* (Iași: Editura Polirom, 2006), 84.

2 Burchill, *Teorii*, 72-73.

tamentul lui Kant față de ideea că istoria progresează stă la baza credinței lui că interdependența și cooperarea crescândă dintre națiuni vor da naștere unei comunități internaționale¹.

McElroy identifică elemente ale gândirii internaționaliste care pot constitui un dialog între tradiția realistă și grupul normativist, și anume conștiința individuală a liderilor fiecărei națiuni (element care duce cu gândul la distincția lui Kant între politicianul moral, care tratează principiile judecării politice astfel încât să poată coexista cu morala și moralistul politic, care adaptează morala în funcție de avantajul oamenilor de stat), opinia publică a fiecărei țări, care poate influența înfăptuirea politicii externe, și reputația pozitivă pe care statele vor să o mențină în sistemul internațional.

Stanley Michalak afirmă că puterea și interdependența se pot explica pornind de la două modele: modelul realist, și modelul alternativ al interdependenței complexe al lui Keohane și Nye². Importanța lucrării lui Keohane și Nye, „Putere și Interdependență”, se traduce și prin impunerea unui model de înțelegere a politicii mondiale, și anume interdependența complexă, antagonică lumii creionate de teoreticienilor realiști. Autorii ne atrag atenția că trebuie să înțelegem realismul și interdependența complexă ca două tipuri ideale, lumea reală aflându-se pe un continuum între aceste două modele abstracte. Particularitatea modelului alternativ al interdependenței complexe se definește prin prescripțiile sale fundamentale, conform cărora guvernele nu recurg la forță atunci când prevalează interdependența complexă, agenda relațiilor internaționale subsumează teme multiple, care nu sunt etapizate după o ordine prestabilită, și, nu în ultimul rând, societățile sunt conectate prin canale multiple. Acestea din urmă pot îmbrăca fie forma relațiilor interstatale, asumate de paradigma realistă, fie pot deține caracter transguvernamental, sesizabil în cazul în care se temperează asumptia realistă conformă căreia statele acționează coerent ca unități, sau un caracter transnațional, atunci când se atenuează aserțiunea conform căreia statele sunt singurii actori relevanți pe scena politică internațională³.

Realismul politic presupune că politica internațională este lupta pentru putere „dominată de violența organizată”. Antagonic, cele trei postulate ale interdependenței complexe, și anume că forța nu este singurul instrument determinat, actorii transnaționali sunt jucători majori alături de state, care sunt actori semnificativi, iar bunăstarea devine, alături de securitate, scop dominant – amintesc de aserțiunile idealismului – armonizarea naturală a intereselor, dezvoltarea organizațiilor internaționale ca instrument al menținerii și consolidării păcii la nivel internațional.

De ce ar trebui ca noțiunea de interdependență să suscite interes în dezbaterile contemporane asupra sistemului internațional? Trebuie să avem în vedere importanța conceptului de „interdependență” în Relațiile Internaționale, concept care a fost supus analizei atât de către paradigma realistă, cât și de cea liberalistă. În cadrul teoretizărilor realiste, interdependența este interpretată ca vulnerabilitate a unui stat față de alt stat, având așadar o consecință negativă. În acest context trebuie explicat conceptul de „asimetrie”, a cărei consecință este vulnerabilitatea. Asimetria este o specificitate a politicilor interdependenței, care presupune că dacă două părți sunt interdependente, dar una este mai puțin dependentă decât cealaltă, partea mai puțin dependentă are o sursă de putere atât timp cât cele două părți mențin interdependența⁴. Studiile liberal pluraliste nu contestă dimensiunea vulnerabilității, însă evidențiază interdependența ca senzitivitate. În această accepție, interde-

1 McElroy Robert, *Moralitatea în politica externă americană și rolul eticii în Relațiile Internaționale* (București: Editura Paideea, 1992), 44-46.

2 Stanley Michalak, *Theoretical Perspectives for Understanding International Interdependence*, <http://www.jstor.org/stable/2010085>.

3 K.O. Keohane, Joseph Nye, *Putere și Interdependență* (Iași: Editura Polirom, 2009), 67-71.

4 Vasile Pușcas, *Relații Internaționale/Transnaționale* (Cluj-Napoca: Editura Eikon, 2007), 141-142.

pendența presupune existența unor efecte reciproce între țări sau între actori din țări diferite, o situație generatoare nu doar de costuri, ci și de beneficii.

Teoria de specialitate postulează faptul că interdependența între societăți se concretizează prin existența unor canale de comunicare transnaționale. Aceste canale, create prin interacțiunile unei game variate de actori nonstatali, ajung să definească un nou palier al interacțiunilor în politica mondială – relațiile transnaționale. Sistemul internațional primește caracteristici calitative prin interacțiunea actorilor nonstatali, care joacă un rol nodal în accepție liberală, promovând pluralismul internațional și creând noi căi de manifestare a dependenței și a interdependenței. Un alt argument pentru a certifica importanța conceptului de „interdependență” este acela că în mediul relațiilor transnaționale sporesc șansele cooperării internaționale, prin instituirea unor „regimuri internaționale”, concept valorizat în programul de cercetare neoliberal.

O altă idee interesantă a autorilor lucrării „Putere și Interdependență” este aceea că „trăim într-o lume a interdependenței”. În viziunea teoreticienilor, globalizarea este definită drept „rețele globale de interdependență”, însă atenționează că cei doi termeni nu se suprapun. În opinia autorilor, interdependența se referă la o condiție, la o stare de lucruri, care poate crește, sau se poate diminua, cum s-a întâmplat, din punct de vedere economic, în timpul Marii Crize din 1930. Globalizarea, în opinia autorilor, are doar o tendință ascendentă. Autorii aduc în discuție conceptul de „globalism”, pentru a afirma că globalizarea este procesul prin care globalismul devine din ce în ce mai dens. Globalismul este definit drept o stare a lumii implicând rețele de interdependență la distanțe multicontinentale, conectate prin fluxuri și influențe de capital și bunuri, informații și idei, oameni și forțe. Globalismul este un tip de interdependență, dar cu două caracteristici speciale, de exemplu, globalismul se referă la rețele de conexiuni (relații multiple), nu doar la simple legături (autorii fac referire la interdependența economică sau militară între Statele Unite și Japonia, dar nu la globalismul între Statele Unite și Japonia; interdependența SUA – Japonia este o parte a globalismului contemporan, dar nu este ea singură globalism). În al doilea rând, pentru ca o rețea de relații să fie considerată „globală”, trebuie să includă distanțe continentale, nu doar rețele regionale, globalismul nefiind un cuvânt potrivit pentru relațiile marcate de proximitate regională.

O opinie comună în literatura de specialitate este aceea că după 1989 mediul politic internațional a suferit o serie de modificări radicale, inclusiv în privința caracteristicilor de bază ale organizării lumii. O primă schimbare care ne transmite că ar trebui să fim motivați să cercetăm implicațiile modelului interdependenței în Relațiile Internaționale este aceea că, puterea, anterior bipolară, este în prezent inegal distribuită, iar la această nouă repartitie participă nu numai actorii clasici ai lumii – statele corporațiile transnaționale sau organizații neguvernamentale (postulat al interdependenței complexe). În acest cadru post-bipolar al organizării internaționale, cel mai de seamă fenomen care caracterizează perioada de 1989 este globalizarea. Teoriile globalizării susțin că epoca westfalică s-a încheiat în jurul anilor 1960-1970, iar acum trăim într-o lume postwestfalică, pe care procesul de globalizare o transformă radical, în sensul multiplicării exponențiale a interdependenței dintre statele sistemului internațional, sporind astfel responsabilitatea reciprocă a statelor sistemului. Această epocă postwestfalică este marcată de actori transnaționali ca jucători semnificativi ai sistemului internațional (multipolarism în dezvoltare)¹.

Dezbaterile asupra normelor morale sunt de interes și preocupare contemporană. Hans Kung se întreba dacă este posibil un consens etic de dimensiuni globale, un acord asupra valorilor, criteriilor și atitudinilor particulare? Autorul atrage atenția că această etică globală nu este o nouă ideologie sau o suprastructură, și nu în-

¹ Miroiu, Ungureanu, *Manual*, 39-41.

cearcă să facă eticile diferitelor religii sau filozofii superflue, ci reprezintă un minim necesar de valori, criterii și atitudini de bază umane. Consiliul Parlamentului Religiiilor Lumii, întrunit la Chicago în 1993, a adoptat Declarația asupra unei Etici Globale, care subsumează ca principii de bază umanitatea adevărată și Regula de Aur. Aceste două principii ne duc cu gândul la principiile teoretizate de Kant, și anume percepția omului ca scop, iar nu ca mijloc, imperativul categoric kantian, „acționează astfel ca să folosești umanitatea atât în persoana ta, cât și în persoana oricui altuia totdeauna în același timp ca scop, iar niciodată numai ca mijloc”¹, sau principiul „etica ar trebui să preceadă politica și dreptul”. Cele două principii ale eticii globale au constituit fundamentul pentru cele patru directive irevocabile, și anume loialitatea față de o cultură a non-violenței și respectul pentru orice formă de viață, loialitatea față de o cultură a solidarității și ordinii economice juste, loialitatea față de o cultură a toleranței și a unei vieți conduse de adevăr, și loialitatea față de o cultură a drepturilor egale.

Concluzii

Considerăm că regulile interdependenței trebuie să dețină un cadru moral, în caz contrar, normele morale devin nule, iar interacțiunea dintre actorii sistemului internațional se limitează la situații de sumă zero, la principiul machiavelismului politic „scopul scuză mijloacele”, sau ar legitima acel Raison d’Etat (primatul intereselor naționale de securitate), reiterat de cardinalul Richelieu. Etica este benefică atât timp cât nu încearcă să impună agresiv norme și reguli. Dacă etica este impusă, legitimitatea valorilor este pusă la îndoială, pentru că în general etica este un instrument al binelui, prin care se dorește combaterea unor fenomene negative. Având în vedere conceptul de vulnerabilitate, putem vorbi despre efectele negative care pornesc de la un punct gravitațional, se transformă ulterior sub un efect cascadă. Interdependența, fenomen în cadrul unui sistem regional sau global, poate oferi piloni internaționali de sprijin, spre exemplu în cazul unei crize, interdependența economică va presupune relaționarea statelor pe baza unor acorduri economice sau reglementări internaționale. Modelul alternativ al interdependenței complexe, prin similitudinea postulatelor sale față de tradiția filozofică a idealismului și prin distincția față de realismul politic, avantajează în cea mai mare măsură moralitatea în Relațiile Internaționale.

„În ordinea internațională, rolul puterii este mai mare, iar cel al moralității este mai mic, (...), la sfârșitul istoriei, politica va fi un teritoriu unde conștiința și puterea se vor întâlni, unde factorii etici și cei coercitivi ai vieții umane se vor între-pătrunde”. Edward Carr

¹ Immanuel Kant, *Critica Rațiunii Practice* (București: Editura Științifică, 1972), 47.

Identitatea. Interacțiune – instrumente analitice socio-constructiviste în studiul relațiilor internaționale

■ IOANA-BIANCA BERNA

Abstract

The theoretical laxity of the socio-constructivist approach has always backfired lots of negative censorship. It was all too often considered that, in the attempt of creating new attractive hubs of discussion and orientation in the study of International Relations, the socio-constructivists do not encourage the use of active techniques, but rather stir revolutionary reflections without a pre-existent conceptualising of their practice and methods. This alleged absence will consequently discard the analysis' substance and relevancy. In this article, I will try to elaborate upon the fact that like in other schools of thought, in socio-constructivism there is no doctrinary consensus upon the dimensions of the process of concept selection. This aim will be addressed by unveiling the different significance attached to the concepts of identity and interaction.

Keywords

identity, role identities, multiple identities, identity types, systemic interactionist model

Introducere

În arena dominației intelectuale exercitate de către școala realistă, recuzarea unor raționamente alternative la fondul aceleiași cauze, părea să fie o formă naturală de a reacționa pentru a nu strica deja mult prea evidentă omogenitate. Respingerea oricăror altor principii regulative devenise în decada anilor '80 o pledoarie a unui prestigiu de eficacitate realist aproape unanim acceptat. Deja, în perioada *post-glacială*, *realpolitik*-ul nu mai descria realitatea în așa fel încât să o poată stăpâni. Apariția *socio-constructivismului* în anii '90 ca o altă abordare a regăsit cercurile intelectuale din domeniul relațiilor internaționale oarecum nepregătite. *Socio-constructivismul* nu era nici realism, nu era nici idealism, ci câte puțin din fiecare și încă o dată pe atât! (Adică și putere și norme internaționale, revizitate sub forma altor valori, care intrau în concurență cu școlile care le-au creat). Despre expresia imperfectă a sistemului de cercetare *socio-constructivist*, au existat infinite critici: faptul că este doar o meta-teorie, că nu este decât o teorie a proceselor, că este o perspectivă subterană a relațiilor internaționale, fără nici o probă de obiectivitate științifică. Prematuritatea acestor critici (având în vedere faptul că se adresează unei abordări aflate pe drumul de a-și profetiza

¹ Cu referire la perioada post-Război Rece;

execuția, cu un program de cercetare încă neîncheiat întrutotul) îndeamnă, totuși la o revizie atentă a *socio-constructivismului* pentru a nu-l suspecta global de incapacitate. În acest articol, vom prezenta ansamblul instrumentelor teoretice care au făcut *socio-constructivismul* conceputibil: *identitatea* și *interacțiunea*.

Identitate. Identități multiple. Identități de rol

Sensibile la corespondențele cu practicile sociale, *identitățile* se situează în centrul *teoriei socio-constructiviste* ca elemente de *înțelecție socială*¹. Ceea ce este necesar a se adăuga este faptul că *identitățile* se formează nu numai pe filon social, ci și în cadrul politicilor domestice. Literatura *socio-constructivistă* întotdeauna acordă un spațiu mai mare sau mai mic de încadrare *problematicii identităților*, dar întotdeauna un spațiu de vârf²: acestea sunt fie apreciate superlativ sau doar generos rezumate. În oricare ipostază, *identitățile* apar ca elemente coagulante și definitorii pentru *teoria socio-constructivistă*.

În *socio-constructivism*, *identitățile* nu sunt jalonate omogen și inseparabil, nu există definiții unanim acceptate care să redea cu justificare teoretică un înțeles mutual împărtășit. Alexander Wendt³, spre exemplu, consideră că *identitățile* sunt sincronizate sistemic de influențele emaneate de mediul internațional, secundate de influențele domestice. Katzenstein⁴, pe de altă parte, consideră că *identitățile* sunt răspunsuri domestice, reacții politice conjuncturale prin accentuarea unor factori explicativi ca ideologia națională, cu un impact direct asupra politicilor de stat.

Neexistând un consens permisiv, care să ne arate o tipologie distinctivă și urmările firești ale acesteia, este dificil de confirmat sau de infirmat unicitatea sau multiciplitatea oricărui tipar de analiză. Trebuie adus la cunoștință faptul că, pe fondul acestui deficit teoretic, *identitatea* a devenit „termen atotcuprinzător, ajutând la îmbogățirea unei mari varietăți de acțiuni, ceea ce nu a permis cercetătorilor să constate faptul că state cu anumite tipuri de acțiuni, pot să acționeze într-un anumit fel”⁵. *Identitățile* ca și terminologii nu pot, prin urmare, să fie absolutizate sau supraestimate, ci circumstanțiate cu grijă. Pot fi adoptate multe înțelegeri și accepțiuni pentru a descrie această noțiune. Wendt, pentru a dovedi temeinicia *socio-constructivismului sistemic* și a pune capăt indicibilismului identitar, a încurajat o *natură duală a identității* prin: *paradigma rădăcinilor subiective* – *identitatea* este auto-stabilită de fiecare actor, în baza înțelegerii pe care acesta o atribuie propriei sale identități, un fenomen sui-generis și prin *paradigma acestului atribusubiectiv* – *identitatea* dobândește un reper comparativ, în baza elementelor de recunoaștere, exercitate de ceilalți actori. Wendt inițiază un punct de plecare, prin care *conceptul de identitate* începe să capete o anumită constanță și cadru structurat, „*numărul de posibile identități* nu mai este infinit, iar conceptul își pierde din sincretism; procesul de formare identitară fiind limitat la o *arie de posibile identități* în sistemul internațional în orice moment istoric declarat”⁶. Wendt este cel care face distincția între *tipurile de identități* pe care un stat le are și *rolurile identitare*.

1 Concepute prin socializarea actorilor cărora le sunt atribuite.

2 În funcție de *curentul socio-constructivist* care analizează problematica identităților.

3 Alexander Wendt, „Collective identity formation and the international state”, *Am. Polit. Sci. Rev.* 88 (1998): 384–396.

4 Peter Katzenstein, *The Cultures of National security norms and Identity in World Politics* (New York: Columbia University Press, 1996).

5 Kowert P., Legro J., *Norms, identity and their limits: a theoretical reprise*, (New York: Cornell University Press, 1996).

6 Finnemore Martha, Kathryn Sikkink, „*Taking Stock: The Constructivist Research Programme in International Relations and Comparative Politics*”, *Annu. Rev. Polit. Sci.* 4 (2001): 391–416,

Structura socială a sistemului internațional acordă sau nu, în funcție de inerția istorică considerabilă¹, *legitimitate identităților* pe care actorii le produc. Extrapolând, putem preciza faptul că există, astfel, anumiți numitori comuni pentru a crea o *identitate*: spre exemplu, un stat poate fi laic, federal și poate practica economia de piață. Aceste componente redutabile desemnează mai multe sfere în cadrul cărora *identitatea* poate fi supravegheată și urmărită: este vorba despre *multiplele tipuri de identități*. Pe parcursul lucrării, am folosit și denumirea de *identități multiple*, pentru a ne referi, practic la același lucru. *Identitățile multiple* – înfățișează, la un nivel maxim de efervescență, psihologia colectivă a unui actor, și pe lângă aceasta, toate reacțiile instinctive de scurtă durată sau secularizate prin care un actor se auto-definește și își controlează masiv agenda publică, deopotrivă. Aceeași definiție – cea prin care un stat își gestionează datele de bază ale vieții colective – este adoptată și de către Lisbeth Aggestam.

Prin termenul de *politică identității*, Lisbeth Aggestam² se referă la capacitatea statului de a se auto-considera și de a se auto-defini și la calitatea celorlalți actori de a sesiza respectivul exercițiu de auto-definiție. Calitatea genuină de a declama o anumită *politică a identității* sau un anumit discurs identitar într-o anumită chestiune, sau în toate, îi revine *statului* – cel care deține monopolul guvernării și cea mai în măsură unitate politică pentru a transcrie, într-un demers instituțional, multitudinea de viziuni și de puncte de vedere asupra consimilitudinii ipostazelor sale de identificare. *Identitatea națională* nu este opera unei națiuni, ci compoziția inseriabilă a unui stat. Statul, prin autoritatea sa internă și externă, produce și consumă³ *identitatea* și are jurisdicție asupra sa, asupra națiunii și asupra populației sale: „autoritățile statale reprezintă în mod colectiv statul ca și actor social, în timp ce concepțiile referitoare la rol au o origine socială, iar statul este cel care este deținătorul de rol”⁴.

Pe parcursul articolului, vom utiliza același semnificativ pentru conceptul de *politică identitară* sau *discurs identitar* – un compartiment de manifestare a puterii non-materiale a statului, adică în care numai statul ca formațiune juridico-politico-administrativă are un cuvânt de spus. Am considerat că terminologiile de *politică identitară* și de *discurs identitar* sunt, de fapt, sinonimii aplicate cu succes realității sociale a *identității*. *Discursul identitar* explică enorma dificultate a feluritelor exerciții de concentrare a tuturor elementelor unei identități – o problemă majoră și sensibilă totodată, marcată uneori de compromis. Am folosit acest termen și din rațiunea de a nu pierde din orizont *alcătuirile puterii discursive* – unul dintre instrumentele *teoriei socio-constructiviste* cu valoare de esență. Prin acest model de interpretare, *puterea discursivă* nu este dislocată de *identitate*, ci trebuie asumată prin simultaneitate cu aceasta, ca un obiect acționat complezent *pentru susținerea identității*.

Multiplele tipuri de identități (sau identitățile multiple) sunt categorii sociale, verificate în anumite domenii ale vieții publice. Aceste categorii sociale sunt unifica-

Georgetown University.

1 Mă refer aici la caducitatea sistemelor politice de tipul monarhiilor de drept divin pentru sistemul internațional actual.

2 Aggestam Lisbeth, Hyde-Price Adrian, *Security and identity in Europe: Exploring the New Agenda*, (Houndmills: Macmillan, 2001).

3 O *produce*, în sensul că exercită asupra sa o protecție instituțională, lui revenindu-i sarcina de a preciza în documente cu valoare constituțională: forma de guvernământ, forma puterii statale, modalitățile de împărțire a puterii; și în reglementări care se aplică uniform pe teritoriul lui: regulile economiei și măsurile sistemului fiscal, controlul resurselor financiare în domenii care implică cheltuieli publice: educație, sănătate, asistență socială, apărare – unde politicile sunt esențial naționale, gestiunea și organizarea sistemului administrativ și a politicilor publice precum și eventualele reinventări în acest sens; O *consumă*, în sensul că are împuternicirea de a-și reprezenta *identitatea națională* (și implicit națiunea) în relațiile cu alți actori – *exprimarea identității* fiind puternic dependentă de consimțământul acestuia.

4 Aggestam, Hyde, *Security*, 29.

te pentru a crea o unitate comună *conceptului de identitate*. Există mai mulți factori de unificare, potrivit lui Alexander Wendt: locul de naștere, vorbirea aceleiași limbi etc. În cadrul *tipurilor de identități*, există anumite *caracteristici intrinsece ale actorilor*¹. Aceste caracteristici nu înseamnă numai vorbirea aceleiași limbi sau locuirea aceleiași spațiu determinat geografic, ci și formule omogene socio-culturale, economice sau politice, ca proiecții articulate ale *aceleiași identități*.

Multiplele tipuri de identități (sau identitățile multiple) nu se definesc atât prin conținuturile lor statice, cât mai ales prin dinamica atitudinii altor state față de ele². Numai prin *alter-ul wendtian* și prin *interacțiunea* cu acesta, conținutul specific se conservă sau se suprimă. Wendt nu face nici o mențiune asupra faptului dacă există un *nucleu-tare al unei identități*, care ar putea exista, chiar dacă nu este perceput de ceilalți, respectiv care caută să se împlinească în afara *interacțiunilor*³. Wendt, în altă privință, este cât se poate de clar: *tipurile de identități* nu pot genera realitatea domestică, în lipsa unui act de recunoaștere din partea celorlalți (adică din partea *alterilor*). De aici rezidă și vulnerabilitatea *tipurilor de identități*. Fără poziționarea *multiplelor tipuri de identități (sau identităților multiple)* într-o structură socială, prin care deținătorii lor să poată interacționa, *tipurile de identități* sunt situate undeva la suprafața lucrurilor.

Dacă *multiplele tipuri de identități (sau identitățile multiple)* nu realizează o bransare exactă a identității la contextul social internațional imanent, acest lucru este realizat prin intermediul *identităților de rol*. Dacă *identitățile multiple* au o natură vulnerabilă, neexistând decât în virtutea aceluia act de recunoaștere din partea celorlalți, „*identitățile de rol* sunt produsul relațiilor diadice dintre țări. Statele pot fi prieteni, dușmani sau rivali. Cunoscând percepția unui stat în legătură cu *propria sa identitate (de tip sau de rol)*, ne-ar putea ajuta să înțelegem modalitatea în care un stat ar putea acționa”⁴. *Identitățile de rol* reprezintă dimensiunea exogenă a *conceptului de identitate* în teoria socio-constructivistă, spre deosebire de *multiplele tipuri de identități* care reprezintă dimensiunea endogenă.

Identitățile de rol mai poartă denumirea și de *identități sociale*, desemnând „un set de semnificații pe care un actor și le atribuie, luând în considerare și perspectiva celorlalți, adică ca și un obiect social”⁵. *Identitățile sociale* sunt ocazionate de situații și de *interacțiuni*⁶. Prin intermediul *identităților sociale*, se realizează o relație speculară între *Ego* și *Alter*, adică între cum un stat se percepe pe sine și cum este perceput de ceilalți. Evident, *identitățile sociale* sau *identitățile de rol* nu trebuie considerate ca resurse sugestive ale spiritului de *contradicție Sine-Ceilalți*. Ar putea exista potriviri perfecte între *identitatea asumată* de un actant și *cea atribuită* respectivului actant de către un alt actant, la fel cum ar putea exista de-sincronizări și nepotriviri sau *identități greu încadrabile într-o relație speculară*. Instinctul polarizant într-o astfel de juxtapunere ar fi o observare instantanee a oricăror note discordante. Atunci, cum numim situația în care un actor își asumă o *anumită identitate* și este perceput în afara acesteia, respectiv *printr-o identitate diametral opusă*? Aceas-

1 Wendt Alexander, *Social Theory of International Politics*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1999).

2 După cum exemplifica Wendt: „un spaniol nu este un vorbitor de spaniolă pentru sine, ci numai dacă ceilalți există pentru a recunoaște această calitate”; Wendt, *Social Theory*, 52.

3 Sau care ar putea, în mod subtil, să repurteze o cifrică creștere de imagine pentru un stat;

4 Finnemore Martha, Kathryn Sikkink, „Taking Stock: The Constructivist Research Programme in International Relations and Comparative Politics”, *Annu. Rev. Polit. Sci.* 4 (2001):391-416, Georgetown University.

5 Wendt Alexander, „Collective Identity Formation and the International State”, *American Political Science Review*, Vol. 88, 2, (1994): 385.

6 În următoarea subsecțiune de capitol vom analiza aspectul interacțiunilor și contribuțiile lor cognitive.

tă situație este amprentată de existența unor *identități alternative*. *Identitățile alternative* – există, ca și *identitățile de rol*, numai în relație cu alții. Caracteristica principală a *identităților alternative* este *exterioritatea* – *acestea sunt receptibile prin pură vizualitate intersubiectivă*. *Identitățile alternative* și *identitățile de rol* se află într-un raport de continguitate și nu de dihotomie, spre deosebire de *identitățile multiple* și *identitățile de rol*¹. Rezonabilitatea acestei afirmații decurge din faptul că ambele sunt argumentabile prin extensii sociale și nu se dispensează de trimiteri sociale, ele nu există prin auto-ghidaj, ci sunt legate tot mai insistent de *existența altora* (sau după cum îi denumеște Wendt a *Alterilor*).

De la Interacțiune la Identitate

Spuneam la un moment dat, pe parcursul celor prezentate, că *identitatea* este raționamentul vectorial al *teoriei socio-constructiviste* și că nici un fel de studiu cu pretenția de a se numi *socio-constructivist* nu ar trebui să rămână impasibil de la punctul său (al identității!) contextual de plecare. Am putea adăuga la afirmațiile noastre inițiale faptul că nici *interacțiunea* nu trebuie să constituie o sarcină periferică pentru un studiu *socio-constructivist*. Din punctul nostru de vedere, *studiile asupra identității* și *asupra interacțiunii* trebuie să constituie un duplex în agenda de cercetare și nici unul dintre ele o latură neglijată. *Replica wendtiană a interacțiunii* este rodul tentativei de a integra sistemic reflexivitatea vieții sociale – este vorba despre *interacționismul simbolic* – atestă procesele sociale ca cel mai important barometru prin care schimbarea este indusă. „Numai prin *interacțiunea agenților statali*, structura sistemului internațional este produsă, reprodusă și câteodată transformată”². Wendt propune o *logică a interacțiunii* în care *identitățile* sunt asumate social și nu date să fie supuse unor metamorfoze adăpostitoare de efecte pe termen lung. Prin *modelul interactivității*, există interese activate prin *culturi egoiste* și interese activate prin intermediul *culturilor colective*³. *Cultura lockeniană* și *cultura hobbesiană* sunt *culturi egoiste*. *Culturile egoiste* – sunt culturile specifice unui sistem internațional în care Ego-ul îi pe vede pe Alții ca inamici perpetui (*cultura hobbesiană*) și expresii echivalente ale necesității de a-ți domina competitorul, „respectându-i dreptul la existență”⁴ (*culturi lockeniene*). *Culturile colective* (*cultura kantiană*) transmit un ideal tip de asociere care arată un parteneriat cert și viguros, prin care se creează platforme de cooperare pentru manifestarea *identităților partenerilor*. *Cultura hobbesiană* este, potrivit lui Wendt, specifică statelor revizioniste, a statelor „care omoară pentru a cuceri”, în timp ce *culturile lockeniene* și *kantiene* sunt tipice statelor care doresc să prezeve status-quo-ul.

Singurul tip de acțiune wendtiană admis este *interacțiunea sistemică* printr-o adoptare a „*unei viziuni minimaliste asupra statului*”⁵. *Interacțiunea sistemică* este

1 Relația dintre *identitățile de rol* și *identitățile alternative* există sub analizele *logicii proximității succesive*: ambele se află în proximitatea socialului, ca elemente imprimate de social și de relațiile sociale; *Identitățile alternative* decurg din rolurile sociale, conturate de nivelurile de socializare; Pe măsură ce se succed în *continuum-ul social* pe care îl imaginează Wendt (categorii pe baza cărora *identitatea* este formată), aceste două tipuri de *identități* nu sunt picturale și perene, ci își caută singure exactitatea prin *intersubiectivitate*.

2 Wendt, *Social Theory*, 64.

3 *Culturile egoiste* și *culturile colective* sunt *culturile anarhice* la care am poposit în cadrul primului subcapitol.

4 A nu se confunda dorința de dominare cu cea de anihilare, rivalii își respectă unul altuia anumite caracteristici din *conținutul intern al identității*, spre exemplu, în cazul statelor, *suveranitatea*; BOZDALIOIU* Yüce, „Constructivism and Identity Formation: An Interactive Approach”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt 3, 11 (2007): 121-144.

5 BOZDALIOIU*, „Constructivism and Identity”, 132.

una lapidară deoarece se axează pe o singură formă a interacțiunii, după cum preciza și Wendt, ceea ce îl interesează este să urmărească doar efectele pe care structura sistemului internațional le poate avea asupra statului, nu cum acțiunile statului pot influența sistemul internațional, nu cum statul poate cauza deosebiri de situație în *interacțiunea sistemică*: adică cum poate stimula el însuși efecte asupra sistemului internațional, putând chiar să îi inverseze anumite atribute. Dacă structura internațională nu este dată, *identitatea* și *interesul* nu sunt nici ele date, ci construite intersubiectiv, sistemul internațional de ce ar ocupa rolul de element consecvent și univoc al interacțiunii? ¹

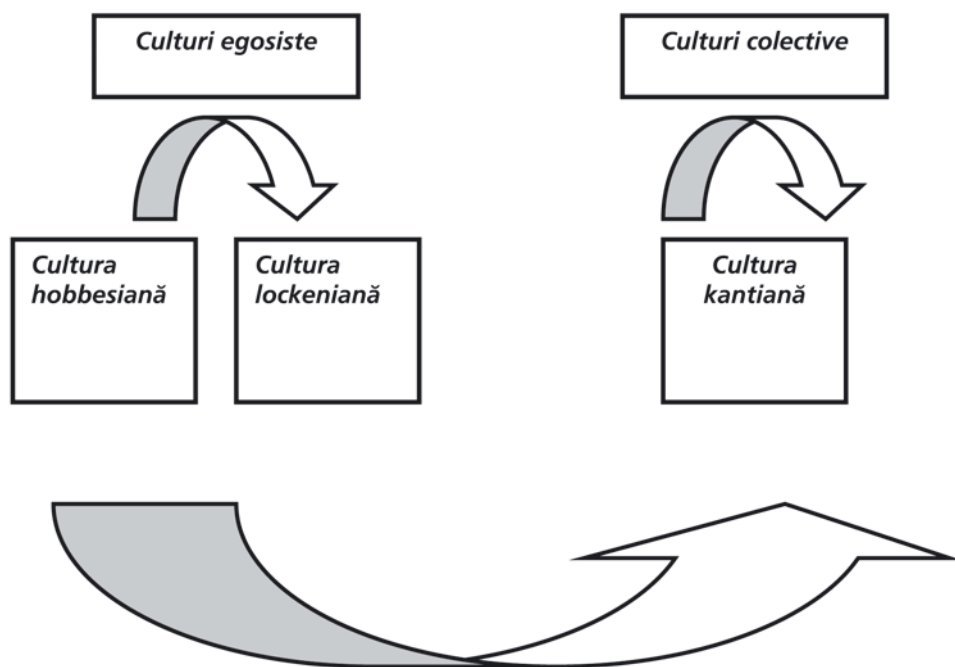

Figura 1: Culturile anarhice din perspectiva interacțiunii sistemice

Aceste lipsuri nu înseamnă că am agreea ca *modelul interacționist sistemic* propus de Wendt să fie descalificat. Wendt nu ne explică ce forțe sau ce tipuri de atașamente influențează angajamentul actorilor în interacțiune; se poate urmări doar rezultatul final, adică corespondentul simetric al relației: dacă actorii-state vor deveni, în cele din urmă, prieteni sau dușmani, rivali sau parteneri. *Interacțiunea*, în sistemul internațional, nu ordonează o serie de cauze eficiente prin care se manifestă efectele sale: nu ne sunt descoperite motivele care au stat la baza deciziei actorilor-state când au optat pentru un anumit actor-stat pentru a interacționa. Tot ceea ce ne spune *modelul interacționist sistemic* este că cea mai mare fascinație rămâne *rezultatul interacțiunii*, deoarece „*Alter* și *Ego* aduc cu ei două tipuri de bagaje, mate-

¹ O alegere suboptimală datorită faptului că, așa cum vede Wendt exprimabilă *interacțiunea*, aceasta este monofațetată; În încercarea de a recupera o variantă acceptabilă a *constructivismului sistemic*, Wendt lasă destul de multe aspecte la libera interpretare; E periculos să considerăm într-un singur sens *interacțiunea*; Așa cum o privește Wendt, *interacțiunea* elimină din încărcătura sa semantică până și *noțiunea de raport*.

riale, în forma corpurilor și a nevoilor asociate și reprezentăționale, în sensul formării unor idei a priori despre ceea ce sunt”¹.

Istoria (sau temporalitatea) rămâne acel punct central și util în *modelul interacționismului sistemic*, deoarece evidențiază una dintre principalele modalități prin care este despăgubită absența unor altor instrumente. *Temporalitatea* este determinantă și deterministă pentru rezultatul interacțiunii, dar și pentru construcția identitară, precum și pentru *culturile anarhice*.

În *socio-constructivism*, *identitatea* și *interacțiunea* se auto-generează. *Identitatea*, formată la nivel domestic intersubiectiv, este apoi asumată subiectiv de actor în cadrul unei *interacțiuni*. Numai în contextul intersubiectiv al *interacțiunii* în sistemul internațional, ea poate gravita spre schimbare. Deși nu există un acord uniform și conform în literatura socio-constructivistă în ceea ce privește demersul de conceptualizare al sferei de înțelesuri ale *identității* și *interacțiunii*, cele două concepte rămân semnele de identificare ale acestei abordări.

¹ Wendt, *Social Theory*, 328.

Contează normele în relațiile internaționale?

O abordare constructivistă a operațiunii Artemis

■ DANIELA RADU

Abstract

The goal of this paper is to illustrate how the European Union's decision for military and humanitarian intervention in the Democratic Republic of Congo in 2003 (Operation Artemis) was based upon an European consensus that was crystallized around humanitarian norms as constitutive norms of collective behavior. Our research exploits the theoretical constructivist perspective of Martha Finnemore, who demonstrates that the norms upon which humanitarian interventions are carried out may change in the course of time and that the protection of material interests is not the sole explanation for the decision to intervene militarily for humanitarian purposes. We consider that an explanation for the intervention that is founded on the emphatic character of norms is susceptible of suggesting compulsory instruments to counterbalance the statocentric thesis and to make up the explanatory model for the European intervention within the framework of Operation Artemis.

Keywords

Operation Artemis, constitutive norms, constructivism, realism, humanitarian intervention

1. Preferința noastră pentru un model teoretic explicativ constructivist

Există dezastre umanitare nerezolvate încă iar răspunsul internațional la acestea variază considerabil. Ne întrebăm dacă perspectivele constructiviste focalizate pe „puterea” normei sau cele statocentriste centrate pe interesele strategice și economice ar putea explica această variație a răspunsului internațional și perpetuarea acestor crize. Răspunsul ar fi poate îndreptat către un model complex care să ofere explicații care au la bază normele umanitare, interesele naționale, cadrele instituționale. Noi încercăm doar să punctăm și pe *utilitatea unui alt mod de abordare* care se poate dovedi util în explicația anumitor decizii europene și care constituie o completare a argumentelor teoriilor tradiționale, conform cărora orice intervenție ar urmări apărarea unor interese geostrategice, economice, comerciale.

Interesele pe care teoriile statocentriste le asociază statelor sunt geostrategice sau economice, dar dacă ne gândim că o parte însemnată a acestor intervenții sunt întreprinse în state de importanță geostrategică sau economică neglijabilă pentru cei care intervin, explicațiile oferite devin incomplete.¹

1 Martha Finnemore, „Constructing Norms of Humanitarian Intervention” în Peter J. Katzenstein (coordonator), *The culture of national security*, (New York: Columbia University Press, 1996). Descărcat în 30 mar-

Realismul și liberalismul oferă explicații plauzibile pentru războiul din Golf, dar omit să argumenteze motivele protejării și securizării kurzilor și šiitilor, operațiune adițională prevăzută de rezoluția ONU nr. 688. S-a întipărit existența unui reflex statocentrist, a unui comportament convențional la nivel internațional atunci când se vorbește de acțiunile întreprinse de state pentru a ajuta alte state: în acest sens, un stat sau un grup de state nu va interveni dacă nu există un interes strategic de apărare. (interesele politice, geostrategice în cazul realiștilor sau comerciale și economice în cazul neoliberalilor)

Desigur, interesul național poate fi complex și greu de identificat în termeni concreți, dar realiștii simplifică ecuația și consideră că indiferent de periplul pe care statele îl realizează, acestea nu doresc decât puterea și drept urmare își adaptează mijloacele în funcție de aceasta, într-un sistem internațional anarhic. Astfel, pentru realiști, anarhia la nivel internațional devine variabila independentă în construcția securității unui stat. Securitatea impune acumularea puterii și managementul rațional al acesteia (în strânsă legătură cu forța militară) și doar politicile formulate în acest spirit servesc interesului național. Statele se comportă în conformitate cu aceste interese și nu în funcție de principiile abstracte (securitatea colectivă, binele comun) sau din dorința de a acționa într-o manieră altruistă. „Statele nu se sacrifică niciodată: acestea sunt în esență altruiste.”¹

Urmând firul logic al celor afirmate, nu ar fi foarte util să conchidem că statele *trebuie* să caute puterea deoarece acestea *caută* puterea. Mai mult, relația dintre determinism și liber arbitru se tensionează în abordarea realistă: dacă relațiile internaționale sunt într-adevăr determinate de lupta pentru putere, nu este necesar ca liderii să se supună interesului național așa cum este formulat acesta de către realiști.

Noi considerăm că interesele statelor ar putea fi abordate și dintr-o altă perspectivă teoretică. Atenția acordată de către cercetătorii constructiviști normelor internaționale și modului în care acestea structurează interesele în întregul sistem internațional ar putea fi alternativă. O abordare normativă completează perspectivele teoretice care tratează interesele în mod exogen pentru faptul că se concentrează asupra modului în care acestea din urmă se modifică, sunt supuse schimbării. „Datorită faptului că normele sunt construite social, acestea evoluează odată cu schimbarea interacțiunii sociale.”² Abordarea constructivistă nu neagă faptul că puterea și interesele sunt importante, ci adresează întrebări privind *existența* intereselor, *mijloacele și scopurile* exercitării puterii. Natura socială a politicii internaționale creează înțelegeri normative între actorii care, în schimb, își armonizează valorile, așteptările și comportamentul. Întrucât normele operează schimbări similare de comportament asupra unor actori diferiți, acestea creează tipare de comportament care pot fi teoretizate.

Desigur, ne putem întreba cum explică statele dorința acestora de bunăstare și putere, care sunt obiectivele fixate pentru a ajunge la aceste deziderate, ce tip de securitate își doresc și cum s-ar putea obține. Se impune un răspuns sistematic la aceste provocări, răspuns pe care încă îl căutăm în tabăra statocentristă. Constructiviștii consideră că interesele și comportamentele statelor ar putea fi mai bine înțelese dacă s-ar investiga structura internațională a înțeleșurilor și a valorilor sociale. Statele sunt implicate într-un vast set de relații transnaționale și internaționale care le modelează percepțiile despre lumea la care se raportează și în funcție de care se definesc. „Interesele statelor *nu sunt un dat*, ci se definesc în contextul normelor respectate la nivel internațional și în contextul înțelegerilor despre ceea ce este

tie 2010 de pe Columbia International Affairs Online <http://www.ciaonet.org/book/katzenstein/katz05.html>.

1 Chris Brown & Kirsten Ainley, *Understanding international relations*, (New York: Palgrave MacMillan, 2001), 30.

2 Finnemore, *Constructing*, 167.

adecvat și bine.”¹ Schimbarea normele internaționale antrenează și modificări la nivelul rețelei de interese a statelor și comportamentului acestora. „Normele nu modelează acțiunile statului în orice domeniu, dar există alți factori precum limitele de putere care contribuie la conturarea comportamentului statelor.”² Astfel, „relația dintre norme și acțiune devine o relație în care normele creează condiții permissive pentru acțiuni, dar nu determină acțiunile.”³ Normele internaționale în schimbare pot contribui la redefinirea de noi interese ale statelor. Am putea astfel să înțelegem că „justificarea intervenției militare și umanitare a statelor reprezintă un indicator al normelor și al schimbării normelor.”⁴

În general, există un acord asupra definirii normei ca *standard de comportament potrivit* pentru actorii care au o anumită identitate, dar se impune o anumită claritate conceptuală. Cercetătorii în relațiile internaționale realizează o distincție utilă între diferitele categorii de norme, astfel că cea mai comună dintre acestea se poate observa între *normele care ordonează și constrâng comportamentul*, și *normele constitutive*, „care creează noi actori, interese sau categorii de acțiuni.”⁵ Dacă ne întrebăm cum se poate recunoaște o normă, am putea *construi* răspunsul ceretând, pentru că putem avea doar dovada indirectă a existenței normelor. Un exemplu de *normă* al cărei sens este apropiat celui de *regulă* sau *normă care uniformizează* se poate observa în definiția regimului internațional al lui Krasner: „grupări de principii, norme, reguli și proceduri de decizii, implicite sau explicite, în jurul cărora converg așteptările actorilor într-un sector dat al relațiilor internaționale”⁶ În această perspectivă normele sunt instrumente care reglementează comportamente și pe care statele le impun în ideea unei cooperări mai eficiente. Un alt grup de norme este reprezentat de *normele constitutive de comportament* care sunt endogene acțiunii pe care o derulăm și care pot crea ele însele acțiuni și noi actori internaționali. Martha Finnemore definește *norma* ca fiind o așteptare susținută de o comunitate de actori. Studiul nostru utilizează acest sens al normei care este *constitutivă* de așteptări, de conduite europene.

Menționăm că în studiul propus nu combatem abordările realiste ci dorim să nuanțăm aceste teze și să reînnoim explicațiile care se bazează pe dimensiunea normativă a acțiunilor întreprinse de către state în încercarea acestora de a se investi în acțiuni umanitare care au ca și scop protecția persoanelor vulnerabile.

2. Operațiunea Artemis

2.1. Context general

Intervenția europeană în Republica Democrată Congo (RDC) se înscrie în cadrul misiunilor europene derulate pe continentul african (Artemis în RDC 2003, EUFOR în RDC 2006 și EUFOR Ciad/Republica Central Africană 2008-2009) și reprezintă exemplul prin care Uniunea Europeană (UE) poate derula intervenții umanitare și militare în afara continentului său, cu „succese limitate”. Prevenirea conflictelor și operațiile de menținere a păcii completează din anii '90 relațiile dintre UE și Africa care au vizat mult timp doar politicile economice și de dezvoltare. Fie că se bazează

1 Martha Finnemore, *National Interests in International Society*, (New York: Cornell University Press, 1996), 2.

2 Finnemore, *Constructing*, 171.

3 Finnemore, *Constructing*, 168.

4 Finnemore, *Constructing*, 172.

5 John Gerard Ruggie, „What Makes the World Hang Together? Neo-Utilitarianism and the Social Constructivist Challenge” în *International Organization*, vol. 52, Nr.4, (1988): 855-885.

6 Stephan Krasner, „Structural causes and Regime Consequences: Regimes as intervening variables”, *International Organization* vol.39, Nr. 2,(1982): 187-200.

pe resursele organizațiilor africane, fie că își corelează eforturile cu ale altor organizații internaționale (ONU în special), obiectivul UE este menținerea păcii în Africa la nivel instituțional și operațional, încercând să se concentreze asupra adevăratelor surse ale instabilității și conflictelor violente în regiune. Rezultatele sunt considerate adeseori sporadice. „Chiar dacă publicul european susține activ promovarea drepturilor omului la scară internațională, rămâne în sarcina celor mai puternice state ale UE să dicteze Politica Externă și de Securitate Comună (PESC) pentru ansamblul continentului.”¹ Lipsa de unitate în implicarea europeană este punctată și de Andreas Mehler. „În revanșă, toți întrelucătorii germani păreau reticenți la ideea unei politici franco-germane care ar încerca să susțină intervențiile și ajutorul în zonele africane ale conflictului. Ar trebui un „amestec bine dozat” al țărilor europene care să își asume responsabilitatea. În mod special Spania și Italia, care sunt destinații ale imigranților africani, dar și țările din Est ar trebui să aibă un rol în viitoarea politică UE față de Africa.”²

Continental african, ca răspuns la provocările valului democrației, a cunoscut din anii '90 dezechilibre sociale, economice, politice urmate de conflicte violente. Kofi Annan menționa că „Începând din anii 1970 au existat pe continentul african mai mult de 30 de războaie, majoritatea acestora având ca și cauză tensiunile interne. În 1996, 14 din cele 53 de țări africane s-au confruntat cu conflictul armat, ceea ce a cauzat mai mult din jumătate din decesele provocate în întreaga lume precum și 8 milioane de refugiați și de persoane care și-au abandonat locuințele și orașele natale. Consecințele acestor conflicte au compromis eforturile realizate de Africa pentru a garanta stabilitatea, prosperitatea și pacea pe termen lung.”³ „Africa își menține statusul de a fi, alături de Asia, unul dintre continentele unde conflictele sunt cele mai numeroase.”⁴ Angola, Burundi, Sudan, Somalia, RDC, Liberia figurează printre primele 10 țări de unde provine valul refugiaților care încearcă să se stabilească în marea lor parte în țările africane vecine. La finalul anului 2009 în RDC, Somalia, Pakistan, numărul persoanelor deplasate sub protecția UNHCR atinge cota de 1, 2 milioane.⁵

Operațiunea Artemis a ilustrat angajamentul UE în favoarea gestiunii crizelor în general și a fost și un microexercițiu de complementaritate între instrumentele diplomatice, politice, militare, umanitare, financiare, de dezvoltare la nivelul Uniunii. Importanța acestei operațiuni nu se limitează doar la rezultatele imediate precum asigurarea păcii și stabilității în Bunia (care a permis revenirea a 220.000 de persoane care părăsiseră Bunia și împrejurimile) ci și în relațiile din cadrul UE, în relațiile acesteia cu țările și organizațiile africane, cu Organizația Națiunilor Unite (ONU), cu Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO) și Statele Unite ale Americii (SUA).

2.2. Aspecte particulare ale operațiunii

Franța a reacționat cu promptitudine la cererea lui Kofi Annan de a stopa acțiunile violente înfăptuite împotriva populației din regiunea Ituri, propunând operațiunea Mamba celorlalți parteneri europeni și menționând că această misiune

1 Ryan Hendrickson, Jonatan Strand&Kyle Raney „L'opération Artemis et Javier Solana. Perspectives des L'UE sur le renforcement et l'unification de la politique étrangère et de la politique de sécurité”, *Défense Nationale et les forces canadiennes*, Ontario <http://www.journal.forces.gc.ca/vo8/no1/hendrick-fra.asp>.

2 Andreas Mehler, „Les interventions européennes en Afrique: moment-phare pour l'Europe et la coopération franco-allemande ?”, *Analyse et Documents*, (2009) Fondation Friedrich –Ebert Paris, www.fesparis.org/analyses.

3 Kofi Annan, „Cauzele conflictelor și promovarea păcii și dezvoltării durabile în Africa”, (raport al Secretarului General al Consiliului de Securitate al ONU, cod B15, aprilie 1998).

4 Sharon Wiharta & Ian Anthony, „Major Armed Conflicts” în *SIPRI Yearbook* (2003) <http://www.sipri.org/yearbook/2003/files/SIPRIYBo302.pdf>.

5 Raport UNHCR, „Global Refugee Trends”, (2009), www.unhcr.org/4c7bb60f9.html.

ar trebui să fie condusă de o forță multilaterală a UE cu un mandat clar *limitat în timp și spațiu*. Astfel, operațiunea Mamba a devenit operațiunea Artemis, și a fost înscrisă în cadrul Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA) și hotărâtă în baza acțiunii comune a Consiliului UE în iunie 2003 în conformitate cu rezoluția 1484 a Consiliului de Securitate al ONU adoptată în mai 2003. Scopul operațiunii a fost asigurarea până la 1 septembrie 2003 împreună cu Misiunea ONU pentru Congo (MONUC) a condițiilor de securitate colectivă și individuală în orașul Bunia. Trei coordonate principale se desprind din mandatul forței: îmbunătățirea situației umanitare, asigurarea protecției poporului și a persoanelor aflate în tabere și, în funcție de gravitatea situației, asigurarea securității populației civile și a personalului din cadrul ONU sau a organizațiilor umanitare din orașul Bunia. Operațiunea a durat două luni și jumătate, a desfășurat aproximativ 2000 de oameni de 17 naționalități și a fost dirijată de Franța ca națiune cadru. Menționăm că este prima operațiune militară condusă de UE fără ca aceasta să recurgă la capacitățile de planificare ale NATO.

3. Care ar fi argumentul pentru care literatura privind operațiunea Artemis punctează frecvent pe explicații realiste privind decizia de intervenție?

Asumpțiile teoreticienilor realiști privind operațiunea Artemis ar putea fi explicate și prin faptul că aceasta este prima operațiune autonomă realizată în cadrul PESA și în afara continentului european. Datorită acestui aspect, anumiți cercetători au explorat intervenția în conformitate cu „contribuția sa la consolidarea credibilității UE ca actor al securității internaționale și al gestionării crizelor.”¹ Într-adevăr atât cercetătorii, experții în acțiuni umanitare, cât și militarii și liderii politici au stabilit adesea o relație de cauză-efect între hotărârea de a interveni și apărarea intereselor strategice. Pentru aceștia, „UE a servit interesele europene ale momentului definite în termeni de putere.”²

În altă ordine de idei, operațiunea Artemis s-a derulat într-o perioadă a divergențelor de opinii europene privind războiul din Irak, redefinirea raporturilor Uniunii cu NATO, dezbaterile privind rolul procesului decizional în cadrul Strategiei Europene de Securitate. În acest context, dacă privim prin intermediul lentilei realiste, am putea afirma că acest salt calitativ realizat prin intermediul operațiunii Artemis ar permite UE să acționeze și fără ajutorul NATO. Astfel, UE s-ar poziționa în calitate de actor politic global afirmându-se într-un spațiu geostrategic dincolo de frontierele europene, deschizând o cale europeană a gestionării crizelor în Africa.

Un alt argument pentru care operațiunea Artemis ar putea fi plasată sub un unghi de abordare realist este reprezentat de faptul că adeseori, intervenția a fost analizată în funcție de contribuția sa la progresele PESA. Setul de constatări privind reușita operației este într-un mod destul de general orientat către repercusiuni strategice ale intervenției pentru UE și *nu* raportat la obiectivele care au fost atinse și care au fost fixate în mandatul operațiunii. Aceste percepții se focalizează pe vulnerabilitatea capacitară a UE și pe dorința ca această stare de fapt și de percepție să fie depășită: „aceste vulnerabilități erau necunoscute dar, odată cu Artemis, s-a ivit ocazia pentru a fi identificate și depășite.”³ Desigur, „aplicarea în practică înainte de termen a conceptului de *group tactic GT 1500* și crearea *sistemului Athena* au repre-

1 Eric Remacle & Marta Martinelli, „La RDC, laboratoire des actions militaire et de police europeenne”, în Leon Saur, Eric Remacle, Valerie .Rousoux (coordonatori), *L'Afrique des Grands Lacs. Des Conflits a la Paix* (Bruxelles: Peter Lang , 2007), 214.

2 Bernard, Debre, *L'illusion humanitaire* , (Paris: Plon, Coll, Tribune Libre, 2007), 287.

3 Catriona Gourlay, „European Union Procedures and Resources for Crisis Management”, *International Peacekeeping*, 11/3, (2004): 404–420.

zentat un salt calitativ raportat la obiectivul de a optimiza capacitățile și eficiența PESA.”¹ Operațiunea Artemis ar fi încurajat dezvoltarea capacităților militare europene, desfășurarea rapidă a acestora și ar fi sporit posibilitățile de repartizare a eforturilor între partenerii Uniunii.

În cadrul paragrafelor anterioare am încercat să subliniem faptul că intervenția UE în RDC este explicată de cele mai multe ori din perspectiva realistă care promovează costurile obținute, beneficiile în termeni strategici și de capacități operaționale. Lentila realistă ar considera că „decizia de a interveni rezultă dintr-o luare în calcul a costurilor și beneficiilor care pot fi obținute după intervenție cât și a costurilor pe care le presupune neintervenția. Șansele de intervenție sunt mai mari când costurile de intervenție nu sunt foarte ridicate, cele pentru nonintervenție sunt ridicate și șansele de reușită importante². Conform acestei perspective, devine dificil ca o structură unitară de state precum UE să intervină umanitar fără să-și proiecteze anticipat beneficiile strategice.

4. Rolul normelor umanitare constitutive de comportament în conturarea deciziei de intervenție

Vom explica succint care sunt motivele pentru care noi considerăm că rezonanța realistă a operațiunii în termeni de proiecție a forței prezintă anumite vulnerabilități, subliniind în acest sens *limitele* explicative stato-centriste și necesitatea *raportării succesului* operațiunii *la mandatul acesteia*. Vom analiza ulterior preocupările de natură umanitară ale responsabililor europeni implicați, preocupări care au contribuit la decizia de a interveni militar pentru obiective umanitare.

Afirmam anterior că operațiunea Artemis a fost prima intervenție coordonată integral de UE și a fost o operațiune finalizată cu rezultate pozitive. (*raportate la mandatul acesteia*). Am putea oare fundamenta pe baza acestei reușite o concluzie care ne-ar permite să afirmăm că UE are abilitatea de a gestiona independent crize umanitare și că ar avea deja stabilit un model de intervenție care poate garanta succesul?

Există încercări de demonstrații și opinii care consideră că articularea celor trei actori -UE, ONU și Franța și stricta separare a acestui mecanism cu „trei capete” privind sarcinile în cadrul operației a condus la succesul acesteia, succes care ar putea fi considerat ca și model în cazul în care viitoarele intervenții de același calibru ar impune-o.” Profunda originalitate a aranjamentului instituțional al operației, asociind două organizații internaționale și unul dintre statele membre ale acestora ca pilon al acțiunii multinaționale constituie un dispozitiv susceptibil de a fi reedidat în anumite ipoteze”³

Când evaluăm anumite câștiguri și beneficii strategice, ar trebui să le raportăm la un anumit sistem valoric deja stabilit, consolidat prin tradiția intervenției UE pe continentul african și nu numai. La ce sunt raportate aceste rezultate ale intervenției Artemis? Care ar fi sistemul de referință? Există și opinii conform cărora aceste misiuni nu pot servi încă drept modele pentru viitorul intervențiilor militare ale UE pentru că aceasta „nu este deocamdată capabilă să ofere anumite capacități.”⁴

1 Samir Battist, „Les forces a la disposition des Europeens en matiere de gestion des crises”, *Buletin Le maintien de la paix*, nr. 81, (2006): 4-11.

2 Jeff Holzgreffe & Robert Keohane (coordonatori), *Humanitarian Intervention Ethical, Legal and Political Dilemmas*, (New York: Cambridge University Press, 2003), 67-120.

3 Alexis Vahlas, „Le prototype Artemis d’agencement multinational et la diversification de l’action militaire européenne”, *AFRI*, vol. VI, (2005): 262-275.

4 Simon Duke, „Consensus Building in ESDP: Lessons of Operation Artemis”, *UCD Dublin European Institute Working Paper* (2008): 20-24, http://www.ucd.ie/dei/wp/WP_o8-7_Simon_

Operațiunea ar fi contribuit în viziunea realiștilor la o revigorare a elanului european. Utilizăm conceptul de „elan european” pentru că operațiunea care a angrenat aproximativ 2000 de soldați este modestă pentru a utiliza conceptul de putere europeană în accepțiunea realistă a termenului. Desigur, așa cum afirmam anterior, adoptarea conceptului de *grup tactic* cât și crearea *mecanismului de finanțare* Athena au reflectat dorința de implicare și reușită a responsabililor și profesioniștilor implicați în această misiune. În privința utilizării în practică a conceptului de *națiune cadru*, ar trebui menționat că aceasta reprezintă deocamdată soluția de compromis la nivelul UE și nu o manieră prin care statele puternice își manifestă hegemonia în scopul obținerii de avantaje. Există o rotație naturală a statelor care au capacitățile să îndeplinească rolul de națiuni cadru. Rolul de națiune cadru pentru operațiunea Artemis a revenit, în baza acestei logici, Franței. Datorită capacităților operaționale reduse ale statelor, există doar trei țări care pot îndeplini rolul de națiuni cadru în eventuale intervenții militare și umanitare europene. „Dacă Franța, Marea Britanie și Germania nu ar avea rolul de coordonare al acestor acțiuni, UE nu ar avea capacitatea să intervină în anumite conflicte.”¹

Operația Artemis a fost, simbolic, o misiune importantă, pentru că, așa cum aminteam, a fost întreprinsă în afara continentului european și fără susținerea NATO. Mandatul operațiunii a fost confirmat doar în Bunia. (În Ituri conflictele erau în derulare). Se poate afirma că misiunea a fost un succes raportată la mandatul său, dar nu și în intenția de stabilire a păcii și a stabilității în regiune. Analiza realizată de către Comisia UE, Consiliul UE și statele membre la finalul operației au evidențiat punctele vulnerabile privind capacitățile UE, privind transportul strategic (asigurat de o aeronavă ucrainiană) și necesitatea existenței de mijloace mai performante și mai sigure pentru comunicarea la distanță cât și a unei mai bune tehnologii a informației. Desigur că fiecare operațiune are limitele sale și menționarea acestora nu face decât să mobilizeze forțele pentru rezultate mai bune în intervențiile viitoare. „Operațiunea în ansamblu a fost un succes și aceste limite nu au împiedicat reușita acesteia.”²

Odată clarificat acest aspect al succesului operațiunii raportat la mandatul acesteia, vom focaliza analiza asupra motivelor de intervenție formulate în declarații și hotărâri ale reprezentanților instituțiilor UE. Toate acestea reflectă preocuparea pentru situația umanitară în RDC. Martha Finnemore definește normele ca un „ansamblu de acorduri inter-subiective facil aparente care adresează actorilor o cerere de comportament”³. Normele ar modela într-o anumită măsură comportamentul unui actor politic dat, făcându-l imprezvizibil dacă se ține seama de caracterul său dinamic și de schimbarea intereselor pe care le susține și promovează.

Analiza unor texte oficiale ne-au revelat o serie de determinanți umanitari și au argumentat intenția noastră de a ne focaliza pe o explicație bazată pe norme. Demonstrația noastră se fundamentează pe ideea că luarea în considerație a normelor umanitare oferă un plus de inteligibilitate faptelor derulate. Analizând declarațiile politice și hotărârile privind intervenția europeană în RDC, constatăm că normele umanitare sunt prezente în diverse moduri și constituie obiectivul intervenției. Frecvența și diversitatea apariției normelor în cadrul documentelor analizate le poziționează ca fiind prevalente. Koffi Annan a formulat o cerere de ajutor care se bazează pe necesitatea de a pune capăt violențelor împotriva populației civile în Ituri. Formularea acestei cereri s-a realizat în baza rezoluției ONU 1484 care subliniază gravitatea

Duke.pdf.

¹ Duke, *Consensus*, 4-5.

² Francois Grignon „The Artemis operation in Republic Democratic of Congo: Lessons for the futures of EU Peace-keeping in Africa” (lucrare prezentată la ”The challenges of Europe African Relations: An Agenda of Priorities, Lisabona, 23-24 octombrie 2003).

³ Martha Finnemore, *Defining National Interests in the International Society* (Ithaca: Cornell University Press, 1996), 22.

situației umanitare în orașul Bunia și autorizează desfășurarea până la 1 septembrie 2003 a unei forțe multinaționale interimare de urgență în Bunia în coordonare cu MONUC. Scopul acestei operațiuni era de a contribui și de a stabili condițiile de securitate, de a ameliora situația umanitară, de a asigura protecția aeroportului și a persoanelor aflate în taberele din Bunia iar în cazul în care situația o impunea, asigurarea securității populației civile, a personalului din cadrul ONU și a organizațiilor umanitare din oraș. Acțiunea comună a Consiliului UE care autorizează operațiunea Artemis este în conformitate cu rezoluția ONU și precizează mandatul precis al forței care accentuează mobilul său umanitar. Javier Solana menționează în discursul său din Parlamentul European: „Mandatul este precis și răspunde cererii pe care mi-o adresase Kofi Annan. Noi nu avem drept mandat pacificarea ansamblului regiunii. Se pune problema unui mandat limitat în timp și spațiu. Misiunea noastră este de a stabili situația umanitară și de securitate în Bunia și de a permite sosirea lui Task Force Bangladesh în Bunia începând cu 15 august”¹. În ziua de debut a operațiunii Artemis, J.Solana îi confirmă misiunea acesteia afirmând: „Suntem determinați să venim în ajutorul ONU pentru a rezolva criza umanitară și de securitate care dezechilibrează situația din Bunia în prezent”². Ulterior, în timpul unei intervenții publice la New York, Solana revine asupra aspectului umanitar al operației declarând că „Această operație, o premieră pentru UE care nu a trimis niciodată unități militare în afara frontierelor sale, a permis stoparea masacrelor în orașul Bunia”³.

Realității ar considera că uniunea resurselor pentru intervenție a reprezentat un mijloc de a contura autonomia europeană, o uniune liberă de NATO, rivalizând chiar cu această organizație. Constructivității asociază această unitate caracterului umanitar al operației și încearcă să demonstreze cum există o corelație între intenția de a interveni și motivele intervenției: masacrele din Bunia determină Consiliul UE și statele membre să recurgă la operațiunea pe teritoriul african.

Relevante sunt și evaluările operațiunii realizate de instituțiile europene. Bineînțeles, declarațiile emise de diversele instituții europene au menționat rolul operației Artemis în cadrul PESA, dar au insistat și asupra contribuției acesteia pe plan umanitar. General locotenentul David Leakey, director general al Statului Major Militar al UE afirma că: „lansată de UE la 12 iunie 2003 în cadrul rezoluției 1484 a Consiliului de securitate al ONU, operația Artemis a fost declanșată pentru a răspunde unei *situații de urgență* în orașul Bunia, *marcat de violente confruntări între miliții cât și de o gravă situație umanitară*. Situația din Bunia a depășit capacitatea tactică și operațională a operațiunii ONU pentru Congo, MONUC.”⁴ Inițial, MONUC a avut scopul în RDC de a supraveghea aplicarea acordului de încetare a focului semnat la Lusaka în 1999. Datorită acestei operațiuni a fost posibilă desfășurarea tratatelor de pace între diferitele grupări și distribuirea ajutorului umanitar în zona de conflict. Punctele vulnerabile precum mandatul imprecis, lipsa de personal și de echipamente au contribuit la eșecul misiunii. „Prezența europeană prin intermediul operațiunii Artemis a condus la o evidentă îmbunătățire a condițiilor de securitate, fapt evidențiat printr-o serie de indicatori printre care capacitatea ong-urilor de a se deplasa și în afara orașului Bunia, pentru a-i ajuta pe oamenii la care nu au avut acces până în acele momente”⁵. Conchizând asupra operațiunii, J. Solana declara că „situația în

1 Javier Solana, *Intervenție în Parlamentul European*, (Bruxelles, 18 iunie 2003) Doc SO 133/03.

2 Javier Solana, *EU launches the Artemis military operation in the democratic Republic of Congo* (Bruxelles, 2003), Doc 131/03.

3 Javier Solana, „*Democratic Republic of Congo*”, (Intervenție publică la Consiliul de Securitate al ONU, New York, 18 iulie 2003), doc. SO 149/03, Bruxelles.

4 David Leakey, „Interviu-revista NATO”, (2007), <http://www.nato.int/docu/review/2007/issue2/romanian/interview.html>.

5 Javier Solana, „*Democratic Republic of Congo*”, (Intervenție publică la Consiliul de Securitate al ONU, New York, 18 iulie 2003), doc. SO 149/03, Bruxelles.

restul provinciei Ituri și în alte regiuni ale țării rămâne un subiect de preocupare, dar la Bunia securitatea și condițiile de viață pentru populație cât și pentru organizațiile umanitare s-au îmbunătățit în mod notabil după cum am putut constata pe teren.”¹

Cadrul legislativ european referitor la continentul african, atât la nivel sistemic (Tratatul Uniunii Europene, Strategia Europeană de Securitate) cât și la nivel interstatal (Saint Malo și Le Touquet) punctează asupra valorilor umanitare. Tratatul UE menționează că unul dintre obiectivele PESC este de „a apăra valorile comune, interesele fundamentale, independența și integritatea Uniunii în conformitate cu principiile Cartei ONU” iar „statele membre vor încerca să consolideze pacea și securitatea internațională în conformitate cu principiile Cartei ONU, cu principiile Actului Final de la Helsinki și cu obiectivele Cartei de la Paris.”² Fundamentele normative ale acțiunii europene externe au fost consolidate prin intermediul Strategiei Europene de Securitate care consideră Carta ONU „cadru de bază pentru relațiile internaționale” și faptul de „a acționa efectiv, a-și îndeplini responsabilitățile alături de ONU, o prioritate europeană”³

5. Concluzii

Literatura științifică realistă a punctat asupra reușitei logistice și tactice a operațiunii Artemis, considerând că s-au înregistrat efecte pozitive în termeni strategici și operaționali. Nu se poate nega că operațiunea Artemis marchează un salt calitativ și operativ important pentru PESA (dacă o raportăm la operațiunea Concordia). Dar dacă se iau în considerație limitele strategice ale operațiunii (precum componența în esență terestră, absența de structură de comandament operațional permanent, etc.), operațiunea Artemis este prea modestă pentru a fi analizată sub un unghi al câștigurilor realiste. Dar, dincolo de limitele strategice, se poate evidenția reactivitatea și eficiența structurilor politico-decizionale ale Uniunii, acestea marcând o legătură deloc neglijabilă între derularea operației și normele care au motivat-o. Această este rațiunea pentru care, în viziunea noastră, reușita operației trebuie să fie măsurată și în conformitate cu obiectivele umanitare care au fost atinse și nu doar raportată la considerații de ordin material.

Uniunea ar fi urmărit prin intervenția sa un interes modelat de normele împărtășite de statele Europei care au manifestat dincolo de diferențe, un interes comun pentru normele umanitare. Nu dorim să negăm poziția deținută de interesele strategice, ci dorim să aprofundăm explicația intervenției UE în RDC și să o nuanțăm aducând o viziune complementară care să fie în măsură să întregască lacunele observate. Putem conchide că analiza textelor oficiale privind operațiunea Artemis ne îndreptățește să considerăm că dimensiunea normativă a intervenției este indispensabilă acurateții înțelegerii acesteia, raționament care ar putea fi verificat prin validarea empirică a constatării noastre teoretice.

1 Javier Solana, Declarație cu ocazia finalizării operațiunii Artemis în Bunia, 2003, doc.SO168/03, Bruxelles.

2 Tratatul privind Uniunea Europeană, Articolul 11.

3 Consiliul Uniunii Europene, *European Security Strategy* (Bruxelles, 2003), <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.

Uniunea Europeană de care avem nevoie

Ascensiunea unui actor global

■ CRISTIAN GHERASIM

Abstract

Europe needs to become better at managing its disagreements internally. Underpinned by its values and virtues, Europe has achieved many of its foreign policy goals. But now it seems reluctant in applying the same principles that make it a global power in redefining internally a more cohesive and united Europe. We are advocating the return to the core principles that delineate the European Union. Their efficiency has been tested. The foreign policy of the EU, based solely on these principles, has managed to appeal, unlike the US, to the majority of the world's countries. So, if they work on the outside, why can they be used on the home front as well?

Keywords

Europe, values, cohesion, foreign policy, United States, soft power, hard power

O viziune asupra Uniunii Europene

Construcția europeană, încă din primele faze, s-a confruntat cu dilema definirii a ceea ce se intenționează a se realiza. Înțelegă ca un triumf al mișcărilor pacifiste și al înclinațiilor federale, Uniunea Europeană avea să cunoască mai multe forme de exprimare a identității sale. Din acest încâlcit proces de formare, Europa coagulează o structura instituțională ce tinde să contrazică proiectul inițial. Convingerea noastră este că noua Europă ce trebuie să rezulte din rațiunile sale de bază diferă într-o anumită măsură de abordările pe care liderii momentului le au față de proiectul european. Argumentația ce urmează a fi prezentată va arăta că o Europă fidelă principiilor sale originale este o Europă puternică. În mod surprinzător, ideile fundamentale ce definesc Europa sunt active în politică externă a Uniunii, dar nu și în cea internă. De aceea, poate, Europa devine actorul dominant pe scena globală. Acționând principal ea se dovedește a fi mult mai eficientă decât Statele Unite în îndeplinirea obiectivelor externe. Europa este influentă la nivel internațional nu prin coerciție, prin intervenții *hard*¹ de natură militară, ci prin atracția pe care ideile sale o exercită.

¹ Samuel P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, (București: Editura Antet, 1998), 50.

Europa trebuie să redevină principală. Vom încerca să stabilim care sunt aceste idei prime și cum se înfățișează în interior noua Europă reînnoată în jurul valorilor kantiene, liberale și creștin-democrate. Nu creăm o utopie, ci mai degrabă evităm una. Încercăm să redăm sub forma unui aparat critic liniile de gândire și acțiune pentru atingerea anumitor obiective, dintre care poate cel mai important este saltul de la o uniune economică spre una politică. Dacă vrem o uniune politică, nu vom ajunge acolo printr-un subterfugiu economic. Dacă vrem să mergem înainte, va trebui să ne întoarcem la planurile și ideile din primii ani de după război. Pe atunci Europa cunoștea obiceiul „cooperării” și se definea ca un „spațiu al deschiderii și prosperității”¹,

Europa trebuie clădită în jurul conceptului de *compromis*. Fie că vorbim de compromisul dintre naționaliști și federaliști, dintre liber-schimbști și protecționiști, de veșnica dispută *politics vs policy*² (politicieni vs tehnocrați), remarcăm în toate aceste dimensiuni filonul gândirii kantiane. Uniunea Europeană este un experiment în desfășurare. Proiectat de Kant în secolul XVIII și pus în aplicare sub presiunea tragicelor consecințe ale celui de al doilea război mondial, această „nouă federație de state libere”³ are pretenția ca cetățenii săi să fie mult mai toleranți și deschisi decât au fost în trecut. Ei trebuie să renunțe la convingerea vetustă că statele-națiune nu pot supraviețui decât în forma lor dură, ce ar impune exercițiul unei „suveranități sălbatice”. Democrație poate exista și se poate dezvolta în afara statului deplin suveran. După Paul Magnette acest nou contract reconstituie o societatea civilă la nivelul interacțiunii dintre state, reducând posibilitatea existenței războiului, înlocuind agresiunea cu cooperarea.

E nevoie ca individul și comunitatea să devină principalii actori ai acestei noi organizări politice. Credința liberală și influența creștin-democrată din spatele proiectului european s-au sintetizat într-o nouă formulă politică ce încearcă un transfer al puterii de decizie la nivelul cel mai de jos. *Principiul subsidiarității*, fiindcă despre el este vorba, țintește spre o cedare parțială a suveranității naturale a statelor, asigurând că deciziile sunt luate de către cei direct vizați de efectele lor. Totuși, la nivelul statului monolit, noutatea descentralizării suscită neîncredere și scepticism asupra aplicabilității sale. Nimic, însă, ce nu poate fi depășit printr-o transparentizare a mecanismelor deliberative.

Nimeni nu contestă faptul că și proiectul european, ca și alte întreprinderi de asemenea anvergură a cunoscut modificări semnificative și nu dintre cele mai benefice. De aceea, evoluția Uniunii Europene trebuie să țină cont mai mult de principiile care stau la baza sa, decât de influențele de moment și presiunile venite din partea unor state membre. Credem că Uniunea Europeană trebuie să acționeze cu mai multă asiduitate în favoarea regiunilor și comunităților locale, în încercarea de a le transforma în subiecți legitimi cu putere de decizie asupra politicilor economice și sociale. Nu vrem o Europă a regiunilor, ci mai degrabă identificăm nevoia de a avea o *Europă cu instituții suple* care să dezvolte o manieră proprie de democratizare, fără a se conforma modelului statal. Nevoia unei formule suple, flexibile a noii construcții politice este vizibilă și în ceea ce privește conceptul de federalism, care riscă să fie greșit înțeles în două feluri contradictorii: „În uzajul anglo-saxon, federalismul înseamnă centralism[...] În uzajul german, pe de altă parte, federalismul se referă la descentralizare”⁴. Pentru a evita aceste dificultăți, o Europă cu o structură *sui generis* ar sfida comparațiile cu alte entități politice istorice sau contemporane.

1 Ralf Dahrendorf, *După 1989. Morală, revoluție și societate civilă*, (București: Humanitas, 2001), 198.

2 Cristian Preda, *Mic dicționar de gândire politică liberală*, (București: Humanitas, 2004), 86.

3 Paul Magnette, *Europa, statul și democrația. Suveranul îmblânzit*, (Iași: Institutul European, 2005), 28.

4 Dahrendorf, *După 1989*, 207.

Aceleași instituții subtile vor fi cele care vor genera nu doar o societate deschisă, dar și o piață deschisă. În caz contrar, protecționismul și naționalismul economic vor crea o Europă fragmentată, birocratizată, incapabilă să devină o putere globală. O Europă împărțită de interesele divergente ale statelor membre va împiedica circulația liberă a bunurilor, serviciilor, persoanelor și va bloca schimburile culturale.

Chiar dacă acum o bună parte dintre statele UE beneficiază de folosirea unei monede unice, problema unui vizibil dezacord dintre politicile fiscale, stabilite la nivel național, și cele monetare, stabile de către Banca Centrală Europeană, crează dezbinări adânci și inhibă cooperarea. Cetățenii au nevoie de un sentiment de devotament mult mai puternic decât orice propagandă de la Bruxelles în favoarea uniunii monetare. Aici intervin valorile politice europene. Uniunea trebuie să-și ia în serios *vocația latină și occidentală*. Europa trebuie să înfrunghieze, să cultive și să garanteze domnia legii și democrația. Trebuie împlinită ceea ce Michael Stolleis denumea ca fiind „moștenirea europeană comună”: principiul majorității, procedurile parlamentare, suveranitatea populară, separarea puterilor, garantarea drepturilor civile. Europa trebuie să le dea cetățenilor ei șansa de a fi mândri că-i aparțin, și asta se va întâmpla numai dacă instituțiile sale vor asigura drepturile civile mai bine și pentru mai mulți oameni decât orice alt spațiu politic.

Uniunea Europeană nu este un panaceu. Multe greșeli au fost făcute de-a lungul existenței sale. O parte dintre acestea au legătură cu atitudinea Europei față de lumea din afară. Nu doar o dată „the lucky Europeans” au eșuat în a răspunde necesităților momentului, dând dovadă de opacitate în a reacționa la ideile vecinilor lor central și est europeni. Viziunea unor figuri politice precum Lech Walesa, Vaclav Havel, Arpad Guncz a fost ignorată de omologii lor occidentali. Pentru o perioadă de timp Estul dispăruse ca alternativă. Realizată cu întârziere, primirea noilor democrații din Europa Centrală și de Est în toate instituțiile de integrare europeană a reprezentat un pas foarte important. De prea multe ori cartea acceptării unor noi membrii în Uniune a fost jucată conform intereselor de moment și împotriva principiilor perene. Trebuie să înțelegem că acționând altfel, anume izolându-se, Europa ar deveni o contradicție în sine. Pe de o parte avem o Europă ce dorește să rămână o forță conducătoare când e vorba de stabilirea regulilor și instituțiilor din întreaga lume, iar pe de altă parte am avea o trădare a acestei vocații universaliste dacă aceeași Europă și-ar închide granițele încercând, în cel mai rău caz, să țină la distanță oamenii și bunurile din afară. *Europa trebuie să rămână deschisă*, altfel comunitatea politică a cetățenilor „diverși dar uniți” va dispărea. Ce am pierde astfel? Am pierde o comunitate ce asigură că diversele grupuri pot hotărâ pentru ele însele, fără teama unei ingerințe nejustificate asupra identității lor, dar și fără pericolul la fel de distrugător al tribalismului. Referindu-ne la acest ultim aspect, logica unor naționaliști poate transforma critica realităților de la Bruxelles în argumente justificative pentru fragmentarea Europei și anularea proiectului european. Pericolul ca Europa să devină o societate închisă este foarte real. De aceea, împiedicarea acestui proces reprezintă astăzi o cerință de primă importanță. În acest sens, Karl Popper rămâne actual:

„Cu cât încercăm mai mult să ne întoarcem la vremurile eroice ale tribalismului, cu atât mai sigur ajungem la Inchiziție, la Poliția Secretă și la un banditism romanticizat[...] Putem să ne întoarcem printre animale. Dacă însă dorim să rămâne oameni, atunci nu putem urma decât o singură cale, calea spre o societate deschisă.”²

1 Michael Stolleis, *Policey im Europe der Fruhen Neuzeit*, (Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1996), 83.

2 Karl Popper, *Societate deschisă și dușmanii ei, ed II* (București: Humanitas, 2005), 207.

Ascensiunea Europei

Când primele proiecte ale secolului XX privind realizarea unei Uniunii Europene au început să devină cunoscute marelui public, părerea generală a fost că se dorește realizarea a ceva asemănător cu Statele Unite ale Americii. Chiar și denumirile unora dintre aceste prime încercări (proiectul lui Aristide Briand se intitula *Statele Unite ale Europei*) par a fi încurajat o asemenea percepție. Ca atare, încă de la întemeierea Uniunii Europene și până în prezent, etalonul măsurării eficienței sale economice, dar și militare l-au reprezentat Statele Unite ale Americii. Și, de cele mai multe ori, această comparație a fost în defavoarea Europei. Dar dacă în tot acest timp comparația noastră s-a axat pe ceea ce în prezent nu mai are aceeași forță portană? În epoca terorismului și a armelor de distrugere în masă, orice superputere militară poate fi ușor neutralizată. Este timpul valorilor și ideologiilor, și a atracției pe care acestea le exercită asupra altor societăți. Dimesiunea cantitativă pălește acum în fața celei calitative. Această schimbare de paradigmă se va dovedi a fi în favoarea Europei. Virtuțile, instituțiile și concepțiile europene captează atenția și acceptarea celorlalți. Acum, succesul de care Europa se bucură pe scena internațională a dus la evoluția unui nou tip de putere: puterea *soft*¹ de răspândire a normelor și principiilor democratice în mod pașnic, și nu de impunere a lor prin forța armelor.

Ultimii doi au demonstrat limitele puterii americane. Avansul economic al Americii asupra restului lumii a dispărut. În 1950 PIB-ul să era de două ori mai mare decât cel al Europei de Vest. Astăzi, cele două sunt egale. Insuccesul de a obține sprijin din partea Europei pentru invazia din Irak arată că prețul plătit de cei care spun „nu” Statelor Unite s-a diminuat semnificativ. Mai mult, abilitatea SUA de a lupta și câștiga războaie convenționale cunoaște o demonetizare puternică în actualul context global. Un fapt și mai periculos este că puterea *hard* erodează puterea *soft*, înlocuind imaginea Americii de stat salvator cu cea de agent al instabilității. Această instabilitate este rezultatul acțiunilor militare și a așa numitul *war on terror*. De la David Calleo citire: „Where promiscuous Europe sees a world where everybody is a potential friend, martial America lives in a world where everyone is a potential enemy”.² Calleo, profesor și director al Centrului de Studii Europene din cadrul Universității John Hopkins, reiterează această schimbarea de paradigmă a secolului XXI. Paradoxul puterii-neputicioase oferă o nouă perspectivă asupra modului în care definim puterea. Astfel, cu cât un stat este mai activ militar, cu atât el devine mai incapabil în a-și atinge obiectivele externe propuse.

Europa este continentul cu una dintre cele mai de succes politici externe din istorie, un continent ce a reușit în mai puțin de 50 de ani să facă de neconceput războiul între puterile europene, militând pașnic dar convingător pentru schimbări de regim și democratizarea altor state. Puterea de care Europa se bucură pe scena internațională este mai dificil de observat tocmai fiindcă avem tendința de a privi lumea dintr-o perspectivă americană. Când însă din ce în ce mai multe state se conformează benevol cerințelor Bruxellului din dorința de a păstra bune relații diplomatice, trebuie să regândim definițiile și concepțiile pe care le avem despre putere. Mai putem confunda puterea europeană cu slăbiciune când Rusia semnează acordul de la Kyoto pentru a îmbunătăți relațiile cu UE, când Polonia asigură protecția constituțională pentru minorități pentru a i se permite aderarea la Uniune, sau când guvernul de la Ankara abandonează planul de a incrimina adulterul pentru a nu stârni blamarea Bruxellului?

Europa acționează ca o mână invizibilă. Normele, legile și principiile democratice sunt instrumentele prin care UE își exercită influența. Promovarea neagresivă a

¹ Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor*, 50.

² David P. Calleo, *Rethinking Europe's Future*, (Princeton University Press: Princeton), 159.

standardelor europene comune nu poate transforma Europa într-o țintă a atitudinilor ostile. Experiența trecutului ne-a dovedit că, de cele mai multe ori, reacțiile violente sunt produsul acțiunilor violente, iar Europa nu acționează violent.

Un fapt interesant de punctat este modul în care UE aplică principiul subsidiarității la nivelul relațiilor internaționale. Faptul că nu există un singur centru de putere, deciziile fiind luate la nivelul prim de competență- statele membre, sporește posibilitatea de cooperare pe care Europa o are în plan extern. Lucrul unic cu privire la această Uniune este că nimeni nu vrea s-o contrabalansenze, toți vor să i se alăture. Spre deosebire de America, a cărei putere unitară provoacă rezistență, Europa a arătat că diversitatea reprezintă un avantaj. Se pare că nu mai e nevoie, așa cum cerea Kissinger, de un singur număr de telefon pentru Europa. Asta nu înseamnă că diversitatea deciziilor de politică externă luate la nivel european generează contradicții. Statele europene, acceptând diminuarea suveranității lor în chestiuni externe, crează un front comun împotriva tuturor celor care cred că „might is right”.¹

Obsesia Uniunii Europe față de valorile democratice și cadrul legal înseamnă că ea este capabilă să transforme complet țările cu care intră în contact: „When the US engages other countries, it does so through the prism of geopolitics. Talks with Russia focus on nuclear weapons and NATO expansion. Talks with Columbia look at the Flow of Drugs across its borders. Europeans, by contrast, ask what values underpin the state.”² În loc de amenințarea intervenției, Europa amenință cu non-intervenția, cu respingerea calității de membru și restrângerea relațiilor de colaborare. Obiectivele pe termen scurt de politică externă pe care și le fixează administrația de la Washington nu reușesc să modifice *status-quo*ul zonelor în care americanii intervin. Pe de altă, fără a acționa militar, Europa se concentrează asupra transformărilor de substanță a statelor învecinate în încercarea de a le apropia de normele politice și practicile instituționale ce definesc o democrație.

Uniunea Europeană nu are nevoie de o armată puternică tocmai pentru că este capabilă să instaureze pacea fără a fi nevoită să poarte războaie de amploare. Mulți comentatori de politică externă au avertizat asupra faptului că doctrina militară americană devine disfuncțională. Statele Unite își construiesc forțe de luptă pentru a face față unor războaie de anvergură într-un timp când majoritatea războaielor sunt mici și neconvenționale. În Balcani, Somalia, Afganistan, Irak și Cecenia, războiul nu este purtat împotriva unor armate naționale convenționale, ci împotriva insurgenților locali. Europa se implică în zonele de conflict prin eforturi de menținere a păcii și reconstrucție post-belică. De aceea forțele europene includ nu doar soldați, ci și o armată de diplomați, polițiști, observatori electorali și voluntari. Scopul este de a genera o transformare de durată: „engagement strategies rather than exit strategies.”³ După cum spunea Lawrence Freedman, unul dintre consilierii lui Tony Blair pe probleme de politică externă: „Iraq shows that a new conflict sequence is developing in which the length of the actual war is contracting... but the postwar activity can stretch out almost indefinitely. The question is not whether the Europeans can adapt to American doctrine, but whether Americans can adapt to the European way of war.”⁴

Succesul Europei a declanșat un efect de domino care ar putea schimba natura puterii politice, plasând-o dincolo de granițele statelor suverane. Astfel, în fiecare colț al planetei au apărut organizații ce își trag inspirația din modelul european: ASEAN, MERCOSUR, Uniunea Africană, Liga Arabă. Aceste cluburi regionale ajută la depășirea rivalităților istorice și tensiunilor dintre state, favorizând democratizarea

1 Mark Leonard, *Why Europe will run the 21st century*, (London: Fourth Estate, 2005), 117.

2 Leonard, *Why Europe*, 83.

3 Leonard, *Why Europe*, 184.

4 Lawrence Freedman, *A choice of enemies: America confronts the Middle East*, (New York: Public Affairs, 2008), 386.

și accelerând integrarea în economia globală. Europa a reinventat modelul statului-națiune. Această schimbare de paradigmă va produce o comunitate globală de clu-buri regionale interdependente, bazate pe aceleași principii ale dreptului internațional și având ca ideologie comună promovarea păcii. Elementul unificator din spatele acestor inițiative este încercarea de a transcende lumea unipolară. Nicio țară nu dorește să fie dictată de către superputeri sau instituții globale pe care nu le poate controla. Dacă acest trend va continua vom asista la apariția unui nou secol european în care modelul european de acțiune va deveni agreabil și comun tuturor. Dacă geografic „Europe was the central arena for much of the 20th century”¹, idealic, secolul XXI va continua să fie sub influență europeană sau nu va fi deloc.

Concluzii

Nu știm unde se va sfârși cooperarea europeană, dar putem face următorii pași ca replică la provocările reale, așteptând să rezulte de aici o uniune și mai strânsă decât înainte. Știm totuși ce nu vrem să se întâmple, și anume două lucruri: protecționismul și provincialismul care ar însemna sfârșitul unei Europe care contează în lume. Europa trebuie să rămână universalistă, iar deschiderea sa față de toate statele trebuie să pornească de la elementele fundamentale ce o definesc. Valorile ce stau în spatele acestei Uniuni trebuie să reprezinte nucleul reconstrucției sale interne, la fel cum reprezintă vârful de lance al politicii externe. Nu vrem o Uniune Europeană care să rămână un aranjament pe două niveluri: unită în afară, divizată și contradictorie în interior. Europa are nevoie de o reîntoarcere către sine, către ceea ce o definește. Nu avem ce pierde. Eficiența principiilor europene a fost deja testată. Acum, trebuie doar să avem încrederea de a le aplica și în interiorul Europei, nu doar în afara ei.

¹ Richard N. Haass, “Goodbye to Europe as a High-Ranking Power”, *Financial Times*, 31 mai 2010.

Guvernanța securității în relațiile internaționale contemporane

Studiu de caz: Regiunea Extinsă a Mării Negre

■ CLAUDIU-LAURENȚIU ȚABREA

Abstract

The present paper aims at explaining and canvassing the new approach within the security studies – the security governance – by employing a descriptive and interpretative discourse. We also look forward to present it as an alternative for solving and managing security issues and the risks and threats that are much more diverse and complex in the current international system. Thus, the Security Governance is a recent approach, still in a developing phase, which made its entrance into the specialists' debates in the context of globalization, actually combining the concept of security (understood in its broadest sense) with the notion of governance. In order to demonstrate the applicability of this new approach we called for a case study, analyzing the level reached by the security governance in the Wider Black Sea Area on two dimensions: at the security sector within the littoral states and at the regional level.

Keywords

governance, security, cooperative security, non-conventional threats, security sector reform, Wider Black Sea Area

Introducere

Problema securității, a mecanismelor prin care siguranța indivizilor, a comunităților și a statelor este furnizată, a devenit în ultimii ani o chestiune de primă necesitate și importantă, în contextul diversificării amenințărilor și pericolelor din mediul internațional de securitate, aflat într-o continuă evoluție, pe fondul globalizării. Astfel, noi teorii și abordări și-au făcut simțită prezența în dezbaterile analiștilor și decidenților politici, menite să ofere soluții care să răspundă rapid și eficient acestor schimbări ale arhitecturii de securitate. Dintre acestea, „guvernanța securității” s-a conturat drept cea mai recentă și cuprinzătoare abordare din sfera studiilor de securitate, care aduce o nouă viziune asupra mediului de securitate post Război Rece, scoțând în evidență noile vulnerabilități prezente, înțelesul mai larg al conceptului de securitate, propunând totodată metode de gestionare specifice guvernanței: abordarea multi-actor, aplicarea principiilor bune guvernanțe în sectorul de securitate etc.

Bazându-ne pe studiile unor reputați specialiști occidentali care au adus în dezbatere acest concept¹ vom încerca,

¹ Elke Krahmann, „Conceptualizing Security Governance”, *Cooperation and Conflict* 38(1) (2003): 5-26, <http://cac.sagepub.com/cgi/content/abstract/38/1/5> ; Heiner Hänggi, „Making Sense of Security Sector Governance”, în Heiner Hänggi și

în rândurile care urmează, o analiză descriptivă, conceptuală și interpretativă a „governanței securității”. Pornind de la premisa că în perioada ce a urmat încheierii confruntării bipolare securitatea și-a extins și aprofundat înțelesul pe două coordonate: extindere sectorială pe orizontală – de la nivel militar la cel economic, politic, societal și de mediu, și aprofundare pe verticală – de la abordarea tradițională statocentrică spre alți actori (de la individ până la comunitate, regiune, nivel internațional), intenționăm să arătăm că abordările realiste, cele focusate exclusiv pe apărarea teritoriului național și pe aspectele militare (specifice perioadei Războiului Rece) nu mai sunt de actualitate întrucât nu mai surprind cu fidelitate realitățile din prezent și propunem în schimb abordarea „governanței securității”, ce mizează pe preceptele securității cooperative. Noutatea studiului constă în faptul că vom aplica aceste principii ale guvernării asupra arhitecturii de securitate din Regiunea Extinsă a Mării Negre, în încercarea de a arăta gradul de cooperare existent între actorii regionali în diferite aspecte și sectoare ale securității – de la securitatea energetică, cea a mediului sau colaborarea pentru neutralizarea amenințărilor neconvenționale –, dar și nivelul atins de reforma sectorului de securitate din statele pontice.

Delimitări conceptuale

Mediul internațional de securitate actual diferă mult față de cel de acum două decenii sau mai ales față de cel de acum patru decenii. Schimbările fundamentale s-au datorat sfârșitului Războiului Rece, care a condus la prăbușirea sistemului de echilibru bipolar¹. În acest context arhitectura de securitate globală s-a modificat, o singură mare putere a rămas prezentă în sistemul internațional, alte puteri regionale și-au făcut simțită prezența în timp, iar noi actori non-statali au început să conteze în domeniul securității (spre exemplu organizațiile internaționale). Fenomenul globalizării a adus cu sine nu numai oportunități, dar și provocări. A facilitat apariția unor amenințări interconectate, vulnerabilități, riscuri și pericole transnaționale la adresa statelor și indivizilor – denumite „asimetrice” sau „neconvenționale”: terorismul internațional, exacerbarea fundamentalismului religios, criminalitatea organizată transfrontalieră, conflictele regionale și din interiorul statelor, proliferarea armelor de distrugere în masă, statele eșuate, traficul ilegal de persoane și stupefiante, migrația ilegală și cheștiunea refugiaților, degradarea mediului, sărăcia, corupția generalizată, genocidele etc. Observăm că accentul s-a mutat din sectorul militar (*hard security*) spre cele non-militare (*soft security*), iar securitatea indivizilor a devenit o prioritate cheie. Prin urmare, gestionarea mediului internațional de securitate a devenit o sarcină extrem de dificilă, o provocare pentru actorii – decidenți.

Înainte de a analiza efectiv abordarea pe care o supunem atenției trebuie precizat că vom opera cu două concepte relativ noi în dezbateră academică internă

Theodor H. Winkler, *Challenges of Security Sector Governance*, (Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces & LIT Verlag, 2003), <http://www.dcaf.ch/publications/kms/details.cfm?lng=en&id=20461&nav1=4>; Heiner Hänggi și Fred Tanner, „Promoting Security Sector Governance in the EU's Neighbourhood”, *Chaillot Paper* 80 (Paris: Institute for Security Studies, July 2005), <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cpo80.pdf>; Emil J. Kirchner, „The Challenge of European Union Security Governance”, *Journal of Common Market Studies* 44 (5) (December 2006): 947-968, http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=950064; Tânia Felício, „Multilevel Security Governance: Reinventing Multilateralism through Multiregionalism”, *Human Security Journal* 5 (Winter 2007): 50-61, http://85.10.198.45/fileadmin/template-unucris1/articles_and_book_chapters/HSJ-TF.pdf.

1 Vezi Mustafa Aydin și Kostas Ifantis (Editori), „International Security Today, Understanding Change and Debating Strategy”, *SAM Papers* 1 (Ankara: Center for Strategic Research, August 2006), <http://www.sam.gov.tr/perceptions/sampapers/InternationalSecurityToday-1-06.pdf>.

– „guvernanță” și „guvernanța securității”, drept pentru care se impune o delimitare conceptuală a acestor noțiuni.

În ceea ce privește termenul de „securitate”, este greu de formulat o definiție clară și unanim acceptată de către toate școlile de gândire. În mod tradițional, cel puțin în societățile occidentale (țările Europei de Vest și Statele Unite ale Americii), securitatea a fost înțeleasă în primul rând în termeni de „securitate națională”, ca și apărare a teritoriului național împotriva amenințărilor militare venite din partea altor state. Astăzi însă, acest înțeles transcende focusarea exclusivă asupra statului și a teritoriului său, ajungând să includă și siguranța și securitatea indivizilor, a comunităților, regiunilor și chiar a sistemului internațional în ansamblul său. Teoreticianul britanic Barry Buzan, promotorul „Școlii de la Copenhaga”, a observat această tur-nură în arhitectura globală de securitate și a nominalizat noi sfere de manifestare a securității – denumite de el „sectoare”, și le-a clasificat prin raportare la amenințări specifice după cum urmează: sectorul militar, politic, economic, societal și cel de mediu¹. Aceste sectoare reprezintă un instrument analitic creat pentru a identifica diferitele dinamici înregistrate de natura schimbătoare a securității în lumea post-bipolară și ilustrează tocmai acea extindere pe orizontală pe care o aminteam la începutul lucrării. În schimb aprofundarea pe verticală este simbolizată de multiplicarea și diversificarea actorilor care operează în sistemul internațional. Factorii ce au favorizat această transformare care a permis actorilor non-statali să conteze în do-meniul securității au fost: globalizarea (care a promovat interdependențele econo-mice și sociale), democratizarea și slăbirea rolului statului în afacerile internaționale și de securitate. În aceste condiții se folosește tot mai des noțiunea de „privatizare a securității”, în sensul în care atribuțiile de securitate și apărare (care se aflau în mod natural și tradițional în competența statului) s-au îndreptat către actorii privați non-statali². Putem enunța aici privatizarea industriei de armament, proliferarea compa-niilor private de securitate și apărare (ce pot oferi o gamă largă de servicii pentru guvernele naționale sau organizațiile internaționale: sprijin logistic și armat, opera-țiuni de impunere și menținere a păcii, asistență tehnică, analiză de informații, pro-tejarea personalului și a infrastructurii, dar și livrările de ajutoare etc.). Privatizarea securității este o componentă esențială a guvernanței securității.

Noii actori care și-au făcut apariția în mediul de securitate pot fi taxonomizați astfel:

1. actori multilaterali precum organizațiile internaționale și regionale – ONU (deși este un actor prezent de peste jumătate de secol în arena internațională, în ultimele decenii și-a dezvoltat capacitățile de prevenție a conflictelor și intervenție pentru menținerea păcii, dar și o serie de agenții specializate), UE (cu cele 27 de misiuni militare și civile lansate sub egida Politicii Europene de Securitate și Apărare alături de alte inițiative de coeziune și securitate economică, socială etc.), OSCE, NATO (care și-a diversificat gama de acțiuni) ș.a.

2. actori guvernamentali din cadrul statelor: pe lângă ministerele apărării și a arma-tei naționale au dobândit un rol considerabil și alte entități ale executivului: minis-terele de interne și ale justiției, ministerele de finanțe, energiei, sănătății și cel al mediului. Acestea au fiecare – pe domeniul lor de competență și acțiune – o dimen-siune de securitate.

1 Barry Buzan, „New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”, *International Affairs*, 67(3) (1991): 431-451, <http://www.jstor.org/pss/2621945>.

2 Robert Mandel, *Armies without States: the Privatization of Security* (Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2002), disponibilă la: <http://books.google.ro>; Andrew Liaropoulos, „Privatization of Security: Facing the Dilemmas” (Atena: Research Institute for European and American Studies, 2010), disponibil la: http://rieas.gr/index.php?Itemid=41&id=608&option=com_content&task=view.

3. actori privați de securitate și apărare: organizații non-guvernamentale, corporații multinaționale (unele care dispun de bugete mai mari decât a multor state), companii militare private, rețele de criminalitate transnațională, grupări teroriste etc.

După cum afirmă Elke Krahmann, relațiile dintre diverșii actori în sfera de securitate și apărare au fost concepute tradițional în termeni de alianțe și comunități, însă astăzi rețelele fragmentate și interrelaționate care structurează colaborarea între numărul crescând de actori publici și privați din domeniul securității, par a fi mai adecvat descrise de conceptul de guvernanta¹. Dacă mai sus am afirmat că în privința definiției securității nu s-a ajuns la un acord unanim, același lucru se poate spune și despre definirea guvernantei². „Guvernanta” a devenit unul dintre acei termeni care este utilizat de atât de mulți exegeți sub atât de multe forme, încât a ajuns să fie greu înțeles sau să-i fie atribuită o definiție clară. Când cineva aude cuvântul „guvernanta” se gândește automat la „guvernământ” sau la „guvernare”, crezând că despre aceasta este vorba. La urma urmei, din punct de vedere morfologic, ambele au drept rădăcină elementul „guvern-”. Însă guvernanta este o noțiune mult mai complexă și cuprinzătoare decât guvernământul și are o semnificație mult mai bogată, mai extinsă decât acesta. În mod normal, guvernământul (sau guvernul) se referă la controlul politic al unui stat centralizat, pe când guvernanta denotă coordonarea relațiilor sociale în absența unei autorități unificatoare la nivel subnațional, național sau global³. Conceptul este destul de recent, făcându-și apariția în discursul academic și politic în contextul globalizării, și reflectă fragmentarea autorității politice printre diferiți actori publici și privați pe cele trei niveluri enunțate mai sus.

O bună definiție dată guvernantei este cea formulată de James N. Rosenau în lucrarea sa „Governance without Government: Order and Change in World Politics”: „guvernanta nu este sinonimă guvernământului. Ambii termeni se referă la un comportament ce urmărește un scop, la activități precis orientate, la un sistem de reguli, dar guvernământul sugerează activități care sunt susținute de autoritatea formală, de o putere coercitivă, care veghează la implementarea politicilor, în timp ce guvernanta se referă la activități desfășurate ca urmare a unor valori și scopuri împărtășite, care nu derivă neapărat din responsabilități prevăzute legal și care nu trebuie puse în aplicare sub presiunea coerciției. Guvernanta este, prin urmare, un fenomen mult mai cuprinzător decât guvernământul”⁴. Practic guvernanta desemnează o gamă largă de fenomene cum ar fi: introducerea autoguvernării la nivel local (o puternică descentralizare), externalizarea funcțiilor administrației centrale spre actorii și sectoarele private, privatizarea securității (în special în statele democratice consolidate), creșterea cooperării de tip rețea între guverne, instituții internaționale și actori privați, dar și procesul de reconstrucție post-conflict (în zonele afectate de asemenea evenimente). Acest lucru presupune o realitate complexă a lumii contemporane, în care guvernele (încă actorii centrali în afacerile interne și internaționale) trebuie să-și împartă autoritatea cu actorii nonstatali, pe multiple niveluri de acțiune⁵.

Trecerea de la guvernământ la guvernanta în sfera securității a fost favorizată de mai mulți factori. Unul dintre aceștia este reprezentat de creșterea presiunilor pe

1 Krahmann, *Conceptualizing*, 10.

2 Vezi James N. Rosenau, „Toward an Ontology for Global Governance”, în Martin Hewson and Thomas Sinclair (Editori), *Approaches to Global Governance Theory*, (Albany: SUNY Press, 1999); John Graham, Bruce Amos și Tim Plumptre, „Principles for Good Governance in the 21st Century”, *Policy Brief*, 15. (Ontario, Ottawa: Institute on Governance, August 2003), 1-6, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UNPAN/UNPAN011842.pdf>.

3 Krahmann, *Conceptualizing*, 11.

4 James N. Rosenau și Ernst-Otto Czempiel, *Governance without Government: Order and Change in World Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 4, disponibil la: <http://books.google.ro>.

5 Hänggi, *Making Sense*, 6.

bugetele naționale, fapt ce a încurajat externalizarea și privatizarea funcțiilor politicilor publice cu scopul de a le spori eficiența. De asemenea, conștientizarea crescândă a problemelor globale și a noilor amenințări de securitate – care transcend granițele naționale – și care pot fi soluționate numai prin intermediul cooperării internaționale este un alt factor (aici intervine ideea de „securitate cooperativă” ce presupune existența organismelor internaționale în cadrul cărora eforturile naționale să poată fi coordonate). Globalizarea este o altă condiție care a favorizat contactele transnaționale și a exacerbato multe din problemele descrise mai sus.

Guvernanța securității poate fi caracterizată ca „un sistem intențional de reguli care implică coordonarea, managementul (gestionarea) și reglementarea problemelor ce țin de securitate, de către autorități multiple și separate, intervenții atât ale actorilor publici și privați, aranjamente formale și informale, direcționate cu un anumit scop, pentru a obține beneficii precise”¹. Conceptul de *security governance* poate fi înțeles ca o aplicare a principiilor buneii guvernanțe – transparența, participarea, responsabilitatea, eficiența și coerența – în sectorul de securitate și apărare. Din perspectiva agențiilor pentru dezvoltare, un sector de securitate eficient și bine manageriat este considerat a fi o precondiție esențială pentru dezvoltarea socio-economică pe termen lung și un factor cheie în crearea unui mediu favorabil desfășurării de activități economice și sociale productive.

Prin urmare, noțiunea de guvernanța securității este preocupată de mecanismele și structurile prin care securitatea (în sensul ei cel mai cuprinzător) este furnizată. Astfel, diverșii actori prezenți în arhitectura de securitate – instituții, state, organizații inter- și non-guvernamentale – (ceea ce presupune o guvernanță multi-level sau multi-actor) au menirea de a-și coordona eforturile pentru a reglementa starea de securitate. Chiar dacă acest scop este unul comun, căile și instrumentele prin care se asigură securitatea pot să difere de la un actor la altul => un proces complex de gestionare datorat acestei fragmentări a autorității. Așadar, abordarea guvernanței ar trebui să faciliteze înțelegerea interacțiunilor, pe verticală și orizontală, între diferiții actori, servind drept un cadru organizatoric și analizând modul în care securitatea este produsă².

Dacă parcurgem literatura de specialitate observăm că fiecare autor care a tratat acest subiect a scos în evidență anumite trăsături și aspecte pe care el le-a considerat importante pentru noua abordare. Potrivit lui Kirchner și Sperling, guvernanța securității „reprezintă un dispozitiv euristic de reconsiderare a problemei de management al securității în ideea de a acomoda modelele diferite de interacțiune între state, numărul tot mai mare al actorilor non-statali din sfera securității, extinderea agendei de securitate și rezoluția conflictului”³. Elke Krahmann, bazându-se pe o gamă largă de studii cu privire la guvernanța de la nivel subnațional, național și internațional, susține că guvernamântul și guvernanța sunt înțelese, de obicei, ca doi poli pe o scală ce diferențiază gradul de centralizare față de cel de fragmentare de-a lungul a șapte dimensiuni cheie: sfera geografică, dimensiunea funcțională, distribuția de resurse, interesele, normele, formularea deciziilor și dimensiunea implementării acestora. Astfel, autoarea britanică consideră guvernanța securității ca fiind caracterizată de fragmentarea procesului de *policy making* după cum urmează: din punct de vedere geografic nivelurile de manifestare sunt cel subnațional, statal, regional și global; scopul funcțional – militar, politic, social și cel de mediu; distribuția resurselor este fragmentată între actori publici și privați la diferite niveluri: state, organizații, firme, etc.; interesele sunt diferențiate (având

¹ Kirchner, *The Challenge*, 948.

² Michela Ceccorulli, Ruth Hanau Santini, Lorenzo Fioramonti și Sonia Lucarelli, „EU Security Governance”, *EU GRASP Working Paper 2* (Bruges: February 2010), 4, http://www.eugrasp.eu/uploads/media/WPoz_EU_Security_Governance.pdf.

³ Emil J. Kirchner și Sperling, J., *EU Security Governance*, (Manchester: Manchester University Press, 2007), 18.

în vedere multitudinea de actori); normele – suveranitate limitată, „coalitii de voință”, raport cost-eficiență; formularea deciziei este fragmentată și luată prin negociere; iar implementarea este fragmentată și voluntară¹.

Heiner Hänggi analizează două dimensiuni de manifestare ale guvernantei securității – cea statală și cea internațională (a cărui mecanism poate fi aplicat și în plan regional). La nivel statal, guvernanta securității se referă la organizarea și gestionarea sectorului de securitate și apărare. Sectorul de securitate cuprinde toate instituțiile și organismele care au în responsabilitate protecția statului, a comunităților și a cetățenilor: pornind de la forțele armate, poliție, jandarmerie, agenții de informații, până la acele instituții care formulează, implementează și supraveghează politica de securitate națională. În principiu, guvernanta sectorului de securitate intern poate fi considerată bună (*good governance*) sau proastă (*poor governance*). Așadar, controlul democratic – parlamentar și civil – asupra sectorului de securitate și apărare reprezintă un element esențial al bunei guvernante (acest lucru se realizează prin mecanisme constituționale, cu ajutorul comisiilor de monitorizare și control din cadrul legislativelor sau executivelor naționale, însoțită de o transparență mai pronunțată a structurilor de apărare – în privința funcționării lor și a cheltuielilor). În situația în care avem de-a face cu forțe de securitate necontrolate democratic, netransparente și instrumentalizate pentru consolidarea unui regim autoritar, atunci vorbim de proastă guvernanta a sectorului de securitate².

La nivelul sistemului internațional guvernanta securității face referire la „arhitecturile de securitate” de la nivel global și regional³. Dacă privim prin prisma gradului de fragmentare a autorității în sfera formulării politicii de securitate și apărare, Europa este considerată a fi regiunea în care s-a produs cea mai considerabilă transformare a sistemului de securitate, atunci când ne raportăm la trecerea de la guvernământ la guvernanta. În perioada post bipolară aici statele și-au extins funcțiile lor de securitate, la fel cum au procedat și organizațiile interguvernamentale care operează în zonă – OSCE, NATO, UE. De asemenea, o serie diversă de actori privați și-au făcut apariția în mediul de securitate local, regional și trans-regional⁴. Prin urmare, este nevoie de o cooperare interstatală, de o abordare multilaterală efectivă, la nivel de ministere de resort, de agenții, precum și o asociere cu ONG-uri specializate, întâlniri și propuneri de soluții în cadrul organizațiilor de cooperare regională pentru a soluționa actualele probleme de securitate, a limita efectele produse de acestea și a preîntâmpina apariția altora noi.

Aplicabilitatea guvernantei securității în Regiunea Extinsă a Mării Negre

În rândurile de mai sus am putut observa – la nivel analitico-descriptiv și interpretativ – principalele trăsături ale acestei noi abordări din științele politice. După cum știm, aproape orice teorie și abordare trebuie să aibă și un caracter de aplicabilitate, pentru a-și dovedi validitatea practică. În consecință, urmează să analizăm

1 Elke Krahmann, „The Emergence of security Governance in Post-Cold War Europe”, ESRC „One Europe or Several?” *Programme Working Paper 36/01* (Brighton: Sussex European Institute, 2001), 13, disponibil la: <http://www.mybulesea.com/pdf/w36krahmann.pdf>.

2 Hänggi, *Making Sense*, 8.

3 Vezi Emil J. Kirchner și James Sperling (Editori.), *Global security Governance. Competing perceptions of security in the 21st century*, (Abigdon/New York: Routledge, 2007), 113-134; Fred Tanner, „Security Governance – The Difficult Task of Security Democratisation in the Mediterranean”, *EuroMeSCo Briefs 4* (Lisbon: Instituto De Estudos Estratégicos E Internacionais, May 2003), disponibil la: www.euromesco.net/media/eurbrief4final.pdf.

4 Hänggi, *Making Sense*, 7.

arhitectura de securitate din Regiunea Extinsă a Mării Negre din perspectiva guvernanței securității. Vom avea în vedere cele două niveluri: statal și regional.

Am ales Regiunea Extinsă a Mării Negre – REMN drept studiu de caz în lucrarea noastră deoarece prezintă o importanță majoră din perspectiva securității, beneficiind de conotații geopolitice, geostrategice, geoeconomice și geoculturale multiple. Însemnătatea sa în cadrul securității globale a crescut o dată cu sfârșitul Războiului Rece (și implicit a disoluției URSS-ului), a accentuării globalizării și a extinderii NATO și a UE în regiune. Astăzi REMN este o piață esențială pentru exporturile occidentale, o zonă de tranzit pentru gazele naturale și petrol din Asia Centrală spre UE, dar și a traficului ilicit de orice fel, migrații ilegale, crimă organizată, fundamentalism religios și terorism. Regiunea cuprinde cele șase state riverane (România, Ucraina, Rusia, Georgia, Turcia și Bulgaria). Ținând cont de faptul că termenul „extins” se referă mai degrabă la o regiune politico-economică, atunci trebuie să avem în vedere și țări precum Republica Moldova, Azerbaidjan, Armenia și Grecia.

Majoritatea actorilor statali din REMN se confruntă cu o serie de vulnerabilități și amenințări: conflicte înghețate, lipsa democrației consolidate, dependență economică și energetică și alte fenomene transnaționale. În afară de România și Bulgaria (care sunt țări membre UE) celelalte state pontice (și în special cele foste sovietice și actuale membre ale CSI) suferă de deficite grave în termeni de securitate, democrație, dezvoltare, fapt ce constituie o provocare serioasă pentru securitatea regiunii și chiar a UE. Prin urmare, putem afirma că toate statele sunt afectate în mod egal de problemele din regiune, sunt interesate să le soluționeze și să participe în acest proces de *region building*. Decidenții politici, conștienți fiind că o modernizare politică și economică autentică nu poate fi efectuată atâta timp cât sectoarele de securitate și apărare rămân în afara controlului autorităților civile și într-o lipsă de transparență, au decis să înceapă un proces de reformă a acestor sectoare. Promovarea reformelor a fost dublu motivată: pe de-o parte pe plan intern – nevoia de schimbare și transformare de la un regim totalitar, de la un sistem de securitate centralizat, închis, netransparent, aflat sub conducerea unui partid comunist și pus în slujba acestuia, către un regim democratic și un sistem de securitate transparent, aflat sub supravegherea și controlul civil și democratic al parlamentului, pus în slujba cetățenilor și menit să urmărească interesele acestora și ale statului național. A doua motivare a fost cea externă – reforma sectorului de securitate s-a produs pentru a atinge standardele occidentale în domeniu, cu scopul de a primi asistență din partea Occidentului și a facilita integrarea în structurile euro-atlantice (acest obiectiv este comun României, Bulgariei, poate Turciei, Republicii Moldova și mai puțin sau chiar deloc fostelor republici sovietice). Amintim în acest sens Codul de Conduită privind Relațiile Politico-Militare, dezvoltat de OSCE în 1994 și care presupunea că toate serviciile de securitate, nu doar cele militare ar trebui să se afle sub control democratic¹. De asemenea, principalul instrument de asistență al NATO pentru țările Europei Centrale, de Est și de Sud-Est – Parteneriatul pentru Pace – a avut drept obiectiv intensificarea cooperării politice și militare în Europa și promovarea angajamentului față de principiile democratice. Aceste două inițiative venite din partea a două organizații de securitate, ce promovau principiul condiționalității pozitive (dacă statele din regiune duceau la bun sfârșit unele reforme convenite atunci primeau asistență din partea lor) s-au îndreptat și către statele din REMN și au favorizat reforma sectoarelor de securitate din cadrul acestora. Cert este că se mai simte nevoia unor reforme, mai ales în statele din CSI, pentru a putea vorbi despre o guvernare a sectorului de securitate autentică.

Guvernarea sectorului de securitate (GSS) se referă la structurile, procesele, valorile și atitudinile care produc deciziile în sfera securității și implementarea lor. Reforma sectorului de securitate (RSS) urmărește să îmbunătățească GSS prin furnizarea efi-

1 Rienk Terpstra, „The OSCE Code of Conduct: Setting New Standards in the Politico-Military Field?”, *Helsinki Monitor* 7 (1) (1996): 27-41.

cientă și efectivă a securității în condiții de supraveghere și control democratic¹. Dintr-o perspectivă instituțională, guvernanta democratică a sectorului de securitate presupune existența unui cadru constituțional și legal (care să prevadă separația puterilor în stat) și să statueze în mod clar atribuțiile, drepturile și obligațiile fiecărei instituții de securitate, astfel încât sarcinile acestora să nu se suprapună. De asemenea, controlul și managementul civil al sectorului de securitate este un imperativ (fapt ce implică existența unor lideri civili la conducerea ministerelor de resort, care să dețină poziții cheie în procesul de *policy-making*, precum și o diviziune clară a responsabilităților profesionale între civili și militari). Un alt aspect esențial al GSS îl reprezintă controlul și supervizarea parlamentară asupra sectorului de securitate, în sensul în care legislativul are misiunea de a aproba bugetul de apărare și al instituțiilor responsabile în domeniu, de a adopta legi și strategii în domeniul securității naționale, de a încuviința cumpărarea de armament, tehnică militară și operativă, desfășurarea de trupe în teatre de operațiuni peste hotare, dar și dreptul de a face investigații și a chema la raport șefii structurilor de securitate, pentru a oferi răspunsuri la chestiuni ce țin de siguranța statului și a cetățenilor. Toate acestea sunt cerințe ale unei guvernante democratice a sectorului de securitate, iar dacă se găsesc în sistemul de funcționare al statelor riverane Mării Negre, atunci putem vorbi despre societăți democratice, cu un sistem de securitate eficient și bine manageriat. Însă lucrurile nu stau chiar atât de bine, în rândurile care urmează vom prezenta câteva aspecte legate de RSS în țările pontice și vom observa că nu toți actorii statali din zonă beneficiază de un asemenea sistem, care să funcționeze conform principiilor enunțate, existând diferențe între ei din acest punct de vedere.

Pe de-o parte avem România și Bulgaria, care din dorința de a adera la structurile euro-atlantice au parcurs acest proces de reformă și dețin în prezent sectoare de securitate reformate, participând la misiuni în cadrul NATO și UE. De asemenea, Ucraina (în timpul administrației Iushchenko) și Georgia, au dorit integrarea în NATO (ceea ce presupunea și începerea procesului de reformă a sectorului de securitate), însă nu le-a fost acordat *Membership Action Plan*-ul. Acestea, alături de Republica Moldova sunt țări partenere ale Uniunii Europene, incluse în cadrul Politicii Europene de Vecinătate. Planurile de Acțiune semnate de CE cu fiecare guvern în parte prevăd adoptarea unor reforme în planul securității interne, în ideea unei mai bune gestionări a chestiunilor ce țin de migrație, toate formele de trafic ilicit, managementul frontierei etc. Tot în cadrul PA se face referire la mecanismele multilaterale existente, cum ar fi Planul de Acțiune al OSCE pentru Combaterea Traficului de Ființe Umane sau Gruparea de State Împotriva Corupției a Consiliului Europei (GRECO)², ambele incluzând multe state pontice.

În ceea ce privește RSS în Ucraina trebuie să menționăm faptul că acest stat a traversat o perioadă – din 1991 când a devenit independentă și s-a trezit fără armată și organe centrale de comandă – în care a trebuit să facă numeroase reforme și chiar să construiască de la zero anumite segmente ale SS. Important a fost sprijinul oferit de NATO în acest proces, prin programele de parteneriat precum Grupul de Lucru Mixt NATO – Ucraina pentru Reforma Apărării și Dialogul Intensificat NATO – Ucraina.³ Aceste cadre au prevăzut mecanisme permanente de consultare pentru procesul de RSS și apărare și în special, pentru efortul de a dezvolta un control democratic și parlamentar asupra forțelor de securitate.

Referitor la Turcia, situația este puțin mai complicată privită din punctul de vedere al unei RSS democratice. Republică, începând cu anul 1923, Turcia și-a dezvoltat în

1 „Security Sector Governance and Reform”, *DCAF Backgrounder* 5 (Geneva: Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2009), 1.

2 Fabrizio Tassinari, *A Synergy for Black Sea Regional Cooperation: Guidelines for an EU Initiative*, (Bruxelles: Centre for European Policy Studies, 2006), 9, http://shop.ceps.eu/BookDetail.php?item_id=1334.

3 „Security Sector Governance and Reform”, *DCAF Backgrounder*, 6.

timp o puternică tradiție a secularismului. Deținând o armată de peste 1 milion de militari – a doua ca mărime din NATO¹, după SUA – aceasta menține încă un grad important de influență asupra politicii turcești și a procesului decizional legat de aspectele ce țin de securitatea națională turcă, deși acest fenomen a scăzut în ultimii ani. Pe parcursul celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea armata a intervenit de mai multe ori în afacerile politice, înlăturând de la conducerea statului lideri de orientare islamică. Astfel, armata turcă este considerată drept gardian al ideologiei kemaliste și al republicii seculare. Spre deosebire de statele occidentale, în care puterea civilă, respectiv Parlamentul, controlează structurile de securitate (conform RSS), în Turcia fenomenul se produce invers, militarii fiind cei care veghează la menținerea democrației, nepermițând instaurarea unui regim de tip islamist. Totuși, în calitatea de stat membru NATO, din 1952, republica Turcia deține forțe armate și de securitate performante, care acționează în concordanță cu standardele Alianței. Însă, din dorința de a se alătura UE, statul turc este condiționat să ducă la bun sfârșit reformele democratice, printre care și RSS. Reforma sectorului de securitate a statelor candidate la aderare este parțial reglementată de criteriile politice de la Copenhaga: garantarea democrației, a statului de drept, respectul și protecția minorităților, dar și a drepturilor omului². Prin urmare, pentru a putea deveni stat membru al Uniunii, există anumite obligații de îndeplinit în sfera controalelor la frontieră, migrației, cooperării polițienești și judiciară, chestiuni ce sunt prevăzute de politica UE în domeniul libertăților, securității și justiției.

Federația Rusă reprezintă cazul statului care și-a pierdut o parte din posesiunile teritoriale (după disoluția URSS-ului) și care dorește să-și recapete statul de mare putere și influența pe care o exercita cândva în REMN. Parțial acest lucru s-a produs sub administrația lui Vladimir Putin, care a reînviat spiritul și comportamentul autoritar al Rusiei (a se vedea invazia din 2008 în Georgia și reprimarea violentă a manifestațiilor opoziției în interior). O problemă cu care se confruntă forțele de securitate ruse este reprezentată de fenomenul terorist (vezi atentatele teroriste care au lovit Rusia în ultimii ani). După cum afirmă Bettina Renz³, rolurile și sarcinile structurilor de securitate rusești sunt puțin cunoscute și privite cu suspiciune. Prin urmare, nu se poate vorbi de o RSS democratică în Rusia.

În România, la fel ca și în celelalte state din Europa Centrală și de Est, moștenirea trecutului comunist la sfârșitul Războiului Rece a fost enormă și omniprezentă⁴. După cum afirma Marian Zulean⁵, au existat patru elemente principale în procesul de reformare a sectorului de securitate în România. În primul rând, revoluția din 1989 a dezmembrat structurile sistemice ale sectorului de securitate autoritar și a pus forțele armate și de apărare în centrul atenției procesului de reformă. O abordare sistematică a securității a captat interesul factorilor de decizie abia spre sfârșitul anilor '90. În al doilea rând, o tradiție de politizare a sectorului de securitate, în special a serviciilor de informații și a industriei de apărare a fost stabilită. În al treilea

1 Central Intelligence Agency - The World Factbook, Turkey: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/tu.html>.

2 Gemma Collantes Celador et al., „Fostering an EU Strategy for Security Sector Reform in the Mediterranean: Learning from Turkish and Palestinian Police Reform Experiences, *EuroMesco Paper* 66, January 2008, 8, www.euromesco.net/images/66eng.pdf.

3 Bettina Renz, „Crisis Response In War and Peace: Russia's 'Emergencies' Ministry and Security Sector Reform”, *Special Section – Russia Today*, www.sovereign-publications.com/wds-articles/Renz.pdf; vezi și Edwin Bacon, Bettina Renz, „Restructuring Security in Russia: Return of the KGB?”, *The World Today* 59 (5), May 2003, disponibil la http://www.chathamhouse.org.uk/research/russia_eurasia/the_world_today/view/-/id/954/.

4 Adrian Pop, „Romania: Reforming the Security Sector”, în D. Greenwood, P. Volten, (Editori), *Security-Sector Reform and Transparency-Building Needs and Options for Ukraine and Moldova* (Groningen: The Centre of European Security Studies, 2004), 49-58.

5 Marian Zulean, *Reforma sistemului de securitate în România (1989-2004)* (București: Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005), 9.

rând, aflat în strânsă legătură cu cheștiunea anterioară, moștenirea unui președinte puternic, care a centralizat puterea și a controlat armata a indus în conștiința popu-lară ideea și așteptarea ca un singur „om înțelept” să se afle la conducerea acesteia. În ultimul rând, moștenirea unei armate puternice, bazate pe recrutarea în masă

Trebuie să luăm în considerare toate realizările care au fost efectuate prin reforma sectorului de securitate în România, dar și în celelalte state din REMN, însă mai există multe de făcut în acest domeniu, tocmai pentru ca țările pontice să poată răspunde eficient noilor vulnerabilități, riscuri și amenințări, care sunt mult mai complexe, mai puțin vizibile și predictibile în mediul de securitate al mileniului III.

Tensiunile regionale, resursele naturale și rivalitățile geopolitice fac din Regiunea Extinsă a Mării Negre un spațiu strategic, dar vulnerabil. În lipsa unor structuri de cooperare care să poată stăvili conflictele, unele amenințări la adresa securității ce variază de la conflicte interstatale până la multiple forme de activități criminale și-au făcut apariția.

La nivel regional, concretizarea unei guvernante a securității în Regiunea Ex-tinsă a Mării Negre necesită existența unui grad de cooperare sporită între mai mul-ți actori diferiți – nu doar la nivelul instituțiilor guvernamentale ale statelor riverane sau a organizațiilor interguvernamentale regionale. În fapt, aceasta presupune ca în procesul de formulare a deciziilor trebuie să fie asociați și alți actori, cum ar fi: orga-nizații internaționale inter- și non-guvernamentale, corporații transnaționale, alte instituții care pot oferi expertiza în domeniu etc. Spre exemplu, pentru soluționarea unor potențiale probleme de securitate în spațiul pontic, mai degrabă cele legate de amenințările neconvenționale și de natură non-militară trebuie luate în considerare pe lângă statele riverane și organizațiile și instituțiile de cooperare regională: Orga-nizația pentru Securitate și Cooperare în Europa, Organizația de Cooperare Econo-mică la Marea Neagră, ba chiar Uniunea Europeană și NATO – deoarece odată cu aderarea României și Bulgariei la Uniunea Europeană, aceasta a devenit actor regi-onal, iar NATO a căpătat acest statut încă din 1952, odată cu aderarea Turciei și Greciei. La acestea mai pot fi adăugate și marile companii naționale și transnaționa-le: Gazprom, Lukoil și Botas, atunci când ne referim la o problema de securitate energetică, cum ar fi construcția magistrelor Nabucco sau South Stream.

De asemenea, o altă serie de actori regionali, organizații, instituții sau regi-muri internaționale nu trebuie uitați, atunci când vorbim de guvernanta securității în spațiul pontic: Comunitatea Statelor Independente, BLACKSEAFOR (structură de co-operare militară ce este destinată intensificării securității și a bunelor relații în REMN – promovează conceptul de securitate cooperativă), Inițiativa de Cooperare în Euro-pa de Sud-Est, Pactul de Stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est, Cooperarea Națiunilor Central Europene în Sprijinul Pacii ș.a.

Putem afirma că printre prioritățile guvernantei securității în REMN se numă-ră încurajarea și dezvoltarea continuă a cooperării economice din regiune, ceea ce presupune o contribuție substanțială pentru securitatea și stabilitatea regională prin crearea unei conștiințe a intereselor comune și a interdependențelor construc-tive. Cultivarea unei înțelegeri și încrederi mutuale prin intermediul contactelor umane amplificate și diversificate, aflate în legătură cu dezvoltarea comerțului și a proiectelor economice comune la nivel multilateral a contribuit până în acest mo-ment într-un grad semnificativ la îmbunătățirea atmosferei politice zonale. De ase-menea, importante pentru securitatea energetică sunt proiectele multilaterale din domeniul energiei și al infrastructurii, care sunt considerate cele mai promițătoare sectoare pentru o cooperare constructivă în REMN¹.

1 „Background Paper on the Ways and Means of Enhancing the BSEC Contribution to Strengthening Security and Stability in the Region”, *Southeast European and Black Sea Studies*, 1743-9639, 6 (Issue 2) (2006), disponibil la: <http://www.informaworld.com/smpp/content-db=a>

Un element esențial pentru guvernarea securității din REMN este faptul că majoritatea statelor din regiune împărtășesc o viziune multidimensională asupra securității regionale, considerând-o ca un concept comun, cuprinzător, și indivizibil ce cuprinde toate aspectele principale, așa cum sunt specificate în documentele OSCE: politic și militar; economic și de mediu, precum și cele legate de drepturile omului și instituțiile democratice. De asemenea, în încercarea lor de a construi un multilateralism efectiv la nivel regional, statele din REMN și-au exprimat (la nivel oficial) adevărată fermă la principiile și regulile fundamentale și universale acceptate ale dreptului internațional¹, așa cum sunt prevăzute în Carta ONU și reflectate în instrumentele Consiliului Europei și în documentele OSCE.

În ceea ce privește măsurile care trebuie luate pentru combaterea amenințărilor *soft* la adresa securității din REMN, mai cu seamă împotriva criminalității organizate, traficului ilegal de orice fel, corupției, spălării de bani, violării drepturilor de proprietate intelectuală și chiar criminalității cibernetice, se impune promovarea unei cooperări regionale mai strânse la nivelul ministerelor afacerilor interne, poliției și autorităților vamale, precum și dezvoltarea unor instrumente adiționale pentru o acțiune concertată (oferim spre exemplu Centrul Regional pentru Combaterea Criminalității Transfrontaliere din Sud-Estul Europei² care funcționează la București și este privit ca un experiment subregional important).

Faptul că există această tendință de a spori gradul de cooperare regională este oarecum anormal dacă luăm în considerare numărul de conflicte nesoluționate, care persistă și în prezent. Aceste conflicte înghețate³ rămân în continuare principala provocare la adresa păcii, securității și stabilității în regiune, iar pe termen scurt și mediu nu se întrevide o soluționare a acestora (vezi situația din Georgia – Abhazia și Osetia de Sud, și Republica Moldova – Transnistria). Chiar dacă URSS-ul s-a destrămat acum aproape două decenii, activitățile continuate de Rusia în Armenia, Azerbaidjan, Georgia și Moldova sugerează faptul că aceasta are un interes în a încetini rezolvarea acestor conflicte⁴. Astfel, suntem de părere că REMN ar trebui transformată dintr-un mediu de securitate competitiv într-unul care încurajează și întărește cooperarea regională. Din acest motiv, toate inițiativele internaționale sau regionale de cooperare ar trebui să fie susținute, după cum ar trebui transformată și această cooperare în structuri care pot juca un rol în domeniul securității.

Prin urmare, considerăm că o abordare sinergetică, multilaterală, de tipul unei guvernări multi-nivel și multi-actor, precum și o viziune cooperativă a securității este de dorit pentru o gestionare mai eficientă a problemelor de securitate pe care le înfruntă statele litorale și regiunea în ansamblul ei.

Concluzii

Putem afirma că în zilele noastre, în această lume globalizată și a interdependențelor complexe, statele și indivizii au de înfruntat noi amenințări care sunt mai diverse, mai puțin vizibile și mai puțin predictibile, iar abordarea tradițională statocentrică nu mai oferă o imagine completă a evoluțiilor actuale ale arhitecturii de

II-content=a747763119.

1 „Background Paper”, 5.

2 Vezi Southeast European Cooperative Initiative, *Regional Center for Combating Trans-Border Crime*, SECI Center Bucharest, <http://www.secicenter.org/>.

3 Vezi BBC Romanian.com, Harta Conflictelor „înghețate”, ultima actualizare: 19 februarie 2008 http://www.bbc.co.uk/romanian/news/story/2008/02/080219_conflicte_inghetate.shtml.

4 Jeffrey Simon, „Black Sea Regional Security Cooperation: Building Bridges and Barriers”, în Ronald D. Asmus (Editor), *Next Steps in Forging a Euroatlantic Strategy for the Wider Black Sea* (Printed in Slovak Republic: The German Marshall Fund of the United States, 2006), 88.

securitate. Guvernanța securității scoate în evidență inabilitatea statelor sau a guvernelor naționale de a asigura securitatea în diferite niveluri și dimensiuni prin acțiuni unilaterale și sugerează că problemele care apar între state, datorate deosebirilor de interese, precum și lupta pentru resursele din ce în ce mai limitate, au favorizat această diferențiere și fragmentare a politicii de securitate, atât la nivelul formulării politicii de securitate, cât și la nivelul implementării ei. Guvernanța securității este, în mare parte, rezultatul unui proces inductiv, în care forțele și rezultatele globalizării au făcut o schimbare în modul în care înțelegem relațiile internaționale contemporane și mediul de securitate.

Evoluțiile care au loc în mediul de securitate din Regiunea Extinsă a Mării Negre nu pot fi separate de tendințele majore din politica mondială în această eră a globalizării. Într-un moment în care atenția pare a se îndrepta către o redefinire a amenințărilor globale, cu un accent pe cooperarea mai intensă pentru combaterea terorismului internațional și a răspândirii armelor de distrugere în masă, mediul internațional extins și *input*-urile externe au un impact semnificativ asupra evoluțiilor regionale.

Trebuie să precizăm că în ciuda progreselor considerabile care s-au produs în multe domenii, Regiunea Extinsă a Mării Negre este caracterizată în continuare de serioase decalaje de dezvoltare și discrepanțe în privința veniturilor, atât în interiorul statelor, cât și între acestea, de serioase disparități în sfera calității infrastructurii, a maturității mecanismelor legislative, administrative și de reglementare orientate spre piață și a rapidității și încrederii cu care se produce un proces în justiție. Alături de cazurile persistente serioase de degradare a mediului, acești factori pot genera tensiuni adiționale atât între state, cât și în interiorul acestora și sunt, prin urmare, percepuți ca provocări specifice la adresa stabilității și securității naționale și regionale. De aceea este esențial ca factorii decidenți să gestioneze eficient și în timp util problemele de securitate cu care se confruntă statele pontice și să realizeze o bună guvernanță a securității regionale.

Organizarea, funcționarea și reformarea Consiliului de Securitate al Organizației Națiunilor Unite (I)

■ GABRIEL CATALAN

Abstract

The present study scrutinizes the manner in which the United Nations are organized, here including a careful analysis of the UN Charta and its essence. Essential for us is underlining the evolution of this very important, but yet very inefficient international organization and the great decisions taken by the Security Council, especially during the Cold War and during the last twenty years of American hegemony. Further on, we are also interested in the UN (and Security Council's) reform projects, seen in the new context of globalization and international terrorism. And last but not least we also aim at showing how precisely the American security strategy influences the entire world.

Keywords

United Nations, Security Council ,
General Assembly, General Secretary,
International Relations ,
Globalization

1. Istoricul fondării ONU

Organizația Națiunilor Unite a fost proiectată de aliații anglo-americani (în principal de americani) încă din timpul desfășurării celui de-al doilea război mondial (1939-1945).

„În pofida experiențelor sale din perioada interbelică, SUA s-a întors în cursul celui de-al doilea război mondial la credința wilsoniană că în Europa postbelică puterea politicilor și interesele naționale pure vor fi de importanță minimă.”¹ Experiența nefericită a perioadei interbelice, marcate de efectele eșecului sistemului securității colective bazate pe tratatele de pace de la Paris (1919-1920) și de izolaționismul tradițional al politicii externe a SUA, a avut un rol fundamental în structurarea noii organizații internaționale menite să prevină conflictele interstatale, să mențină pacea în lume și să stimuleze cooperarea dintre națiuni și state. Astfel, Carta Atlanticului, semnată la 11 august 1941 la baza militară Argentia din Insulele Newfoundland (Oceanul Atlantic) de către președintele SUA Franklin Delano Roosevelt și premierul britanic Winston Churchill, poate fi considerată primul document oficial care a fundamentat crearea Națiunilor Unite, fiind dată pu-

¹ D. K. Adams, *America in the twentieth century. A study of the United States since 1917* (Cambridge: Cambridge University Press, 1967), 125.

blicității la 14 august 1941.¹ Ea a fost urmată de Declarația Națiunilor Unite, semnată la Washington de 26 de state la 1 ianuarie 1942, prin care se forma coaliția antihitleristă, deschisă chiar și statelor nebeligerante care împărtășeau principiile expuse în Carta Atlanticului (vezi menționarea Declarației Națiunilor Unite în art.3 din Carta ONU).² Un rol mai mult sau mai puțin important au avut și conferințele interaliatate din 1943 și 1944 de la Casablanca, Quebec, Moscova, Cairo, Teheran, dar mai ales cele de la Dumbarton Oaks (21 august-28 septembrie și 29 septembrie-7 octombrie 1944) și Yalta (4-11 februarie 1945), în Crimeea dându-și URSS acordul pentru constituirea ONU.³

La finalul celor două conferințe de la Dumbarton Oaks, SUA, Regatul Unit al Marii Britanii, URSS (la prima conferință) și China (la a doua conferință) s-au pus de acord asupra creării unei Organizații a Națiunilor Unite, precizându-i sistemul de organizare și elaborând două documente de bază: 1). Propunerile premergătoare pentru constituirea unei organizații internaționale de securitate și 2). Statutul viitoare organizații. Participanții au hotărât ca organul principal de decizie, Consiliul de Securitate, să fie condus practic de cele patru mari puteri aliate plus Franța, cei cinci având statutul privilegiat de membrii permanenți, însă chestiunea votului nu a fost decisă.⁴ La conferința de la Yalta au fost revăzute și completate propunerile înaintate la Dumbarton Oaks, cei trei mari - SUA, URSS și Marea Britanie - stabilind ca cele cinci mari puteri, membre permanente ale Consiliului de Securitate al ONU, să aibă drept de veto în problemele de fond. Totodată, s-a decis convocarea conferinței de constituire a ONU la 25 aprilie 1945 la San Francisco.⁵

Conferința de la San Francisco (25 aprilie-26 iunie 1945) a fost cea care a definitivat formarea ONU. Reprezentanții celor 51 de state participante (membre fondatoare ale ONU) au dezbătut documentele elaborate la Dumbarton Oaks și revăzute la Yalta, propunând încă 1250 de amendamente, modificări sau completări. Aici a fost adoptată Carta Națiunilor Unite (19 capitole și 111 articole), în care sunt prevăzute structura de organizare și funcționare, instrumentele, scopurile și principiile ONU.⁶

2. Organizarea și funcționarea ONU (prevederile Cartei ONU referitoare la Consiliul de Securitate)

Conform Cartei Națiunilor Unite⁷, intrată în vigoare la 24 octombrie 1945 după ratificarea sa de către cele cinci mari puteri și de majoritatea celorlalți semnatori (vezi art.110 alin.3 din capitolul XIX), scopurile organizației internaționale, menționate și în preambulul documentului internațional, sunt: menținerea păcii și securității internaționale și, în acest scop, luarea de măsuri colective efective pentru prevenirea și respingerea amenințărilor la adresa păcii și pentru respingerea agresiunilor sau a altor violări ale păcii, rezolvarea pe cale pașnică și în conformitate cu principi-

1 Petre Bărbulescu și Ionel Cloșcă, *Repere de cronologie internațională. 1914-1945* (București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1982), 316.

2 Bărbulescu și Cloșcă, *Repere*, 318.

3 Felix Gilbert, *The End of the European Era. 1890 to the Present*, third edition (New York, London: W. W. Norton & Company Inc., 1984), 378.

4 Bărbulescu și Cloșcă, *Repere*, 362; coord. Daniel Junqua și Marc Lazar, *L'histoire au jour le jour 1944-1985* (Paris: Editions La Découverte/„Le Monde”, 1987), 12, 16 și 30-31 (Maurice Delarue, „La naissance de l'ONU”, *Le Monde*, april 1985).

5 Bărbulescu și Cloșcă, *Repere*, 363-364; Junqua și Lazar, *L'histoire*, 22-23.

6 Bărbulescu și Cloșcă, *Repere*, 364-365.

7 Am utilizat o variantă în limba engleză, reprodusă în Apendicele B din volumul său, revizuit și adăugit în ediții succesive (prima ediție: 1955), publicat în colecția Mentor Books, de David Cushman Coyle, *The United Nations and how it works* (New York: The New American Library of World Literature, 1963), 183-215.

ile justiției și ale dreptului internațional a oricăror dispute, reglementarea conflictelor internaționale sau a situațiilor care pot duce la breșe ale păcii, dezvoltarea relațiilor de prietenie dintre națiuni, bazate pe respectarea principiilor egalității în drepturi și autodeterminării popoarelor, adoptarea măsurilor necesare consolidării păcii universale, obținerea cooperării internaționale în rezolvarea problemelor internaționale economice, sociale, culturale sau umanitare, încurajarea și promovarea respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale pentru toți fără nicio distincție de rasă, sex, limbă ori religie, centralizarea și armonizarea acțiunilor națiunilor în vederea atingerii acestor scopuri (art.1).¹

Principiile pe baza cărora este organizată și funcționează ONU, amintite în parte și ele în preambulul Cartei, sunt: egala suveranitate a tuturor membrilor, îndeplinirea cu bună credință a obligațiilor asumate de către toți membrii, în conformitate cu Carta ONU, rezolvarea pașnică a tuturor disputelor dintre statele membre, astfel încât pacea și securitatea internațională, ca și justiția, să nu fie periclitate, abținerea tuturor membrilor de la amenințarea cu forța sau utilizarea forței în relațiile internaționale împotriva integrității teritoriale și a independenței politice a oricărui stat sau într-o altă manieră nepotrivită cu scopurile organizației, acordarea oricărui tip de asistență ONU de către statele membre în orice acțiune angajată în concordanță cu Carta, abținerea membrilor de la acordarea de asistență oricărei țări contra căreia ONU a decis acțiuni preventive sau de forță, impunerea de către ONU a respectării acestor principii și de către statele care nu sunt membre atât cât este necesar pentru menținerea păcii și securității internaționale, neautorizarea intervenției ONU în chestiunile specifice jurisdicției interne a oricărui stat, nici măcar sub forma supunerii unor astfel de probleme membrilor ONU pentru a le reglementa conform prevederilor Cartei, cu precizarea extrem de importantă că sunt excluse cazurile în care se aplică măsurile de forță prevăzute în capitolul VII (art.2).²

Cele șase organe principale ale ONU sunt: Consiliul de Securitate, Secretariatul, Adunarea Generală, Consiliul Economic și Social, Consiliul de Tutelă și Curtea Internațională de Justiție (art.7 alin.1 din Carta ONU).³ Lor li se mai adaugă unele organe subsidiare (Forțele de urgență sau de observație pentru menținerea păcii, Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare etc.), organizații inter-guvernamentale și instituții specializate (Organizația Internațională a Muncii, Organizația Mondială a Sănătății, Organizația Națiunilor Unite pentru Alimentație și Agricultură, Organizația Mondială a Comerțului, Organizația Meteorologică Mondială, Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Cultură și Știință, Banca Mondială, Fondul Monetar Internațional ș.a.), diverse comitete (permanente, administrative, interimare, consultative, de experți și de procedură), comisii tehnice, departamente (Departamentul Afacerilor Politice și ale Consiliului de Securitate, Departamentul Afacerilor Economice și Sociale etc.), birouri (Biroul Informării Publice, de pildă) și agenții (Programul Națiunilor Unite pentru Mediu, Înaltul Comisariat al ONU pentru Refugiați, Agenția Internațională pentru Energie Atomică, de exemplu) – vezi art.7 alin.2 Carta ONU.⁴

Carta stabilește atribuțiile fiecărui organ sau organism ONU. Dintre organele principale, cele mai importante sunt Consiliul de Securitate, Secretariatul și Adunarea Generală, puterea reală practic aflându-se (în cea mai mare măsură) în mâinile celor cinci membri permanenți ai Consiliului de Securitate, unicul organ care are cu adevă-

1 *** , *Basic Facts about the United Nations*, New York (New York: United Nations Publication, 1995), 4-5.

2 *** , *Basic Facts*, 5.

3 Junqua și Lazar, *L'histoire*, 32-33.

4 Junqua și Lazar, *L'histoire*, 32-33; *** , *Basic Facts*, 3-22 passim; Philippe Moreau Defarges, *Organizații internaționale contemporane* (Iași: Institutul European, 1998), 15.

rat suficient de largi și eficiente atribuții decizionale.¹ În Adunarea Generală toate statele membre sunt egale, având fiecare un singur vot, deși pot avea un număr maxim de 5 reprezentanți (cf. art.9 și 18 din Carta ONU), astfel formându-se „un fel de parlament mondial care deliberază asupra tuturor problemelor mari ce țin de ordinea internațională”, dar care „nu exprimă decât recomandări fără influență obligatorie asupra statelor membre”², deși rezoluțiile și recomandările sau celelalte decizii în problemele importante se adoptă cu o majoritate de 2/3 din numărul total al voturilor exprimate (art.18 alin.2 din Carta ONU), în vreme ce în materie de procedură hotărârile sunt adoptate cu o majoritate simplă. Membrii nepermanenți ai Consiliului de Securitate (6 inițial, 10 în prezent) sunt aleși pentru un mandat de 2 ani de către Adunarea Generală dintre țările membre cu o contribuție importantă la menținerea păcii și securității internaționale și la atingerea scopurilor ONU, cu respectarea criteriului unei echitabile distribuții geografice (art.23 alin.1 din Carta ONU).

„Cu toate că are o foarte largă competență: menținerea păcii, cooperarea, dezvoltarea, decolonizarea, drepturile omului... Adunarea generală nu poate totuși să se amestece în afacerile interne, iar intervențiile pentru menținerea păcii sunt rezervate Consiliului de Securitate.”³ Secretarul General ocupă cel mai important post de funcționar al ONU, administrând personalul și bugetul instituției, realizând misiunile de bune oficii și de mediere între statele membre, atenționând Consiliul de Securitate asupra oricărei probleme care amenință pacea și girând operațiunile de menținere a păcii, însă numai sub controlul Consiliului de Securitate (art.97-101 Carta ONU). Acesta este însărcinat cu întreținerea bunei comunicări dintre Consiliul de Securitate și Adunarea Generală (cf. art.12 alin.2 din Carta ONU). El este numit de Adunarea Generală, însă doar la recomandarea Consiliului de Securitate (art.97 Carta ONU), deci depinde direct de avizul favorabil al membrilor permanenți.⁴ În ce privește funcționarea Consiliului de Securitate, „Carta stabilește principiul unanimității marilor puteri, membri permanenți ai Consiliului de Securitate în cazul în care acest organ principal dezbate probleme de fond”⁵, atribuind acestui nucleu de forță al ONU conducerea, controlul și coordonarea măsurilor și mijloacelor esențiale și eficiente privind prevenirea și reprimarea agresiunii, menținerea păcii și securității mondiale. Fiecare membru al Consiliului de Securitate, fie permanent (SUA, URSS/Rusia, Marea Britanie, Franța și China – vezi art.23 alin.1 din Carta ONU), fie nepermanent, are doar un singur reprezentant (art.23 alin.3 din Carta ONU) și un singur vot (art.27 alin.1 din Carta ONU).

Cu toate că trebuie să trimită rapoarte anuale și speciale spre informare Adunării Generale (art.15 alin.1 și art.24 alin.3 al Cartei ONU) și, bineînțeles, „să acționeze în concordanță cu scopurile și principiile Națiunilor Unite”, Consiliului de Securitate îi este conferită, „în vederea asigurării unei acțiuni prompte și eficiente”, de către membrii ONU responsabilitatea primară pentru menținerea păcii și securității internaționale, toți membrii ONU obligându-se să accepte și să aplice întocmai deciziile Consiliului de Securitate, în acord cu Carta ONU (art.24 și 25), în timp ce alte organe ale ONU, în special Adunarea Generală, pot face doar simple recomandări guvernelor țărilor membre (vezi art.10, 11 alin.1 și 2, 13, 14, 18 alin.2 și 3 din Carta ONU).⁶

Importanța primordială a Consiliului de Securitate se vedește și în aplicarea procedurilor de admitere, suspendare sau excludere (procedură care nu s-a aplicat niciodată până acum) din ONU, pentru aceasta fiind necesară în mod obligatoriu recomandarea Consiliului de Securitate, deci implicit acordul tuturor celor cinci membri permanenți (art.4 alin.2, art.5 și 6 din Carta ONU). De asemenea, aceeași concluzie

¹ Junqua și Lazar, *L'histoire*, 32-33.

² Moreau Defarges, *Organizații*, 16.

³ Junqua și Lazar, *L'histoire*, 32.

⁴ Junqua și Lazar, *L'histoire*, 18.

⁵ Bărbulescu și Cloșcă, *Repere*, 365.

⁶ ***, *Basic Facts*, 10.

reiese și din citirea cu atenție a prevederilor privitoare la procedura de intrare în vigoare a Cartei ONU (condiționată de ratificarea acesteia de către cele cinci mari puteri cu drept de veto în Consiliul de Securitate și de majoritatea celorlalte state semnatare – vezi art.110 alin.3) și la cea de amendare a Cartei ONU, caz în care se cere imperativ votul favorabil a 2/3 din membrii Adunării Generale și ratificarea modificărilor adoptate, în conformitate cu procesele constituționale specifice fiecărui stat, tot de 2/3 din membri, dar cu observația că printre aceștia trebuie să fie în mod obligatoriu toți membrii permanenți ai Consiliului de Securitate (art.108 din capitolul XVIII al Cartei ONU). Pentru ca orice schimbare a Cartei ONU, recomandată prin votul pozitiv a 2/3 din membrii Adunării Generale întruniți într-o conferință generală organizată special pentru a dezbate revizuirea Cartei ONU, să intre în vigoare, este necesară neapărat ratificarea formei modificate a Cartei, cu respectarea prevederilor constituționale proprii fiecărui stat, de către 2/3 din membrii Adunării Generale, incluzându-i pe toți cei cinci membrii permanenți ai Consiliului de Securitate (art.109 alin.2 din capitolul XVIII al Cartei ONU). Un indiciu deloc neglijabil în același sens este acela al limbilor oficiale ale ONU, folosite chiar începând cu redactarea versiunilor Cartei ONU adoptate la 26 iunie 1945 la San Francisco (California/SUA): chineza, franceza, rusa, engleza și spaniola (vezi art.111, final, din capitolul XIX al Cartei ONU). Ulterior, a fost adăugată și araba ca o limbă oficială a Adunării Generale, a Consiliului de Securitate și a Consiliului Economic și Social.¹ După cum se poate observa, cu excepția limbilor spaniolă și, mai târziu, arabă, limbile oficiale ale ONU sunt și limbile oficiale ale marilor puteri cu drept de veto în Consiliul de Securitate.

Din punct de vedere procedural, Consiliul de Securitate are prerogative mai largi decât Adunarea Generală (cf. art.20-22 Carta ONU), prerogative care sunt menite a asigura o funcționare continuă, prin întâlniri periodice desfășurate la sediul ONU sau în orice alte locuri unde se consideră că este util pentru a-i fi ușurată munca (art.28 Carta ONU; de exemplu, în 1972 la Addis Abeba și în 1973 în Ciudad de Panama²), precum și prin posibilitatea de a stabili organele subsidiare considerate necesare pentru îndeplinirea funcțiilor sale (art.29 Carta ONU), ca și propriile reguli procedurale, inclusiv metoda alegerii Președintelui Consiliului de Securitate (art.30 Carta ONU).

De asemenea, este relevantă puterea Consiliului de Securitate de a stabili participarea (invitarea, precum și condițiile participării) sau absența unui stat membru sau nemembru al ONU la dezbaterile sale, desigur, fără drept de vot (art.31-32 Carta ONU).

Adoptarea deciziilor Consiliului de Securitate în problemele procedurale necesită în prezent votul afirmativ a cel puțin 9 din cei 15 membri (inițial era nevoie de minim 7 voturi pro, în total Consiliul de Securitate având doar 11 membri) – vezi art.27 alin.2 din Carta ONU.

Dar adoptarea hotărârilor luate în celelalte probleme, neprocedurale, substanțiale, de către Consiliul de Securitate necesită nu doar 9 voturi pentru ale oricăroră din cei 15 membri, ci neapărat votul pozitiv al fiecăruia din cei 5 membri permanenți (art.27 alin.3), această prevedere fiind una dintre acelea care subliniază rolul cheie deținut de membri permanenți pe baza regulii „unanimității marilor puteri” sau, altfel spus, a puterii dreptului de „veto”.³

Dacă un stat membru al Consiliului de Securitate este parte într-o dispută, totuși, el ar trebui să se abțină de la vot; în practică o abținere a unui stat membru permanent nu este interpretată ca un veto, astfel încât atunci când unul din cei 5 mari nu vrea să susțină o decizie, dar nici nu dorește să o blocheze prin veto-ul său, poate să se abțină.⁴ Orice națiune, indiferent că este sau nu membră a ONU, poate

¹ *** , *Basic Facts*, 6.

² *** , *Basic Facts*, 11.

³ *** , *Basic Facts*, 9.

⁴ *** , *Basic Facts*, 9-10; Cushman Coyle, *The United Nations*, 153-154.

să aducă în atenția Adunării Generale ori a Consiliului de Securitate orice dispută care riscă să conducă la o violare a păcii (art.35 Carta ONU). Ambele organe principale mai sus amintite au atribuții conferite de Carta ONU (art.33-38 = capitolul VI și art.11 alin.2) pentru a face recomandări și a iniția implementarea de metode pașnice în vederea reglementării și stingerii conflictului/amenințării potențiale la adresa păcii, înainte ca să decidă folosirea forței sau recomandarea acestora în cazul eșuării tentativelor pașnice de rezolvare a crizei (incipiente)¹.

Mijloacele pașnice la care pot apela părțile aflate în orice conflict pentru a-l dezamorsa sau pe care le recomandă insistent și le aplică Consiliul de Securitate (și doar în subsidiar, prin colaborare, Secretarul General sau Adunarea Generală) pentru a nu se ajunge la amenințări la adresa păcii și securității internaționale sunt prevăzute în art.33 al Cartei ONU: negocieri, investigații, medieri, concilieri, arbitraje, soluționări judiciare, apelul la tratatele, agențiile și acordurile regionale sau la Consiliul de Tutelă până la momentul decolonizării (vezi art.52-54 = capitolul VIII și art.83-84 din capitolul XII al Cartei ONU, coroborate cu art.102-103 din capitolul XVI), ori alte mijloace pașnice alese în mod liber. În acest context trebuie să amintim și atribuțiile privilegiate pe care le deține Consiliul de Securitate în raporturile sale cu principalul organ judecătoresc al ONU, Curtea Internațională de Justiție, la al cărui Statut (parte integrantă din Carta ONU, căreia îi este anexat, conform art.92 din Carta ONU) poate deveni parte un stat nemembru al ONU doar în condițiile stabilite de Adunarea Generală pentru fiecare caz în parte, sub rezerva recomandării prealabile a Consiliului de Securitate (art.93 alin.2 Carta ONU).

Totodată, Consiliul de Securitate și Adunarea Generală, ca și alte organe ale ONU sau agenții specializate, care pot fi autorizate oricând de Adunarea Generală, pot cere Curții Internaționale de Justiție să-și exprime opinia consultativă asupra oricărei chestiuni legale (art.96 Carta ONU). Mai mult, Consiliul de Securitate este organul însărcinat legal cu impunerea prin recomandări sau orice alte măsuri pe care le consideră necesare a deciziilor Curții Internaționale de Justiție astfel încât acestea să-și producă efectele în situația în care o parte (un stat) într-un caz judiciar soluționat de Curte refuză direct sau tacit să recunoască și să se conformeze respectivelor decizii, în ciuda obligațiilor asumate în acest sens (vezi art.94 din Carta ONU). Atunci când disputa nu se rezolvă pe cale pașnică și atinge pragul confruntării armate, tot Consiliul de Securitate deține rolul major. El are mai întâi grija de a-i pune capăt cât mai curând posibil, iar apoi să păstreze încetarea focului prin instrumente și directive care să prevină ostilitățile și mai ales prin trimiterea în zonă a forțelor de menținere a păcii, care să ajute la reducerea tensiunilor din regiune, să acționeze ca o barieră între părțile aflate în conflict și să asigure condițiile de calm absolut necesare pentru o rezolvare pașnică a disputei.²

De remarcat faptul că, în timpul cât Consiliul de Securitate își exercită prerogativele în privința unei dispute sau situații care-i reclamă intervenția, Adunarea Generală nu trebuie să facă nici o recomandare cu privire la această dispută sau situație, cu excepția cazului în care i se cere acest lucru de către însuși Consiliul de Securitate (vezi art.12 alin.1 din Carta ONU). Cele mai puternice, eficiente și convingătoare atribuții ale organului suprem al ONU sunt prevăzute în capitolul VII din Cartă dedicat acțiunilor referitoare la încălcări ale păcii, violări ale păcii și acte de agresiune. Astfel, Consiliul de Securitate trebuie să analizeze, să stabilească orice încălcare a păcii sau act de agresiune și să facă recomandări ori să decidă măsurile pe care le consideră necesare pentru a menține sau a restaura pacea și securitatea internațională (art.39), iar anterior acestor pași poate cere părților aflate în conflict să se supu-

¹ Cushman Coyle, *The United Nations*, 154.

² ***, *Basic Facts*, 11.

nă anumitor măsuri provizorii ce i se par necesare sau de dorit pentru a preveni agravarea situației (art.40).

Printre măsurile cele mai dure la care poate apela Consiliul de Securitate se numără cele non-armate: completa sau parțială întrerupere a relațiilor economice, a legăturilor feroviare, navale, aeriene, poștale, telegrafice, radio și a altor mijloace de comunicație, precum și a relațiilor diplomatice (art.41), dar și, după caz, acțiunile militare ale forțelor aeriene, navale sau terestre menite a păstra sau restabili pacea și securitatea internațională: demonstrațiile de forță, blocada și alte operații militare desfășurate în aer, pe apă și pe uscat de forțele membrilor ONU (art.42).

În aplicarea acestor măsuri militare preventive sau de forță, Consiliul de Securitate se bucură de exclusivitatea luării deciziilor, dar și de o serie de facilități și instrumente de sprijin (drept de tranzit, sprijin militar aerian imediat) din partea tuturor statelor membre, care se obligă să asiste, să ușureze și să participe, direct sau prin intermediul agențiilor internaționale din care fac parte, în cazul în care doresc ori li se solicită de către Consiliul de Securitate, la desfășurarea acțiunilor respective conform deciziilor stabilite de Consiliu, în acest scop încheind individual sau colectiv înțelegeri și acorduri negociate foarte rapid cu Consiliul de Securitate (vezi art.43-45, 48-49). Consiliului de Securitate trebuie să se adreseze statele, membre sau nu ale ONU, care se confruntă cu probleme economice speciale în urma aplicării măsurilor preventive sau de forță adoptate și aplicate de Consiliu, acesta din urmă hotărând soluția problemelor respective (art.50).

În plus, deși se recunoaște dreptul inerent, individual sau colectiv, la autoapărare a fiecărui membru ONU supus unui atac armat, se specifică faptul că această reacție defensivă este acceptată doar dacă se petrece înainte ca să fie luate de Consiliul de Securitate măsurile necesare menținerii păcii și securității internaționale, dacă este raportată imediat Consiliului de Securitate și dacă nu afectează în nici un fel autoritatea și responsabilitatea Consiliului bazată pe Carta ONU de a angaja în orice moment asemenea acțiuni pe care le consideră necesare în vederea menținerii sau restaurării păcii și securității internaționale (art.51).

În realizarea măsurilor militare de orice tip pe care le ia (investigații militare pentru menținerea păcii și securității internaționale, angajarea și comanda forțelor puse la dispoziția sa, reglementarea situației armamentelor și posibila dezarmare), Consiliul de Securitate este asistat și sfătuit de Comitetul Militar de Stat Major, care este format din șefii de Stat Major ai fiecărui membru permanent, este responsabil cu comanda și direcția strategică a oricăror forțe militare aflate sub egida ONU, poate invita orice membru al ONU nereprezentat permanent în Comitet să i se asocieze la lucru într-o anumită chestiune în care se impune participarea sa pentru eficientizarea muncii, poate stabili subcomitete regionale cu autorizația Consiliului de Securitate și după consultarea agențiilor regionale și elaborează planurile pentru aplicarea forței armate, dar și cele menite a fi supuse membrilor ONU pentru stabilirea unui sistem de controlare a armamentelor (art.47, 46 și 26 din Carta ONU).

3. De la securitatea colectivă la operațiunile de menținere a păcii (istoricul principalelor decizii ale Consiliului de Securitate în perioada Războiului Rece)

„Intenția originală a fost ca nucleul de putere al ONU, Consiliul de Securitate, să aibă o forță militară sub comandă, pe care să o poată folosi pentru a păstra ordinea între națiuni”, corectând astfel principala lipsă a Tratatului Societății Națiunilor (Versailles, 1919), cauza esențială a impotenței strămoșului ONU în respingerea poli-

¹ Cushman Coyle, *The United Nations*, 153.

ticii revizioniste și agresive a mai multor state din perioada interbelică (Japonia 1931, Germania 1933, Italia 1935, URSS 1939).

Prin prevederile art.25 din Cartă toți membrii ONU se angajează să se supună deciziilor Consiliului de Securitate (practic, prin dreptul de veto, ale celor „cinci mari”), care, prin urmare, are (teoretic) anumite puteri legislative în domeniul funcției sale de polițist al sistemului politic mondial.¹SUA, ca și alte state democratice independente, „au avut o mare încredere în proiectata ONU, care se spera că se va dovedi a fi un instrument efectiv pentru pacificarea și reglementarea disputelor și că va favoriza crearea unui înțeles autentic al interesului mutual mondial.”²Totuși, în practică, în anii războiului rece, Consiliul de Securitate („cei cinci mari”) nu a fost capabil să se pună de acord cum să fie organizată o forță de poliție a ONU, ba chiar, sub influența nefastă a confruntării permanente și omniprezente dintre cele două superputeri inamice (SUA și URSS) care dominau lumea, s-a dovedit neputincios și în privința ajungerii la un acord asupra folosirii forței³ în multiplele cazuri de gravă amenințare sau violare a păcii din a doua jumătate a secolului XX.Unica excepție, reușită grație unui fericit concurs de împrejurări, bazat pe prevalența interpretării juridice conform căreia absența unui membru permanent de la lucrările Consiliului de Securitate nu poate bloca activitatea și deciziile acestuia, combinat cu o eroare de abordare și predicție din partea factorilor decizionali și a reprezentanților politici și diplomați sovietici, a fost cazul intervenției militare în Coreea din 1950-1953, când a fost legitimată politica Washingtonului în războiul civil coreean.⁴

După ce Consiliul de Securitate a respins proiectul de rezoluție sovietică care cerea expulzarea delegatului Chinei naționaliste (Taiwanului) din Consiliu și înlocuirea sa cu cel al Republicii Populare chineze, la 13 ianuarie 1950, URSS a luat decizia de a boicota Consiliul și alte organisme ale ONU, provocând astfel o criză ce va dura până la întoarcerea reprezentantului său permanent, Malik, în Consiliu, la 1 august 1950. Între timp, însă, avusese loc la 25 iunie 1950 invadarea Coreei de Sud de trupele comuniste nord-coreene și, în absența voluntară a URSS, Consiliul de Securitate, reunit de urgență în aceeași zi, a cerut, conform regulilor procedurale ale Cartei ONU, o încetare a focului, retragerea trupelor nord-coreene și ajutor pentru Coreea de Sud din partea membrilor ONU. După doar 2 zile, în timp ce președintele SUA, Harry Truman, ordona forțelor navale și aeriene americane să susțină Coreea de Sud și să protejeze ins. Formosa (Taiwan), iar Congresul SUA decreta mobilizarea și extindea puterile militare ale președintelui american, Consiliul de Securitate a adoptat rezoluția americană prin care se înregistra refuzul Coreei de Nord de a respecta decizia sa din 25 iunie și hotăra sancțiuni (inclusiv militare) contra ei, puse în aplicare rapid de armata americană și apoi de celelalte zeci de contingente naționale care au format forța militară de intervenție a ONU, pusă inițial (3 iulie 1950) sub comanda supremă a generalului american Douglas MacArthur, șeful trupelor americane staționate în zona Japoniei.⁵ Deoarece din 1 august 1950, când a revenit în Consiliul de Securitate, URSS a blocat orice rezoluție referitoare la Coreea, SUA au apelat la organul plenar, Adunarea Generală, unde dispuneau de o largă majoritate de state aliate și prietene,

1 Cushman Coyle, *The United Nations*, 153; Eugene V. Rostow, *Law, Power, and the Pursuit of Peace* (New York, Evanston, London: Harper & Row Publishers, 1968), 117.

2 Adams, *America*, 125.

3 Cushman Coyle, *The United Nations*, 153.

4 Walter S. Jones, *The Logic of International Relations*, sixth edition (Glenview/Illinois, Boston, London: Scott, Foresman & Company, 1988), 579, unde sunt citate în acest sens 2 studii, unul pozitivist, celălalt neorealist, respectiv Leo Gross, „Voting in the Security Council: Abstention from Voting and Absence from Meetings”, *Yale Law Journal*, 60 (1951): 210-257 și Myres S. McDougal și Richard N. Gardner, „The Veto and the Charter: An Interpretations for survival”, *Yale Law Journal*, 60 (1951): 258-292.

5 Junqua și Lazar, *L’histoire*, 54 și 56.

reușind astfel să obțină votarea unei rezoluții (377 [V] „Uniunea pentru menținerea păcii” din 3 noiembrie 1950) conform căreia, în cazul în care „Consiliul de Securitate își neglijează responsabilitățile principale în menținerea păcii și securității internaționale”, Adunarea Generală poate face recomandările necesare.¹

În condițiile în care din a doua jumătate a deceniului 6 și până spre sfârșitul anilor '70, ba chiar și în anii '80, decolonizarea s-a generalizat, zeci de noi state, unele foarte mici, puțin populate și extrem de sărace, „subdezvoltate”, s-au creat în întreaga lume și au fost primite ca noi membri ai ONU, schimbându-i caracterul (numărul total al membrilor a crescut de aproape 4 ori; în 1980, din cei 154 de membri, 80, adică peste jumătate, fiind admiși după 1956²), Adunarea Generală (dar și Consiliul Economic și Social și multe dintre organele subsidiare) devenind practic portavocea lumii a treia și chiar aparentul „centru de gravitate” al ONU avându-se în vedere paralizia cvasi-completă a Consiliului de Securitate din pricina antagonismului ireconciliabil americano-sovietic, în ciuda așa-zisei ere a destinderii relațiilor internaționale și a coexistenței pașnice între cele două sisteme dominante mondiale: capitalismul și comunismul.

O sumedenie de rezoluții favorabile decolonizării, iluzoriei mișcări de nealinere, condamnării Occidentului și revendicării unei noi ordini economice mondiale sunt adoptate de Adunarea Generală, deseori sub presiunea propagandistică a diplomației și serviciilor secrete sovietice (care acuzau ONU că este creația și instrumentul politicii externe americane și a intereselor acesteia), implicate profund în susținerea lumii a treia, spre nemulțumirea majoră a SUA, „primul acuzat”, care începe să dea semne vizibile de frustrare și în consecință de reducere a interesului față de buna funcționare a instituției internaționale, „acumulând mari întârzieri în plățirea cotei-părți la bugetul organizației”³, după ce în 1972 obținuse de la Adunarea Generală reducerea de la 31,5% la 25% a contribuției sale la formarea bugetului ONU, reducându-și contribuțiile financiare la diverse programe și organe subsidiare sau chiar retrăgându-se din unele organisme internaționale (UNESCO, 1985) cu mare tevatură, în contextul declinului general al hegemoniei economice și politice americane, pe fondul creșterii protestelor antioccidentale (antiglobalizare, ulterior) și a unei tot mai rapide scăderi a frecvenței cu care SUA vota la fel cu majoritatea Adunării Generale pe orice subiect.⁴ Totuși, treptat, în anii '80 „febra lumii a treia”⁵ se stinge și unitatea ei se sparge, ivindu-se în mod mai pregnant rivalitățile, competițiile, inegalitățile, decalajele și diferențele de viziune generală și chiar de opțiuni strategice, unele state dintre acestea rămânând sărace, înapoiate, tribale, izolate, fundamentaliste, dictatoriale sau chiar deschise spre tentațiile ideologiilor marxiste, în timp ce altele fie își consolidează regimul democratic, fie decolează din punct de vedere economic sau chiar devin puteri nucleare (India, Indonezia, Malaysia, Coreea de Sud, Thailanda, Filipine, Brazilia, Argentina, Pakistan, Egipt, Iran, Irak, Arabia Saudită, Africa de Sud).

Cu toate că SUA nu aveau o tradiție istorică de implicare majoră, profundă și permanentă în relațiile internaționale, ele s-au angajat și, în ciuda tuturor erorilor comise, au reușit, în mare parte, să dea un răspuns ambițios și plin de imaginație predictivă provocărilor vieții internaționale postbelice, fără să se abată de la percepția realității iminente, a realităților istoriei și a realităților ce se întrezăreau/se întrevăd deja în perspectiva câtorva decenii.⁶ Aplicând doctrina realismului politic, fără să abandoneze total dimensiunea morală (liberalismul) în relațiile internaționale și,

1 Moreau Defarges, *Organizații*, 12.

2 Gilbert, *The End*, 440.

3 Moreau Defarges, *Organizații*, 12-13.

4 Jones, *The Logic*, 609-613.

5 Moreau Defarges, *Organizații*, 12-13.

6 Rostow, *Law*, 116.

mai ales, principiile dreptului internațional, SUA (unica națiune capabilă să reziste agresiunii comuniste) au reușit nu doar să îndiguiască comunismul și să salveze și protejeze America, Europa de vest, Orientul Mijlociu, Asia de sud-est și parțial Africa de expansiunea sovietică, ci și să mențină un echilibru mondial bipolar, să stabilească numeroase alianțe regionale și concerte de puteri pe baza politică a creșterii importanței domniei legii în lume, a dezvoltării și progresului economico-social și a valorilor libertății și, nu în ultimul rând, să stimuleze, să promoveze și să consolideze dialogul și înțelegerea/armistițiul cu inamicul (inamicii), cu scopul de a-l anihila, folosind toate instrumentele la îndemână: atât cele militare, de descurajare și superioritate nucleară și convențională, cât și cele politico-diplomatice, culturale și economice, de recunoaștere și atragere la o colaborare (cât de limitată inițial, dat tot mai largă, apoi), menite să schimbe prin efectele de eroziune ideologică, dar și economică, sistemul totalitar comunist de tip monolitic și să-l transforme sau să-l răstoarne prin provocarea unor mici breșe care să fie adâncite ulterior de o parte din oamenii ce trăiau chiar în societatea sovietică.¹

În acest sens, tratatele bilaterale și multilaterale pentru reducerea forțelor militare, limitarea înarmării și controlul armamentelor, neproliferarea armelor nucleare, dar și politica defensivă a NATO, precum și eforturile diplomatice americane depuse pentru asigurarea funcționării rezonabile a ONU ca instrument fundamental, universal acceptat, de menținere a păcii mondiale prin descurajarea politicii de forță și a agresiunii (de exemplu, prin fondarea National Peace Corps sub mandatul lui John Kennedy²) și de garantare a progresului libertății și democrației în lume au jucat și joacă în continuare un rol esențial, însă, alături de permanente griji față de prioritățile, susceptibilitățile și sensibilitățile opiniei publice internaționale și, din perioada războiului din Vietnam, cu deosebită insistență, față de cele ale populației și opiniei publice interne americane.³ Din cauza blocării Consiliului de Securitate de către cele cinci mari puteri membre permanente, prin uzul excesiv al dreptului de veto atunci când proiectul de rezoluție nu corespundea cu interesele statului respectiv (toți cei cinci mari au folosit fără argumente suficient de solide dreptul de veto și astfel au abuzat; de exemplu, până în 1955, când a fost primit un grup de 9 state capitaliste și comuniste, URSS a votat de foarte multe ori împotriva admiterii de noi membrii: Coreea, Libia, Italia, Japonia, provocând reacția similară a celorlalți 4 mari față de Ungaria, România, iar pe termen lung și contra mai multor propuneri de dezarmare, precum și împotriva condamnării intervențiilor sale în Ungaria, 1956, Cehoslovacia, 1968 și Afganistan, 1979⁴, China s-a opus admiterii Bangladeshului în anii '70, Marea Britanie și Franța erau mai mereu contra deplinei independențe naționale a teritoriilor aflate sub tutelă și a coloniilor, SUA au blocat rezoluțiile care vizau susținerea forțelor sau a regimurilor comuniste emergente în Asia, America, Africa și condamnau Israelul în conflictul permanent cu statele arabe și palestinienii arabi), a crescut rolul direct al Secretarului General și al Adunării Generale chiar în restabilirea și menținerea păcii, în situația în care prevenirea agresiunii a devenit aproape imposibilă după Coreea (1950), prioritatea fiind practic controlarea, limitarea și oprirea conflictelor aflate în curs⁵.

Astfel, aplicarea prevederilor capitolului VII din Carta ONU depinzând aproape total de rivalitățile dintre cei 5 mari, a fost extrem de rară întrunirea consensului membrilor permanenți și practic imposibilă concretizarea dispozitivului militar prevăzut în art.46-47 (comitetul de stat-major alcătuit din șefii de stat-major ai membrilor permanenți).⁶ În 1956, în criza Suezului, în care erau implicate Franța și Marea Brita-

1 Rostow, *Law*, 115-125 passim.

2 Adams, *America*, 198.

3 A se vedea Henry Kissinger, *Diplomația* (București: Editura All, 2002).

4 Cushman Coyle, *The United Nations*, 165-166, 169, 171-172.

5 Jones, *The Logic*, 591.

6 Moreau Defarges, *Organizații*, 23.

nie, aliate cu Israelul, contra Egiptului, Consiliul de Securitate fiind incapabil să influențeze decisiv situația, inițiativa Secretarului General, Dag Hammarskjold, propusă Adunării Generale de a stabili o mică armată, o forță multilaterală (din care în mod deliberat să fie excluse superputerile), care să se interpună între combatanți, nu pentru a lupta, ci pentru a crea o zonă neutră care să separe părțile, în vreme ce eforturile diplomatice vor conduce la încetarea conflictului, a fost soluția salvatoare, în pofida opoziției Franței, URSS și a multor altor guverne sau a pesimismului altora.¹ Prima operație de menținere a păcii a ONU (United Nations Emergency Force/UNEF, 1956) a fost condusă după principiile enunțate de Secretarul General și a fost o deplină reușită, înscriindu-se ca prima încercare a ONU de a formula un substitut (menținerea păcii) la conceptul desuet de securitate colectivă, metodă primară de controlare a agresiunii care se dovedise iluzorie și inutilizabilă.² Noua metodă a deschis pentru ONU seria de misiuni militare de menținere a păcii (dublate de altele diplomatice, de expertiză, de investigare, umanitare sau de observare, consiliere democratică și monitorizare electorală), punând bazele unui „sistem pragmatic”³ Cele mai importante astfel de misiuni au fost în: Congo (1960-1964), Cipru (din 1964), Indonezia (1962-1963), Yemen (1963-1964), Republica Dominicană (1965-1966), India-Pakistan (1965-1966), Orientul Mijlociu: Sinai (1973-1979); Golan (din 1974), Liban (1958; din 1978).⁴

Operațiunile de menținere a păcii presupun prezența în teren a personalului militar și civil pentru a implementa sau monitoriza implementarea înțelegerilor privitoare la controlul conflictelor (încetarea focului, separarea forțelor adverse etc.) și rezolvarea lor și/sau pentru a proteja populația civilă (aspectele umanitare). Acestea pot avea în componență misiuni militare de observare, formate din militari neînarmați (ei pot deține arme, dar, de regulă, le pot folosi numai pentru autoapărare), forțe de menținere a păcii (trupe provenite din statele membre, care nu se pot implica, sub nici o formă, în favoarea vreunei părți) sau o combinație a amândurora, finanțarea lor fiind asigurată de comunitatea internațională. Ele sunt conduse de Secretarul General, al cărui rol de canal de comunicație între părți și stimulator al desfășurării negocierilor dintre acestea pentru a ajunge la un acord echitabil, a crescut din ce în ce mai mult.⁵

Operațiunile acestea, începând cu cea din Congo, au fost inițiate de Consiliul de Securitate, URSS fiind nemulțumite de maniera pro-occidentală în care Secretarul General acționa în acest sens, însă deși au existat grave divergențe între SUA și URSS în chestiunea utilizării și executării operațiunile de menținere a păcii, ele au cooperat de cele mai multe ori, chiar și China comunistă, care a susținut de la începutul preluării mandatului său de membru permanent de la Taiwan că operațiunile de menținere a păcii sunt o formă de agresiune organizată, modificându-și treptat poziția și chiar votând pentru prima dată favorabil în 1981, în cazul prelungirii mandatului misiunii din Cipru, iar apoi abținându-se de la exprimarea veto-ului.⁶

Anii '60 și '70 au fost martorii unui anumit consens foarte important și rar între Est și Vest în Consiliul de Securitate, bazat pe capitolul VII al Cartei ONU, nemaîntâlnit: sancțiunile contra Rhodesiei (din 1980 Zimbabwe) și împotriva Africii de Sud, pentru condamnarea apartheid-ului, considerat discriminatoriu de ambele tabere.⁷

1 Jones, *The Logic*, 592.

2 Jones, *The Logic*, 580 și 592.

3 Moreau Defarges, *Organizații*, 24.

4 Moreau Defarges, *Organizații*, 25-26.

5 ***, *Basic Facts*, 27.

6 Jones, *The Logic*, 598.

7 Moreau Defarges, *Organizații*, 23.

4. De la lumea bipolară la dominația hegemonică a SUA într-o lume multipolară (evoluții pragmatice ale Consiliului de Securitate post 1989, în contextul globalizării)

Contribuția crescândă a Secretarului General la împăcarea părților aflate în conflict și determinarea lor de a lucra pentru obținerea de înțelegeri echitabile, reciproc avantajoase, s-a manifestat mai pregnant în cazurile Afganistanului (1988-1990), războiului Iran-Irak (1988-1991), Namibiei (1989-1990), Americii Centrale (Nicaragua: 1989-1991, Honduras: 1989-1992, Salvador: din 1991, Guatemala: din 1994), Cambodgiei (1992-1993), Mozambicului (1992-1995).¹ Totuși, rolul de gardian al păcii mondiale în sistemul internațional al Consiliului de Securitate nu este asigurat decât în condiții politice și militare speciale, printre dificultățile întâlnite în diverse circumstanțe aflându-se: 1. necesitatea unei relative echivalențe de forțe între combatanții rivali, înainte ca să fie desfășurată o forță ONU cu rolul de a separa taberele aflate în conflict fără ca vreuna din ele să poată obține rapid astfel un avantaj militar; 2. obligativitatea unei consimțiri din partea uneia sau mai multora dintre părțile adverse pentru ca să poată fi desfășurată forța ONU de menținere a păcii fără ca să fie nevoie de o unanimitate între membrii Consiliului de Securitate pentru utilizarea privilegiilor sale speciale prevăzute în capitolul VII al Cartei ONU; 3. îndeplinirea imperativă a condiției ca înșiși Adunarea Generală și Consiliul de Securitate să fie capabile din punct de vedere politic să se pună de acord asupra mandatului și a organizării forței de urgență.²

O altă problemă spinoasă a fost permanent asigurarea trupelor și a finanțării lor, multe dintre statele membre argumentând cu sărăcia sau cu opoziția la această metodă refuzul de a contribui militar, logistic și financiar, astfel încât doar statele care votaseră afirmativ, cele care participau cu trupe, trupele combatante care acceptau operațiunile de menținere a păcii sau contribuțiile voluntare au rămas soluțiile viabile în această chestiune, Comitetul Special al Națiunilor Unite pentru Operațiunile de Menținere a Păcii (Comitetul celor 33), constituit în 1965 de Adunarea Generală, lucrând amiabil, dar ineficient până în sesiunea din 1983, când a raportat că nu este capabil să rezolve problemele legate de finanțarea misiunilor de menținere a păcii, crearea unei forțe pregătite deja (la care își anunțaseră participarea Canada, Norvegia, Danemarca, Islanda și Suedia, semnând înțelegeri cu ONU) și lărgirea propriului său mandat.³

Dar nu doar costurile exorbitante (sute de milioane de \$ anual) și politicile membrilor permanenți ai Consiliului de Securitate de urmărire predilectă și aproape exclusivă a propriilor interese geopolitice erau punctele slabe ale misiunilor de menținere a păcii, ci și frustrările și traumele suferite de trupele ONU, ale căror umiliri publice și pierderi umane consistente erau tot mai dese.⁴

Odată cu ipoteticul final al războiului rece, cererea ONU pentru misiunile de menținere a păcii a crescut dramatic, între 1988 și 1994 fiind înființate 21 de noi astfel de misiuni, în comparație cu cele doar 13 existente din 1948 până în 1988.⁵ În același timp, s-a schimbat și caracterul acestor misiuni, care erau anterior centrate pe latura militară (monitorizarea încetării focului, controlul zonelor „fierbinți” și prevenirea reluării ostilităților), devenind după 1988 mai mult interesate de preluarea și exercitarea unor responsabilități civile (menținerea calmului, crearea unui climat mai favorabil începerii negocierilor, protecția civililor și acordarea asistenței umanitare), acesta fiind probabil și unul din motivele pentru care în 1988 Premiul Nobel

1 Moreau Defarges, *Organizații*, 25-26; ***, *Basic Facts*, 27.

2 Jones, *The Logic*, 599.

3 Jones, *The Logic*, 599-600.

4 Jones, *The Logic*, 600.

5 ***, *Basic Facts*, 27-28.

pentru Pace a fost acordat forțelor ONU de menținere a păcii.¹ Asemenea misiuni ale ONU au fost, pe lângă cele enumerate mai sus, cele din Irak-Kuweit (din 1991), Angola (din 1991), Sahara Occidentală (din 1991), Africa de Sud (1992-1995), Ex-Iugoslavia (din 1992), Uganda-Ruanda (din 1993), Georgia (din 1993), Haiti (din 1993), Liberia (din 1993), Somalia (1993-1995), Tadjikistan (din 1994), Timorul de Est (1999), Kosovo (din 2000), Darfur – Sudan (din 2007), R.D. Congo (din 2008) ș.a.²

Cea mai spectaculoasă operațiune militară a ONU, bazată pe acordul celor cinci mari puteri cu drept de veto din Consiliul de Securitate, a fost, fără îndoială, recurgerea la forță din 1991 împotriva Irakului, agresor al micului stat vecin, Kuweit, precedată de multiple rezoluții de condamnare a respectivei agresiuni, care au condus la blocada Irakului; operațiunea „Furtună în deșert”, întreprinsă de o coaliție internațională condusă de SUA, s-a desfășurat sub egida ONU și a înregistrat un succes deplin, rămas până astăzi de invidiat.³ Cu toate acestea, nu toate misiunile amintite au fost încununate de succes sau reușita lor a fost foarte costisitoare și discutabilă. Cele mai potrivite exemple de acest fel sunt operațiunile care „au pus în lumină ambiguitățile acestui sistem internațional aflat în criză”⁴: Somalia și fosta Iugoslavia.⁵

În Somalia, țară prăbușită în haos și foamete, ca și în Ruanda, cele două operațiuni ONU (prima umanitară și a doua militară) au fost un eșec deplin, în ciuda importanței mobilizării (30.000 de persoane), căștile albastre fiind antrenate în luptele dintre facțiuni, suferind din pricina unei coordonări deficitare pierderi substanțiale și, ca urmare, abandonând țara respectivă într-o situație critică la fel de gravă ca starea dinaintea intervenției.⁶ Ex-Iugoslavia este ultimul caz important în care Consiliul de Securitate întrebuințează (de mai multe ori și nu fără reticențe) regulile capitolului VII al Cartei ONU, inclusiv pentru trimiterea Forței de Protecție a ONU (FORPRONU) care să împiedice războaiele dintre popoarele Iugoslaviei și să protejeze populația civilă, și chiar, o noutate, pentru înființarea unui tribunal penal internațional pentru judecarea și eventuala pedepsire a persoanelor presupuse și apoi dovedite de violări grave ale dreptului umanitar internațional (crime de război) comise în fosta federație iugoslavă.⁷

Prin cea din urmă măsură adoptată de Consiliul de Securitate (Rezoluția 808/22.02.1993) se lărgeste substanțial noțiunea de amenințare a păcii, metoda fiind încercată apoi și în cazul Ruandei, însă întâmpinând serioase obstacole: insuficienta finanțare și cooperarea inegală și incertă între state, care în principiu trebuie să contribuie la descoperirea probelor și la arestarea acuzaților, dovadă stând și în prezent atât mersul proceselor lui Slobodan Miloșevici, fostul președinte al Iugoslaviei (care s-a sinucis în detenție, blocând astfel justiția penală internațională) și generalului sârb Radovan Karadzici, cât și arestarea altor generali sârbi și croați ca Ratko Mladici și Ante Gotovina.⁸ De remarcat faptul că, și în cazul iugoslav (inclusiv în Kosovo), unitatea de vederi a Consiliului de Securitate și în principal a celor 5 mari puteri cu drept de veto, reticențele multor state membre de a participa la astfel de misiuni și/sau de a le finanța și necesitatea obținerii acordului protagoniștilor conflictului, în lipsa căruia trupele ONU riscă să rămână inefficiente și chiar să fie ridiculizate și manipulate de beligeranți (luate ostatic, de exemplu), au fost obstacole extrem de dificil de depășit.⁹

1 *** , *Basic Facts*, 28.

2 Moreau Defarges, *Organizații*, 25-26.

3 Moreau Defarges, *Organizații*, 24.

4 Moreau Defarges, *Organizații*, 26.

5 Paul Taylor, „The United Nations and International Order”, în John Baylis and Steve Smith (editors), *The Globalisation of World Politics. An introduction to international relations*, second edition (Oxford, New York: Oxford University Press, 2001), 331-355.

6 Moreau Defarges, *Organizații*, 26-27.

7 Moreau Defarges, *Organizații*, 27.

8 Moreau Defarges, *Organizații*, 28.

9 Moreau Defarges, *Organizații*, 27.

Politica externă a lui Nicolas Sarkozy: ruptură sau continuitate?

■ ADRIANA BICHIS

Abstract

The way of action in foreign policy joins a global environment characterized by a diversity of actions, interests, logics and strategies.

Keywords

Sarkozy, France, foreign policy, continuity, rupture, national interest, style

« Je suis de ceux qui pensent que la France est grande et écoutée lorsqu'elle est rassemblée derrière une vision et une volonté ».

Fraza de mai sus, a fost rostită de președintele Nicolas Sarkozy pe 27 august 2007, în cadrul primei conferințe din mandatul său prezidențial, în fața ambasadorilor și este relevantă pentru a defini concepția sa despre rolul Franței în lume.

Articolul își propune o scurtă analiză a politicii externe franceze dusă de actualul președinte, pentru a încerca să vedem în ce măsură putem vorbi de ruptură și care sunt elementele care confirmă continuitatea. Pentru a putea vedea dacă președenția lui Nicolas Sarkozy reprezintă sau nu o ruptură în politica externă trebuie să distingem între stil și substanță. Aceste două componente vor fi tratate în cele două părți ale acestui articol.

O analiză asupra politicii externe a Franței nu este o sarcină ușoară deoarece presupune o cercetare științifică foarte viguroasă datorită actorilor implicați. Politica externă reprezintă acțiunea dusă de un stat în vederea stabilirii de relații comerciale, diplomatice, militare, de cooperare cu alte state. Definirea politicii externe reprezintă traducerea a ceea ce reprezintă pentru un stat interesele sale naționale.

Un element esențial al politicii externe îl reprezintă interesul național.

În cadrul ei, discursul și limbajul interesului național ocupă un rol central. Hollis și Smith susțin că: „*limbajul propriu deciziei politice este limbajul interesului național*”¹. Hans Morgenthau, figura emblematică a teoreticienilor realiști afirmă că nu există în politica externă decât „*un singur imperativ categoric, un singur criteriu de gândire, un singur principiu de acțiune...interesul național*”².

Stil. Obiective. Metode

Sub președenția lui Nicolas Sarkozy, putem oare vorbi de o prezidențializare a politicii externe franceze odată cu rezolvarea celor mai importante dosare direct la l'Élysée? Putem vorbi de un „stil Sarkozy” în materie de politică externă?

Mandatul lui Nicolas Sarkozy reprezintă o ruptură în ceea ce privește stilul, însă și o schimbare de obiective și metode. Însă cercetarea nu trebuie limitată la o simplă ruptură de orientările trecute. Noul impuls dat de președintele francez se sprijină pe analize strategice și principii de acțiune care au ghidat în mod tradițional diplomația franceză.

Un număr important de articole și studii dedicate președintelui insistă pe aspectul spectacular și comunicațional care a marcat începutul mandatului său. Comentariile se focalizează asupra personalității sale. Pierre Musso³, într-un articol apărut în revista *Esprit*, afirmă ca stilul președintelui se regăsește în „*sincretismul simbolic pe care pretinde că-l încarnează: un amestec de neoliberalism, catolicism, hedonism*”⁴, *eficiență, eficacitate, performanță, cultură și mai ales valoarea muncii*”⁵.

Pascal Perrineau⁶ sustine că putem vorbi la Nicolas Sarkozy de: „*o perenitate și afirmare a prezidențialismului*”⁷. Pascal Boniface⁸ afirmă că există o accentuare a prezidențialismului în politica externă a președintelui francez, însă reprezintă mai mult întărirea unei tendițe decât o veritabilă inovație⁹. Putem observa la președintele francez o grijă asupra imaginii mai accentuată decât la predescesorii săi. „*Persoana*” a invadat „*funcția*” și a perturbat ceremonialul. Este interesant de remarcat faptul că o anchetă CSA asupra imaginii președintelui scoate în prim plan calitățile legate de persoană: dinamism, curaj, capacitatea de a lua decizii dificile etc. Putem observa în discursurile sale folosirea abuzivă a persoanei la singular: „*am fost invitat în fața ambasadorilor din Commonwealth*”, „*i-am spus lui Barack Obama*”, „*am făcut*”, etc. Referitor la stil, afirmațiile mărturisesc dorința unei Franțe gata să-și reia locul în prim planul politicii mondiale. Strategia nu este inedită, ea a mai fost utilizată în 1997 de către Tony Blair cu sloganul „*Rebranding Britain*”, și de către Barack Obama în 2009, cu sloganul „*Yes, we can*”, amândouă jucând cartea schimbării. Ca și la ceilalți președinți francezi prima prioritate a lui Nicolas Sarkozy a fost să apere interesele naționale ale Franței și să-i lărgască influența pe plan internațional. Este exact ceea ce a făcut. În afara acestui obiectiv destul de larg definit, este greu să

1 Martin Hollis, Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, (Oxford: Clarendon Press: 1990) 166.

2 Hans Morgenthau, *In Defense of the National Interest*, (New York: Knopf, 1995), 242.

3 Profesor în științele informației și comunicării la Universitatea Rennes 2.

4 Doctrină morală care face din plăcerea principiul sau scopul vieții. Motivație a activității economice prin obținerea satisfacției maxime cu un minim de efort.

5 Pierre, Musso, „Le président «télé-réel» d'un Etat-entreprise” *Esprit*, 363, (2010): 34.

6 Este directorul Cevipof (Centre d'études de la vie politique française - Centre de recherches politiques de Sciences Po).

7 Pascal Perrineau, „Nicolas Sarkozy ou le présidentialisme assumé”, *Le Figaro*, 2 iunie 2009, <http://www.lefigaro.fr/debats/2009/06/02/01005-20090602ARTFIG00460-nicolas-sarkozy-ou-le-presidentialisme-assume-.php>.

8 Este directorul IRIS (l'Institut de relations internationales et stratégiques).

9 Pascal Boniface, „Éditorial”, *Revue internationale et stratégique*, 77, (2010): 67.

identificăm la șeful statului francez o viziune asupra lumii care ne-ar putea servi ca și bază pentru a identifica doctrina sa în materie de politică externă. Președintele, pare mai degrabă a fi adeptul pragmatismului¹ decât să urmeze unele criterii ideologice și strategice, în funcție de evoluția situațiilor de care se confruntă atât pe plan intern cât și internațional.

Care este concepția despre lume și despre rolul pe care Franța poate să-l joace în era globalizării?

Răspunsul este fără îndoială dificil, iar un răspuns îl poate reprezenta pragmatismul. Încercând să dea un răspuns la această întrebare, Pascal Boniface susține că Nicolas Sarkozy „dorește o Franță care să câștige, însă nu cunoaștem, sau cunoaștem destul de puțin concepția sa globală despre rolul Franței pe scena mondială”².

Principalele axe pe plan internațional

Frédéric Charillon, într-un articol publicat în revista *Politique étrangère*, consideră că politica externă este „inevitabil reactivă pentru că trebuie să răspundă evoluțiilor, crizelor și evenimentelor imprevizibile”³. Consider ca această frază este semnificativă pentru a descrie contextul internațional în care s-a desfășurat și continuă să se desfășoare politica externă a lui Nicolas Sarkozy.

De la celebra sintagmă „*du retour en Europe*”⁴ toate lumea a așteptat o redefinire a politicii europene a Franței, chiar dacă scepticismul era încă prezent iar *nu-ul* francez de la referendumul asupra Tratatului Constituțional din mai 2005 nu era încă uitat.

În ce măsură putem vorbi de ruptură în politica europeană a lui Nicolas Sarkozy?

În timpul președenției la Uniunea Europeană din cel de-al doilea semestru al anului 2008, Franța a afișat o atitudine politică de promovare a Uniunii Europene pe scena internațională. „*Europa, actor major al noii ordini mondiale*”⁵ este perspectiva în care trebuie să înțelegem acțiunea dusă de președintele francez.

Nicolas Sarkozy și-a fixat un program ambițios pentru președenția Uniunii Europene (în domeniul politicii agricole comune, azil și imigrație, securitate comună, lansarea Uniunii pentru Mediterana), în toate domeniile progrese mai mult sau mai puțin importante fiind realizate⁶. Imprevizibilul a venit odată cu respingerea referendumului asupra Tratatului de la Lisabona de către Irlanda în iunie 2008, izbucnirea războiului ruso-georgian în august 2008 și brusca accelerare a crizei financiare mondiale. Intervenția dinuamică a președintelui francez în aceste domenii și prezența sa pe toate fronturile a uimit și convins.

Făcând referire la conflictul georgian și la criza financiară putem afirma după cuvintele lui Xavier Bertrand că: „*incontestabil, președenția lui Sarkozy la Uniunea Europeană a fost un adevărat succes*”⁷.

1 Bruce, Crumley, „Le pragmatisme en politique étrangère: force ou faiblesse?” *Revue internationale et stratégique*, 77, (2010): 93.

2 Boniface, *Éditorial*, 70.

3 Frédéric Charillon, „La politique étrangère de la France: l’heure des choix”, *Politique étrangère*, (2007): 146.

4 Expresia a fost folosită pentru prima dată de Nicolas Sarkozy pe 6 mai 2007; apoi pe 10 februarie 2008, după votul Parlamentului asupra proiectului de lege care prevedea ratificarea Tratatului de la Lisabona.

5 Afirmatia aparține lui Xavier Bertrand, secretar general al UMP.

6 Philippe, De Schoutheete, „La crise et la gouvernance européenne”, *Politique étrangère*, 70807, (2009): 36.

7 Xavier, Bertrand, „Un changement de style, de méthodes et d’objectifs”, *Revue internationale et stratégique*, 77, (2010): 73.

Franța a asigurat o președinție stabilă a Consiliului European fiind capabilă să răspundă celebrei întrebări adresată de fostul secretar de stat american Henry Kissinger: „Europa, ce număr de telefon?”.

Un alt domeniu unde politica europeană a președintelui francez merită să fie analizată îl reprezintă relațiile franco-germane. În Memoriile sale, generalul de Gaulle afirma cu privire la aceste relații: „Cu siguranță divergențe vor apărea pe măsură circumstanțelor, însă ele vor fi mereu depășite”¹. Fără îndoială fraza își găsește și astăzi actualitatea. O prietenie tensionată² unește astăzi Franța și Germania, însă ele sunt conștiente că alianța dintre ele este vitală pentru stabilitatea Europei, conferindu-le în același timp o anumită putere. Fiind conștient de importanța crucială a unei alianțe franco-germane solide, președintele francez a avut înțelepciunea și a înclinat pentru opțiunea Angelei Merkel, susținând-l pe belgianul Herman Von Rompuy ca și președinte al Consiliului U.E. Franța are nevoie de Germania, iar aceasta la rândul ei de Franța iar Uniunea Europeană de o „Europă puternică” în era mondializării și de un cuplu și un parteneriat franco-german solid care să continue procesul integrării europene.

Jean-David Levitte³ într-un articol susține că Franța trebuie să privească: „în jurul Europei”, susținând că experiența europeană trebuie să reprezinte „o mândrie” pentru Franța și „să servească drept referință pentru construirea ordinii armonioase și multipolare în secolul XXI” pentru că „fără Europa, Franța nu va avea dimensiunea necesară pentru a exista pe scena internațională”⁴.

Referitor la politica europeană a Franței, putem vorbi de o ruptură, însă de o ruptură de care Franța avea nevoie pentru a avea un cuvânt de spus în epoca mondializării.

De la „Sarko l’Américain”⁵, toată lumea s-a așteptat la o redefinire a politicii franceze față de Statele Unite. Schimbarea atitudinii a venit odată cu anunțarea de către președintele francez a reintegrării Franței în Comandamentul militar al NATO, pe 17 iunie 2008, în cadrul prezentării **Cărții albe asupra apărării și securității naționale**⁶. Anunțul a fost urmat de reintegrarea Franței în NATO în aprilie 2009.

Această nouă politică a Franței reprezintă o ruptură? Ce l-a determinat pe președintele Sarkozy să ia aceasta decizie?

Decizia a fost justificată în primul rând prin schimbarea contextului strategic din 1966. Charlotte Lepri într-un articol apărut în *Revue internationale et stratégique*, consideră că referitor la relația cu America, președintele francez are două obiective: să crească rolul Franței pe scena internațională „plasându-se clar în familia sa occidentală, Franța și-a crescut credibilitatea, câmpul de acțiune, capacitatea de influență în interiorul și-n exteriorul familiei sale”⁷ și să relanseze apărarea europeană.

Referitor la dosarul atlantic, ruptura este mai mult simbolică decât substanțială. Franța în mare măsură era deja integrată⁸. Desigur, dacă facem referire la con-

1 Charles de Gaulle, *Mémoires d’espoir*, (Paris: Plon, 1970) 45.

2 Charles Cogan, „Les grands axes de la présidence Sarkozy à l’international”, *Revue internationale et stratégique*, 77(2010), 87.

3 Jean-David Levitte consilier diplomatic la Elysée din 1995 și reprezentant al Franței pe lângă oficiul Națiunilor Unite de la Geneva, fost ambasador Pékin și la Washington.

4 Jean-David Levitte, *Eclairage*, Eclairage sur la politique étrangère de la France”, <http://www.canalacademie.com/spip.php?article5399>.

5 Charlotte Lepri, „Le paradoxe américain du président Sarkozy” *Revue internationale et stratégique*, 77, (2010): 120.

6 Présidence de la République et ministère de la Défense (France), Défense et Sécurité nationale: Le Livre Blanc, La Documentation française, Paris, 2008.

7 Lepri, *Le paradoxe*, 126.

8 Nicolas Sarkozy, „Voeux aux Corps Diplomatiques”, 18.01.2008, www.elysee.fr/documents/index.php?lang=fr&mode=view&cat_id=7&press_id=907.

9 După sfârșitul războiului rece, Franța a intervenit în Bosnia-Herțegovina în 1994-1995, apoi în

textul politic în care generalul de Gaulle a luat decizia de a retrage Franța din NATO, putem vorbi de o ruptură însă trebuie să ținem cont de faptul că situația geopolitică nu mai este aceeași și chiar dacă războiul rece nu mai există, lumea se confruntă cu amenințări de tip nou, produse ale mondializării.

Concluzii

După trei ani de mandat este destul de greu să evaluăm partea de ruptură și partea de continuitate în politica externă a lui Nicolas Sarkozy. Fără îndoială există însă patru domenii unde elementele de ruptură sunt prezente: Europa, Mediterana, relațiile transatlantice și Africa.

Însă „prezența nu garantează influența” după cuvintele profesorului universitar Maurice Vaïsse. Ruptura trebuie să utilizeze o strategie nouă, de influență dacă vrea să reușească, o strategie care să definească obiective precise.

Modul de gestiune a crizelor de către președintele francez a confirmat ipoteza destul de prezentă în ultimele decenii în relațiile internaționale, conform căreia formularea și modul de acțiunea în politica externă nu se mai face într-un spațiu restrâns, ci se înscrie într-un mediu global caracterizat de o diversitate de actori, interese, logici și strategii. Mobilitatea prezidențială lasă să se vadă imaginea a ceea ce Franța trebuie să fie în epoca contemporană, căreia i se adaugă convingerea că Franța trebuie să-și găsească rolul în Europa și față de Statele Unite ca și o modalitate de ași păstra credibilitatea și rangul de putere în lume. Președintele își expune activismul prin prezența sa pe toate fronturile. Repetă neîncetat că trebuie să fie în mișcare: „Eu cred în mișcare. Într-o lume care se schimbă neîncetat, Franța nu poate să rămână imobilă”.

Este interesant de analizat care va fi rezultatul amestecului dintre o cultură politică profund impregnată de o „*certaine idée de la France*” și stilul de *leadership* al președintelui, al cărui interes pentru marile dosare internaționale pare să fie ghidat de cultura politică a celei de-a V-a Republici, însă folosind alte metode și alt stil.

1999 în Kosovo și în Iugoslavia (fără mandate ONU), iar din decembrie 2005 Franța face parte din Comitetul militar al NATO.

1 Nicolas Sarkozy, pe site webul său la rubrica, „Ce que je crois”.

2 Charles de Gaulle, *Mémoires de guerre*, (Paris: Plon, 1954), 64.

Politica externă a României comuniste: anatomia unei insolite autonomii

■ EMANUEL COPILAȘ

Abstract

If one takes into account Romania's communist regime from an internal perspective, he, or she, will not identify substantial elements to singularize it among the other communist regimes. From this point of view, Romanian communism experienced basically the same evolutions and transformations which occurred within the whole „socialist camp”. But when the topic is examined through the prism of its foreign relations and international postures, communist Romania becomes really interesting. The present essay proposes a synoptic analysis of Romania's foreign policy during 1948 and 1989, pinpointing the major international events that influenced it and the regime's response towards them.

Keywords

communism, foreign policy, opportunities, calculated dissidence, pragmatism

De la ilegalitate la guvernare și la comunizare: sinuosul traiect politic al comunismu- lui românesc din perioada interbelică în cea postbelică

Încă de la înființarea sa, în 1921 – prin scindarea social-democraților în „minimaliști” (adepti ai procedeele legale, moderate, de cucerire a puterii și total ostili violenței și metodelor teroriste) și „maximaliști” (adepti ai înfăptuirii revoluției cu orice preț, inclusiv crimă, teroare sau violență)¹ –, și pe întreaga durată a perioadei interbelice, se poate afirma că „Partidul Comunist din România, secție a Internaționalei Comuniste” a practicat exclusiv o formă de politică externă, și anume cea dictată de Moscova. Însăși denumirea „secție a Internaționalei Comuniste” relevă totala lipsă de autonomie ideologică și politică a organizației, a cărei activitate era finanțată

¹ Michael Shafir, *Romania. Politics, Economics and Society. Political Stagnation and Simulated Change*, (Londra: Frances Pinter, 1985), 22. Documentarea pentru acest articol se datorează parțial unui grant AMPOSDRU (Investește în oameni! FONDUL SOCIAL EUROPEAN, Programul Operațional Sectorial pentru Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, proiectul „STUDIILE DOCTORALE FACTOR MAJOR DE DEZVOLTARE AL CERCETĂRIILOR SOCIO-ECONOMICE ȘI UMANISTE”), obținut din partea Universității Babeș-Bolyai pe perioada studiilor doctorale.

și orchestrată de Comintern¹, etapă experimentată în diferite doze și de marea majoritate a partidelor comuniste est-europene.

Sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial înseamnă totodată o șansă nesperată pentru minusculul Partid Comunist Român – în ilegalitate începând cu 1924 – de a se infiltra în primă fază în structurile politice românești, urmând ca ulterior să le acapareze în totalitate. Între septembrie 1944 – luna care a urmat schimbării de alianță și trecerii armatelor române de partea puterilor aliate – și decembrie 1947 – luna în care tânărul rege Mihai I a fost finalmente constrâns, sub presiunea comuniștilor români susținuți de Moscova, să abdice – Gheorghiu-Dej și partidul asupra căruia și-a impus finalmente conducerea au purtat o consecventă luptă pentru acapararea pârghiilor politice reușind, în paralel cu succedarea guvernărilor postbelice, să își planifice minuțios ascensiunea, dar și consolidarea puterii odată obținute.² Menționarea resortului principal al posibilităților politice ale comuniștilor români, „centrul moscovit”³, este aproape superfluă: Kremlinul s-a aflat, cu excepția Cehoslovaciei, în spatele stalinizării tuturor țărilor est-europene care au fost integrate pe orbita geopolitică sovietică după încheierea războiului.

Odată cu acapararea exhaustivă a spectrului politic – prin intermediul unor alegeri trucate, desfășurate în 1946, desființarea PNL și PNȚ și încorporarea forțată a PSD în 1947, fapt ce are ca și consecință modificarea denumirii partidului, aceasta transformându-se din Partidul Comunist Român în Partidul Muncitoresc Român – ia amploare o acerbă luptă intestină pentru preluarea puterii în partid. Literatura de specialitate operează în acest punct cu ceea ce s-ar putea numi teoria „grupurilor”, care susține existența a două, uneori trei grupuri distincte care concureau pentru a acapara conducerea și pârghiile administrative ale partidului. Cele două grupuri ar fi cel al „moscoviților” care, după schimbarea taberei din august 1944, au ajuns în țară cu scopul de a se infiltra obține puterea în partid ca și „cal troian” al intereselor Moscovei, respectiv, „grupul din închisori”, alcătuit din comuniștii români aflați în țară pe întreaga durată a conflagrației, acționând clandestin sau fiind încarcerați. Principalii reprezentanți ai „moscoviților” ar fi Ana Pauker, Vasile Luca și Teohari Georgescu, în timp ce ultimii ar fi fost conduși de Gheorghiu Dej și Emil Bodnăraș.

1 În privința Cominternului, rămâne de referință lucrarea lui Arkadi Vaksberg, *Hotel Lux. Partidele frățesti în slujba Internaționaliei Comuniste*, (București: Humanitas, 1998), sau cea a lui Günther Nollau, *International Communism and World Revolution: History and Methods*, (New York: Praeger, 1961). Pentru amănunte din culisele acestei organizații (față de a căror plauzibilitate se impune totuși o anumită circumspecție), trimit la lucrarea lui Jacques de Launay, *Istoria secretă a Cominternului (1919-1943): eșecul unei speranțe*, (București: Venus, 1993).

2 Shafir, *Romania*, 29-38; Adrian Cioroianu, *Pe umerii lui Marx. O introducere în istoria comunismului românesc*, (București: Curtea Veche, 2004), 46-66; Nicoleta Ionescu Gură, *Stalinizarea României. Republica Populară Română: 1948-1950*, (București: All, 2005); Markham Reuben, *România sub jugul sovietic*, traducere de George Achim, (București: Fundația Academia Civică, 1996); Denis Deletant, *Teroarea comunistă în România: Gheorghiu-Dej și statul politienesc, 1948-1965*, traducere de Lucian Leuștean, (Iași: Polirom, 2001); Denis Deletant, *România sub regimul comunist*, traducere de Delia Răzdolescu, (București: Fundația Academia Civică, 2006), 46-103; Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej, 1948-1965*, (București: Humanitas, 2006), 33-105; Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, traducere de Cristina Petrescu și Dragoș Petrescu, (Iași: Polirom, 2005), 107-144; Ghiță Ionescu, „Comunismul în România”, traducere de Ion Stanciu, (București: Litera, 1994), 99-176; Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, traducere de Mona Antohi și Sorin Antohi, (București: Humanitas, 1990); Stephen Fischer-Galați, *The new Rumania. From People's Republic to Socialist Republic*, (M.I.T. Press, 1967), 17-43; Kenneth Jowitt, *Revolutionary Breakthroughs and National Development: the case of Romania, 1944-1965*, (Los Angeles: University of California Press 1971), 73-149; Robert King, *A history of the Romanian Communist Party*, (Stanford: Hoover Institution Press, 1980), 39-58.

3 Expresia îi aparține analistului american Kennet Jowitt și poate fi găsită în lucrarea *New World Disorder. The Leninist Extinction*, (Los Angeles: University of California Press, 1992), 159.

Uneori mai apare, complementar grupului „moscovit”, „grupul de la Viena”, loc în care se refugiase cel care a fost prim-secretarul partidului între 1940-1944, comunistul român de origine maghiară Ștefan Foriș.

Un eventual merit al teoriei grupurilor ar fi de natură conceptual-analitică: permite, în aparență, o mai bună abordare a haoticei lupte pentru putere care a estropiat PMR până în 1952¹. Cu toate acestea,

nici una dintre cele două facțiuni competitive nu era foarte coezivă, iar diviziunea între «comuniști nativi» și «moscoviți» este mai mult o reflectare a necesității de categorizare analitică², decât a unei situații reale și fluide. Lupta pentru putere care a apărut la sfârșitul anilor 1940 și începutul anilor 1950 a implicat grupări și regrupări de-a lungul unor diviziuni mai degrabă personale, decât strict ideologice, pentru a nu le mai menționa pe cele naționale. De exemplu, Miron Constantinescu, un „comunist nativ”, închis împreună cu Dej, a trecut de partea facțiunii Pauker-Luca, în timp ce „moscoviți puri” cum ar fi Chișinevschi sau L. Răutu, s-au aliat cu Dej, cel puțin pentru moment.³

S-ar mai putea adăuga că și Emil Bodnăraș, spion sovietic în timpul celui de al Doilea Război Mondial, i-a devenit până la urmă fidel lui Dej. După moartea lui Stalin, acesta i-a adus prompt la cunoștință prim-secretarului român manevrele politice inițiate de Nikita Hrușciov prin care se urmărea înlocuirea lui cu însăși persoana sa.⁴ Tatonările lui Hrușciov nu a avut efectul scontat, conducerea de partid cimentându-se și mai puternic în jurul liderului de la București.

Vulnerabilități și expectative. Republica Populară Română în siajul destalinizării

Politica externă din prima fază a conducerii dejiste (1948-1956) se caracterizează printr-o obediență totală față de direcțiile impuse de „centrul moscovit”⁵,

1 An în care principalul rival (activ politic) al lui Dej, Ana Pauker, este demisă în funcțiile pe care le deținea pe linie de stat și marginalizată pe linie de partid împreună cu Vaile Luca și Teohari Georgescu. Acesta este momentul în care puterea fostului muncitor feroviar se consolidează pe deplin, menținându-se astfel (cu mici excepții, cum a fost cea din 1957, când Miron Constantinescu și Iosif Chișinevschi, care încercaseră să profite de climatul destalinizării în vederea debarcării lui Dej și ranforsării propriilor poziții – sunt neutralizați în punct de vedere politic) până la moartea sa, survenită în martie 1965. Pentru aprofundarea subiectului, o foarte utilă culegere de documente se dovedește a fi cartea lui Florin Constantiniu, *Diplomații români și devierea de dreapta*, (București: Tritonic, 2005). Pentru o încercare de a elucida enigma care a fost Ana Pauker, lucrarea lui Robert Levy, *Gloria și decăderea Anei Pauker*, traducere de Ioana Gagea și Cristina Pupeza, (Iași: Polirom, 2003), se dovedește a fi un excelent ghid biografic.

2 Joc de cuvinte intraductibil în limba română: „... a reflection of the needs of scholarly (or rather scholastic) categorization...”.

3 Shafir, *Romania*, 35.

4 Ion Petcu, *Ceașescu, un fanatic al puterii: biografie neretușată*, (București: Românul, 1994).

5 Mioara Anton, *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, (București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007), cap. I („Satelitul perfect: relațiile româno-sovietice 1948-1953”), 17-51. Constatarea este sprijinită în principal de vehemența cu care Dej și alcoliiți săi au condamnat „deviația” ideologică a Iugoslaviei din 1948, care a avut ca deznodământ excluderea Iugoslaviei din Cominform și repudierea ei în cadrul lagărului socialist (ulterior, Hrușciov a operat, cu un succes parțial, câteva încercări de reconciliere cu Belgradul și de reîncadrare a Iugoslaviei în sfera de influență sovietică). Detașându-se net de celelalte „partide frățеști” prin intensitatea invectivelor adresate lui Tito și camarilei sale („criminali”, „asasini”, „spioni ai imperialismului”), PMR și-a confirmat din plin caracterul de „satelit perfect”. Pentru o analiză a raporturilor româno-iugoslave în cadrul Războiului Rece, vezi Mircea Chiritoiu, *Între David și Goliat: România și Iugoslavia în balanța Războiului Rece*, (Iași: Casa Editorială Demiurg, 2005) și Ronald Linden, *Communist States*

fapt ce i-a inspirat pe unii cercetători să susțină că în cazul Republicii Populare Române, și de fapt a întregului bloc est-european, nu se poate aduce în discuție ideea de politică externă propriu-zisă.¹ Se poate aprecia că resortul cultural care a articulat poziția externă a Bucureștiului până la moartea lui Stalin și începutul „noului curs”² a fost unul deosebit de „primitiv”, centrat pe menținerea puterii cu orice preț; acesta s-a păstrat și în epoca post-stalinistă, suscitând un șir de conflicte diferite ca intensitate cu autoritățile sovietice.

Ghiță Ionescu observă cu acuitate precaritatea culturală ce a impregnat strategia de politică externă a comuniștilor români în cadrul evenimentelor circumscrise și potențate de sialul destalinizării, oferind o pertinentă și necruțătoare diagnoză a profilului ideologic al conducerii de la București și a modului său de manifestare în acele nesigure și riscante împrejurări:

Dintre toate guvernele Europei răsăritene, cel român era cel mai puțin afectat de convulsiile destalinizării. Calmul din România era, dintr-un punct de vedere, o dovadă a slăbiciunii și apatiei din P.M.R. Dacă el ar fi avut ceva rădăcini în popor, dacă ar fi fost cât de cât sensibil la curentele de opinie și și-ar fi dus lupta cu idei originale, corespunzătoare problemelor specific naționale, atunci cu siguranță ar fi fost mai vizibil afectat. Însă, din cauza slăbiciunii sale, a lipsei de ideologie, tradiție națională și a oamenilor cu o postură remarcabilă, partidul comunist din România rămânea preocupat doar de un singur lucru – să rămână la putere.³

Cu alte cuvinte, șocul destalinizării nu a fost perceput în RPR la nivel ideologic, valoric, nu a reprezentat, ca pentru alți comuniști, o turnură bruscă și dureroasă, o abatere de la moștenirea veridică a marxism-leninism-stalinismului, și nu a avut, în definitiv, pe cine să *dezamăgească*; legitimată doar printr-un surogat ideologic, elita politică de la București, alcătuită într-o proporție zdrobitoare din persoane cu o educație care nu depășea cele patru clase elementare, a fost pur și simplu *speriată* de noua orientare sovietică, fiind preocupată exclusiv de aferentele măsuri de precauție care i-ar fi permis să supraviețuiască acestei încercări, percepută ca zguduitoare doar pe filieră politică.

Turbulențele survenite în Polonia și Ungaria în anul 1956, o consecință directă a efectelor destalinizării⁴, a surprins conducerea de la București pe aceleași poziții.

and International Change. Romania and Yugoslavia in Comparative Perspective, (Boston: Allen & Unwin, 1987).

1 „Una din trăsăturile blocului comunist era aceea că statele membre nu angajaseră o politică externă în adevăratul sens al cuvântului. Desigur, ele aveau relații diplomatice, semnal tratate internaționale, dar o politică externă *proprie* nu desfășurau (se înțelege că nu mă refer la URSS). Demersurile lor erau efectuate pentru atingerea obiectivelor altcuiva.” Mihai Rețegan, 1968. *Din primăvară până în toamnă: schiță de politică externă românească*, (București: RAO, 1998), 17. Poziția istoricului român s-ar susține cel mult până la moartea lui Stalin (1953) sau, cu anumite rezerve, până la începutul destalinizării inițiate de Hrușciov în 1956. În ultimii ani ai conducerii de jure au fost puse în practică (iar apoi perfecționate și extinse de Ceaușescu) politici economice independente și realmente deranjante pentru liderii de la Kremlin. Principalul exemplu în acest sens rămâne însă Polonia, nu România.

2 Anton, *leșirea*, 52-111. Mai multe informații despre ideile și politicile liderului sovietic care a profitat cel mai mult de pe urma „noului curs”, Nichita Sergheevici Hrușciov (paternitatea acestui curent de gândire politic din punct de vedere al formei și economic în conținut îi aparține prim-ministrului sovietic dintre 1953 și 1955, Gheorghe Malenkov) în volumul *Khrushchev and Khrushchevism*, editat de Martin McCauley, (Londra: School of Slavonic and East-European Studies, 1987). Vezi de asemenea și excelenta biografie a personajului în William Taubman, *Khrushchev. The man. His era*, (Londra: Free Press, 2005).

3 Ionescu, *Comunismul*, 291-292.

4 O perspectivă de ansamblu asupra evenimentelor „seismice” din 1956 și a efectelor pe termen scurt pe care le-au antrenat este de găsit în lucrarea editată de Dan Cătănuș împreună cu Vasile

Docilitatea, servilismul și promptitudinea de care au dat dovadă liderii români în reprimarea revoluției maghiare a compensat parțial neîncrederea Moscovei în eficiența destalinizării românești, iar Dej și acoliții săi și-au păstrat în continuare pozițiile, reușind chiar, în 1958, să obțină retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României.¹

Se poate presupune că, în timpul acestor ani tulburi, principalul resort motivațional al elitei politice de la București l-a reprezentat frica, în principal frica de „frațele cel mare”. Concluziile impuse de revoluția maghiară au fost temeinic asimilate, și regimul a operat, temporar, o decongestionare a raporturilor sale cu societatea.²

Buga, *Putere și Societate. Lagărul comunist sub impactul destalinizării, 1956*, (București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2006) sau în Ivan T. Berend, *Central and Eastern Europe, 1944-1993. Detour from the periphery to the periphery*, (New York: Cambridge University Press, 1998), 94-152. O foarte complexă colecție de documente referitoare Polonia și Ungaria anului 1956 oferă lucrarea editată de Paul Zinner, *National Communism and Popular Revolt in Eastern Europe. A selection of documents on Events in Poland and Hungary*, (New York: Columbia University Press, 1957). Despre revoltele antisovietice din Polonia anului 1956 și nu numai, mult mai numeroase în raport cu orice alt stat comunist aflat sub influența Moscovei, vezi Ray Taras, *Poland. Socialist State, Rebellious Nation*, (Colorado: Westview Press, 1986); Abraham Brumberg (ed.), *Poland. Genesis of a Revolution*, (New York: Vintage Books, 1983); Zbigniew Brzezinski, *The Soviet Bloc. Unity and Conflict*, (Massachusetts: Harvard University Press, 1971), 230-270; Richard F. Staar, „De-stalinization in Eastern Europe. The Polish Model”, în Andrew Gyorgy (ed.), *Issues of World Communism. New Perspectives in Political Science*, (New York: D. Van Nostrand Company, 1966). Referitor la revoluția maghiară, documente utile se găsesc în cartea editată de Corneliu Mihail Lungu, Mihai Rețegan, *1956 – Explozia, Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria*, (București: Univers Enciclopedic, 1996); un studiu aprofundat asupra implicării României în evenimentele din Ungaria, urmat de documente de arhivă, poate fi consultat în cadrul lucrării Ioanei Boca, *1956- Un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic*, (București: Fundația Academia Civică, 2001); de asemenea, o analiză riguroasă asupra aceluiași subiect este de găsit în cartea coordonată de Doina Jela în Colaborare cu Vladimir Tismăneanu, *Ungaria 1956: revolta minților și sfârșitul mitului comunist*, (București: Curtea Veche, 2006) și în Brzezinski, *The Soviet Bloc*, 210-229, sau în Petru Dumitriu, „The Hungarian revolution of 1956 and the Roumanians”, *The Review*, Brussels, Imre Nagy Institute for Political Research, 4: (1961), vol. III, 15-25; consecințele imediate ale revoluției din Budapesta sunt analizate de Ferenc A. Váli, „Hungary since 1956: the Hungarian Road to Communism”, în Andrew Gyorgy (ed.), *Issues of World Communism. New Perspectives in Political Science*, (New York: D. Van Nostrand Company, 1966). Mărturiile directe ale participanților se găsesc în Tibor Meray, *Budapesta 1956. Atunci și după 44 de ani*, (București: Compania, 2000), și în Michael Korda, *Journey to a Revolution: a personal Memoir and History of the Hungarian Revolution of 1956*, (New York: HarperCollins Publishers, 2006). Modul în care URSS a interpretat periplitul revoluționar care a afectat Europa de Est ca urmare directă a proclamării oficiale a destalinizării este evidențiat cu acuratețe în Adam Ulam, *Expansion and Coexistence. The History of Soviet Foreign Policy, 1917-67*, (New York: Praeger, 1968), 496-571; Joseph Nagee, Robert Donaldson, *Soviet Foreign Policy since World War II*, (New York: Pergamonn Press, 1988), 103-125, sau în Robin Alison Remington, *The Warsaw Pact. Case Studies in Communist Conflict Resolution*, (M.I.T. Press, 1971), 28-55.

¹ Hrușciov a fost convins cu mari eforturi să accepte retragerea, de pe urma căreia Uniunea Sovietică nu a avut însă nimic de pierdut: România reprezenta o țară „sigură” pentru comunismul internațional fiind înconjurată, cu excepția parțială a Iugoslaviei, de state „frățești”, succesorul lui Stalin își ranforșa astfel imaginea de „comunist bun” în ochii Occidentului și, nu în ultimul rând, mâna de lucru tânără dar imobilizată în RPR (concomitent cu retragerea trupelor sovietice din România au fost operate reduceri ale trupelor staționate pe teritoriile altor state membre ale Tratatului de la Varșovia) putea fi astfel utilizată pentru eficientizarea economiei URSS. Vezi Sergiu Verona, „Historical Note: Explaining the 1958 Soviet Troop Withdrawal from Romania”, *SAIS Review*, 2: (1990): 231-346. Vezi și Ioan Scurtu (coord.), *Retragerea trupelor sovietice, 1958*, (București: Arhivele Naționale Ale României, 1996) și Constantin Moraru, *Politica Externă a României, 1958-1964*, (București: Editura Enciclopedică, 2008), 18-30.

² O altă formă de frică, una internă de dat aceasta, a determinat probabil și persecuțiile din 1958, când partidul a decis să elimine orice opoziție a societății, reală sau potențială, pentru a

Stelian Tănase investighează, pornind de la exemplul maghiar, efectele pe care le-au produs dramaticele evenimente din 1956 asupra psihologiei și strategiilor de politică internă adoptate de elitele din lagărul socialist în perioada imediat următoare.

Teama unei clase politice ține adesea loc de «legi istorice». Nu trebuie să căutăm foarte adânc pentru a observa că reformele regimului Kádár (Ungaria, n.m.) au fost consecința sperieturii trase de nomenclatură în octombrie 1956. Mulțimile pe străzi, armata fraternizând cu insurgenții, clădirile guvernamentale în flăcări, agenții poliției secrete și aparatcici linșați au lăsat amintiri de neuitat liderilor comuniști. Prioritatea absolută a regimului Kádár a fost: «Să nu se repete 1956!» Contractul social tacit de la începutul anilor '60 (prin care s-a oferit societății o viață decentă din punct de vedere material și toleranță în schimbul acceptării regimului) a fost produsul acestor amintiri.¹

Divergențe economice și oportunități geopolitice: premisele disidenței ceaușiste

Deceniul următor a fost martorul unei surprinzătoare, chiar intrigante reorientări a politicii externe românești. Pe fondul disputelor apărute între autoritățile sovietice și cele chineze în privința naturii relațiilor statelor socialiste cu „lagărul imperialist”², Partidul Muncitoresc Român reușește să își impună poziția în raport cu disensiunile apărute în cadrul CAER. În cadrul acestui organism, Moscova încerca să acrediteze ideea că cel mai bun traseu economic al lagărului socialist ar presupune o „specializare a producției”; astfel, cele mai industrializate state comuniste (Republica Democrată Germană, Cehoslovacia) și-ar fi concentrat resursele și producția exclusiv în direcția continuării procesului de industrializare, în timp ce statele mai puțin dezvoltate din acest punct de vedere (Bulgaria sau România) ar fi abandonat dezvoltarea industriei grele în favoarea agriculturii. În acest fel, preconiza Hrușciov, s-ar fi procedat la optimizarea economiei interne a lagărului. Partea română nu a fost însă de acord, iar corolarul conflictual care a apărut ca urmare a intransigenței poziției economiștilor români în raport cu propunerea sovietică de restructurare a CAER, și care a reprezentat testul cu turnesol al relațiilor dintre București și Moscova, a conținut trei dimensiuni structurante. Prima, și totodată cea mai importantă, a fost de natură politică: o bună parte din firava legitimitate e care regimul reușise să obțină datora foarte mult tocmai industrializării forțate. „Proletarizarea” maselor de țărani – pe care regimul îi mobilizase pentru a-și asigura o mână de lucru cât mai numeroasă posibil – le adusese acestora beneficii indiscutabile în raport cu condițiile de viață anterioare, în cazul lor, singurul termen de comparație. În plus, o reconfi-

preveni emergența unor evenimente similare celor din Budapesta.

1 Stelian Tănase, *Revoluția ca eșec. Elite și societate*, (București: Humanitas, 2006), 52.

2 În privința conflictului sino-sovietic, a se consulta Adam Ulam, *Expansion*, și Joseph Nagee, Robert Donaldson, *Soviet*, sau Jean Francois Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste*, (Iași: Polirom, 1998). Documente oficiale emise de PCUS și PCC referitor la dispută pot fi găsite în Dan Jacobs (ed.), *From Marx to Mao and Marchais: Documents on the development of communist variations*, (New York: Longman, 1979), și în Robert Mc.Neal (ed.), *International relations among communists*, (New Jersey: Prentice-Hall, 1967). *Problems of communism*, prestigioasa revistă științifică americană, a dedicat în 1964 un întreg număr acestei probleme, intitulat „International communism and the sino-soviet dispute” (martie-aprilie, nr. XVIII). Poziția Republicii Populare Române față de „schismă” poate fi găsită în Liu Yong, *Sino-romanian relations 1950's – 1960's*, (București: Institutul Național pentru Studiarea Totalitarismului, 2006), și Liu Yong, „Factorii care au influențat relațiile sino-române în anii '60”, în *Politică externă comunistă și exil anticomunist*, Anuarul Institutului Român de Istorie Recentă, volumul II, (Iași: Polirom, 2003), 148-169.

gurare radicală a politicii economice riscă să readucă pe tapet insecuritatea și mefiența populară pe care conducerea de la București le menținuse la un nivel relativ scăzut cu mari eforturi și doar parțial. Pe lângă toate acestea, elita politică română conștientiza faptul că o prefacere economică de o asemenea anvergură ar fi necesitat un suflu politic nou, iar acest lucru trebuia combătut, după cum am avut ocazia să constatăm, cu orice preț.

Pe cale de consecință, eșalonul superior al partidului argumenta masiv în defavoarea inițiativei sovietice de a reorganiza fundamentele relațiilor economice dintre statele „lagărului socialist”.

Ideea organului unic de planificare comun pentru toate țările C.A.E.R. comportă implicații de cea mai mare importanță economică și politică. Conducerea planificată a economiei naționale este unul din atributele fundamentale, esențiale și inalienabile ale statului socialist, – planul de stat fiind principalul instrument prin care acesta își realizează obiectivele sale politice și socio-economice, stabilește direcțiile și ritmul de dezvoltare a economiei naționale, proporțiile ei fundamentale, asigură acumulările, măsurile pentru ridicarea nivelului de trai material și cultural al poporului. Suveranitatea statului socialist presupune ca acesta să dispună efectiv și integral de mijloacele îndeplinirii practice a acestor atribuții deținând în mâinile sale totalitatea pârghiilor de conducere a vieții economice și sociale. Trecerea unor asemenea pârghii în componența unor organe suprastatale sau extrastatale, ar transforma suveranitatea într-o noțiune lipsită de conținut.¹

Apoi, din punct de vedere economic, această reorientare radicală ar fi subminat șansele României de a își construi o economie funcțională, care să conducă în final la cimentarea poziției politice pe care elita regimului o obținuse atât de greu, și de care era încă departe de a fi sigură. Nu în ultimul rând, Bucureștiul îi aducea Moscovei, care acționa acum sub umbrela CAER, reproșuri de natură ideologică: nu fusese Lenin acela care propovăduise cu atâta aplomb electrificarea și dezvoltarea industriei grele ca punct forte de-a lungul itinerariului construirii socialismului în condițiile ostile politic de la începutul secolului XX? De ce încerca tocmai Moscova, „farul călăuzitor al comunismului mondial”, să submineze acest scop suprem pentru fiecare „partid frățesc” tocmai românilor? Trebuie să recunoaștem că, la acest capitol, argumentele Bucureștiului nu erau lipsite de consistență². URSS, la rândul ei, alocă un efort intelectual imens în vederea plasării noilor strategii economice sovietice în continuarea directă a ideilor lui Lenin, însă comuniștii români nu ezitau să califice propunerile Moscovei în favoarea supranaționalizării economiilor socialiste drept „premature” și nerealiste.

Prezentarea formelor de conducere economică suprastatală – se poate citi în rezoluția adoptată la plenara Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din aprilie 1964, – ca derivând din ideile lui Lenin despre economia mondială unică, constituie o interpretare neîntemeiată pentru epoca

1 „Stenograma ședinței plenare a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din zilele de 15-22 aprilie 1964”, în Florian Banu, Liviu Țăranu, *Aprilie 1964. „Primăvara de la București”*. Cum s-a adoptat „Declarația de independență” a României?, (București: Editura Enciclopedică, 2004), 105.

2 Nota discordantă făcută de România lui Dej în interiorul CAER este surprinsă de Liviu Țăranu în *România în Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (1949-1965)*, (București: Editura Enciclopedică, 2007), dar și de Ion Rațiu în *România de astăzi: Comunism sau independență*, (București: Condor, 1990), 39-84, sau Titu Georgescu, în *România între Yalta și Malta*, (București: Șansa, 1993), 156-194. Amintirile lui Alexandru Bârlădeanu, reprezentantul României în cadrul CAER în anii '60, referitor la acest subiect se regăsesc în Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu*, (București: Evenimentul Românesc, 1997), 142-158.

actuală. (...) Aceasta este o problemă a unei epoci istorice viitoare, când socialismul va învinge în întreaga lume, sau cel puțin în majoritatea țărilor capitaliste și, în primul rând, în totalitatea țărilor capitaliste avansate. Evident, pe măsură ce noi popoare vor păși pe calea socialismului, pe măsură ce noi țări vor intra în alcătuirea sistemului socialist, ele vor căuta și vor stabili formele de colaborare cele mai potrivite condițiilor respective. În zilele noastre, o asemenea problemă este prematură, lipsită de baze realiste.¹

URSS va ceda în final presiunilor venite din partea RPR, parțial pe fondul acutizării conflictului cu Republica Populară Chineză, renunțând la dezideratul supranaționalizării și gestionării supraplanificate a economiilor statelor membre CAER. În aprilie 1964, plenara mai sus amintită făcea publică, fără echivoc, poziția PMR în chestiuni legate de relațiile internaționale, atât în interiorul, cât și în exteriorul lagărului sovietic.

Dată fiind diversitatea condițiilor de construcție socialistă, nu există tipare sau rețete unice; așa cum nu se poate pretinde să existe un monopol al adevărului absolut, tot astfel nimeni nu poate să-și atribuie dreptul de a hotărî ce este just și ce nu pentru alte țări sau partide. Prin propria lor experiență istorică țările socialiste cunosc cât de mari daune pot aduce astfel de practici care încătușează gândirea creatoare, împiedică studierea condițiilor concrete, sunt o sursă serioasă de greșeli, stânjenind mersul înainte al societății.²

Și, în sfârșit, „piesa de rezistență”:

Este dreptul exclusiv al fiecărui partid de a-și elabora, de sine stătător, linia politică, obiectivele concrete, căile și metodele atingerii acestora, aplicând creator adevărurile generale ale marxism-leninismului și concluziile pe care le desprinde din studierea atentă a experienței celorlalte partide comuniste și muncitorești.

Nu există și nu poate exista un partid „părinte” și un „partid-fiu”, partide „superioare” și partide „subordonate”, dar există marea familie a partidelor comuniste și muncitorești egale în drepturi; nici un partid nu are și nu poate avea un loc privilegiat. Fiecare partid își aduce contribuția la tezaurul comun al învățăturii marxist-leniniste, la îmbogățirea formelor și metodelor practice ale luptei revoluționare pentru cucerirea puterii și construirea societății socialiste.³

În legătură cu problematica divergenței sovieto-chineze, nu se poate afirma, așa cum sunt tentați unii analiști atât din trecut, cât și din prezent⁴, că Partidul Muncitoresc Român ar fi mediat, până la un anumit punct, disputa. Supoziția este infirmată însă și de însuși ministrul de externe din perioada respectivă, Corneliu Mănescu, care recunoaște că România nu avea pur și simplu ponderea politică necesară pentru a arbitra conflictul dintre cei doi coloși ai lumii comuniste, chiar dacă încerca să o facă îndemnând în permanență la reconciliere prin apelul la moderație, dialog și raționalitate. În schimb, Bucureștiul a folosit rivalitatea dintre cele două părți pentru a se distanța de tutela economică sovietică în vederea consolidării propriei economii, în care ponderea comerțului cu state capitaliste va deține începând de acum un loc central, excedând pentru anumite perioade de timp schimburile economice

1 „Stenograma ședinței plenare a Comitetului Central a Partidului Muncitoresc Român din zilele de 15-22 aprilie 1964”, în Banu, Țăranu, *Aprilie 1964*, 107.

2 Banu, Țăranu, *Aprilie 1964*, 115.

3 Banu, Țăranu, *Aprilie 1964*, 134-135. O analiză contemporană a efectelor produse de „Declarația de independență” asupra Occidentului și nu numai este efectuată de către Randolph Braham în „Rumania: Onto the Separate Path”, *Problems of Communism*, 13 (1964): 14-24.

4 Anton, *Leșirea*.

desfășurate cu state din sfera comunistă.¹ În sfera relațiilor internaționale se observă o anumită afiliere la pozițiile chineze, comuniștii români dezavuând parțial concep-
tul hrușciovist de „coexistență pașnică”, deși se grăbesc concomitent să îi proclame
judiciozitatea, pentru a nu irita prea tare partea sovietică. Coexistența pașnică pre-
supunea relaxarea emulației ideologice și geopolitice cu „lagărul occidental”, și ex-
trapolarea ei pe coordonate exclusiv economice sau culturale: un război cu Vestul nu
mai era necesar, așa cum teoretizase Lenin, pentru victorial globală a cauzei socialis-
mului; aceasta putea fi obținută acum prin mijloace pașnice, prin competiție econo-
mică și atractivitate culturală. În termenii celebrului analist al relațiilor internaționa-
le Joseph Nye Jr., mediul internațional era analizat acum de sovietici în termeni de
„soft power” (putere economică în combinație cu atractivitate culturală) mai degra-
bă decât prin intermediul opticii „hard power” (putere militară intimidantă pentru
potențialii competitori/agresori).

Pentru conducătorii PMR însă, „Coexistența pașnică a statelor cu orânduri so-
ciale diferite nu înseamnă încetarea luptei dintre ideologia socialistă și cea burgheză,
ci, dimpotrivă, presupune lupta între cele două ideologii. Ideologia noastră, concep-
ția noastră despre lume își demonstrează cu prisosință superioritatea sa în confrunta-
rea cu ideologia burgheză.”² După cum vom avea ocazia să constatăm, accepțiunea
combativă dată de români „coexistenței pașnice” rezona oarecum cu maniera în care
chinezii percepeau conceptul, chiar dacă ultimii îl desconsiderau total.

Partidul Comunist Chinez denunță cu fermitate noua abordare sovietică a
relațiilor internaționale, pe care o considera lipsită de fler revoluționar. Cucerirea
spațiului cosmic de către sovietici (satelitul Sputnik, lansat pe orbită în 1957), a fost
înțeles în moduri foarte diferite de către guvernele celor două mari puteri comunis-
te. În optica autorităților de la Beijing, lagărul socialist își demonstrase superiorita-
tea tehnologică și militară față de Occident, și își putea permite să își urmărească
interesele mondiale într-o manieră mai agresivă, pe când Hrușciov și acoliții săi vă-
zuseră în acest eveniment o confirmare a justității principiului coexistenței pașnice și
a câștigării competiției cu „lagărul imperialist” prin strategii non-violente. În plus,
spre deosebire de sovietici, conducerea de la Beijing nu apucase încă să își consolide-
ze puterea politică, iar țara trecea printr-o criză economică profundă; o relaxare a
raporturilor cu Vestul, se temeau ei și, probabil pe bună dreptate, ar rezulta într-o
diminuare a atenției acordate priorităților chineze (reconstrucție economică, supu-
nerea Taiwan-ului), chiar o neglijare a lor. Menținerea înclăștării geopolitice la cote
înalte ar fi contribuit, prin necesitatea URSS de a avea aliați puternici și mulțumiți în
cadrul Războiului Rece, la eradicarea, fie și parțială, a provocărilor economice și ge-
ostrategice cu care liderii chinezi se confruntau.³

Ansamblul metamorfozelor politicii externe românești din prima jumătate a
anilor 1960 este subîntins de un obiectiv major care îi conferă consistență și coeziu-
ne, în ciuda unei aparente ambiguități, mai ales în ceea ce privește conflictul sino-
sovietic. Elita politică a RPR urmărește constant consolidarea strategiilor de inde-
pendență economică a țării, din care speră să derive gradual și o autentică
independență politică, atât în raport cu lumea comunistă, cât și cu Occidentul. În
plan intern, conducerea de la București este în continuare preocupată de menține-
rea exclusivă a pârghiilor de putere politică în propriile mâini, dar modalitatea prin
care articulează teleologic acest demers este mult mai elaborată din punct de vede-
re ideologic: denunță pertinent abaterile PCUS de la dogma leninistă, și, simultan, se

1 Corneliu Mănescu în dialog cu Lavinia Betea, *Convorbiri neterminate*, (Iași: Polirom, 2001).

2 „Stenograma ședinței plenare a Comitetului Central a Partidului Muncitoresc Român din
zilele de 15-22 aprilie 1964”, în Banu, Țăranu, *Aprilie 1964*, 89-90.

3 Michael Shafir, „Ideologie, stat, societate în Europa Centrală și de Est după 1945”, curs doctoral,
prelegerea dedicată conflictului sino-sovietic. Vezi și Emanuel Copilaș, „Implozia leninismului.
O reevaluare a conflictului sino-sovietic din perspectivă ideologică”, *Sfera Politicii*, 141, (2009).

plasează în avangarda reactualizării marxism-leninismului, încercând să ofere o interpretare personală, și în același timp cât mai originală posibil unor concepte ca „drumuri proprii către socialism” sau „coexistență pașnică”. O altă inovație rezidă în resorbirea naționalismului în textura ideologică a regimului, fapt care reprezintă o încălcare flagrantă a dogmei marxiste care afirma că internaționalismul proletar va transcende în cele din urmă clivajele naționale, contribuind astfel la crearea conștiinței de clasă a muncitorilor lumii. Operând acest „chiuretaj” ideologic, PMR urmărea să câștige realul suport popular de care avea nevoie pentru a ieși învingător din disputa cu CAER. Decesul rapid și neașteptat al prim-secretarului Gheorghiu-Dej a lăsat în urmă un PMR angajat pe calea promovării independenței naționale, pentru care reformarea economiei, autonomia culturală a societății sau democratizarea internă a partidului reprezentau chestiuni secundare și temporare. Totuși, nu se poate nega coagularea unor astfel de tendințe ca orientare principală a partidului începând cu ultimii ani ai conducerii dejiste. În inerția acestei moșteniri ideologice își va petrece Nicolae Ceaușescu primii ani ca lider politic supem. Drumul către disidență internațională era acum deschis, concomitent cu acela al restalinizării în plan intern.

Orientarea externă a României la începutul regimului Ceaușescu

Noul secretar general nu a fost ales așa cum prevedea Constituția Republicii Populare, adică prin întrunirea Biroului Politic. În schimb, se pare că primul ministru Ion Gheorghe Maurer s-ar fi întâlnit neoficial cu Nicolae Ceaușescu și Alexandru Drăghici, doi membri proeminenți ai Biroului încă din 1955, primul ocupându-se de „cadre”, adică de avansarea ierarhică a membrilor de partid, în timp ce ultimul asigurase funcția de ministru de Interne, postură din care se făcuse direct responsabil pentru atrocitățile comise în penitenciarele românești de la sfârșitul anilor 1940 și începutul anilor 1950. Acest „triumvirat” a decis ca cea mai înaltă funcție de conducere să îi revină celui mai tânăr membru al Biroului Politic, Nicolae Ceaușescu.¹

Primii ani ai „epocii” ceaușiste s-au defășurat într-un climat internațional favorabil. În plan intern, noul secretar general modifică titulatura partidului, care va fi cunoscut acum sub numele de Partidul Comunist Român, iar la Congresul al X-lea, desfășurat în vara aceluiași an, România devine Republică Socialistă, având totodată și o nouă Constituție, iar funcția de prim-secretar va fi înlocuită ca denotațiune cu aceea de secretar general. În plan extern, RSR continuă politica de autonomie inițiată în ultimii ani ai regimului Gheorghiu-Dej, ridicând în 1967 relațiile cu Republica Federală Germană la nivel de ambasada (raporturi comerciale fuseseră inițiate încă din 1963). Tot în același an, România adoptă o poziție diferită de restul blocului comunist în privința Războiului de Șase Zile, evitând catalogarea și condamnarea Israelului drept stat agresor. Ca o recunoaștere și o recompensare a politicii externe românești, ministrul de Externe Corneliu Mănescu este invitat să prezideze Aduna-

¹ Cancerul galopant al lui Gheorghiu Dej l-a lăsat pe acesta nepregătit din punct de vedere al succesiunii politice. Gheorghe Apostol susține că el ar fi fost desemnat de Dej pentru preluarea puterii, dar nu a mai avut ce face odată confruntat cu manevrele de culise ale celor trei membri ai Biroului Politic. Varianta este confirmată parțial de Maurer în memoriile sale, dar se pare că, fiind un caracter slab și lipsit de fler politic, Apostol a ieșit rapid din ecuația puterii, iar postul de secretar general i-a revenit în final lui Ceaușescu. Tânărul membru al Biroului Politic și-a pregătit minuțios și cu tenacitate ascensiunea, iar faptul că ocupa o poziție de prim rang în cadrul partidului, care i-a permis să își plaseze colaboratorii fideli în posturi cheie, a contat foarte mult în alegerea sa ca succesor al lui Gheorghiu Dej. Deosebit de utile pentru clarificarea acestui subiect sunt lucrările lui Pierre du Bois, *Ceaușescu la putere. Anchetă asupra unei ascensiuni politice*, (București: Humanitas, 2008); Ion Jianu, *Gheorghe Apostol și scrisoarea celor șase*, (București: Curtea Veche, 2008); Lavinia Betea, *Maurer și lumea de ieri. Mărturii despre stalinizarea României*, (Arad: Dacia, Fundația Ioan Slavici, 1995).

rea Generală a ONU (septembrie 1967), fiind totodată primul reprezentant al unei țări socialiste căruia i se încredința o astfel de funcție.¹

În primăvara anului următor, președintele francez Charles de Gaulle vizitează Bucureștiul, impresionat fiind de imaginea „comunistului bun” pe care Ceaușescu începuse să și-o construiască cu mare grijă. Se pare că generalul francez își propusese atragerea secretarului general al PCR de partea proiectului unei Europe a națiunilor, eliberată în Vest de sub tutela militară a NATO, iar în Est de cea a Tratatului de la Varșovia. Precaut, Ceaușescu a decis să nu riște, în ciuda retoricii bombastice pe care a folosit-o și care se plia direct pe ambițiile lui de Gaulle, fapt care se pare că l-ar fi dezamăgit profund pe președintele francez. Acesta a înțeles perfect strategia ceașistă de construire a unei imagini independente și disidente în cadrul blocului sovietic, susținută de simpatiile și fondurile occidentalilor.²

Sfidarea: august 1968 sau zenitul comunismului românesc

Cel mai tensionat moment prin care a trecut lagărul socialist după evenimentele din 1956 a fost cu siguranță invazia Cehoslovaciei de către forțele Tratatului de la Varșovia din vara anului 1968. Aici, nou instauratul guvern Dubcek încerca să impună o perspectivă reformistă asupra politicii interne. Dezideratul conducerii de la Praga a devenit iritant pentru Moscova atunci când, încurajate de inițiativele lui Dubcek, forțele liberale din Cehoslovacia au pretins alegeri libere, reintroducerea pluripartidismului și recuzarea Tratatului de la Varșovia. Era prea mult pentru Dubcek însuși, care se vedea imobilizat, situație pe care o va experimenta și Gorbaciov după două decenii, între forțele conservatoare, pe de o parte, care cereau abolirea haosului politic și social și reinstaurarea controlului partidului asupra societății, și reformiștii radicali, pe de altă parte, care doreau să se dea curs democratizării autentice. Pretextând un complot al forțelor fasciste, contrarevoluționare, trupele Tratatului de la Varșovia, dintre care lipseau cele ale României, au intrat în noaptea de 20-21 august în Praga, punând un sfârșit abrupt ambițiilor aripii reformiste a Partidului Comunist Cehoslovac.

Evenimentul a scandalizat Occidentul, dar o surpriză poate mai mare a produs-o reacția secretarului general al PCR. Acesta a condamnat în termeni categorici invazia, ferindu-se totuși de a nominaliza concret pe cei ce se făcuseră responsabili de punerea ei în practică.

Pătrunderea trupelor celor cinci țări socialiste în Cehoslovacia (URSS, Ungaria, Bulgaria, Polonia, RDG, n.m., C.E) – sublinia Ceaușescu – constituie o mare greșală și o primejdie gravă pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume. Este de neconceput în lumea de astăzi, când popoarele se ridică la luptă pentru a-și apăra independența națională, pentru egalitatea în drepturi, ca un stat socialist, ca state socialiste să încalce libertatea și independența altui stat. Nu există nici o justificare, nu poate fi acceptat nici un motiv de a admite, pentru o clipă numai, ideea intervenției militare în treburile unui stat socialist frățesc.³

Secretarul general al PCR se opusese de la bun început unei soluționări violente a situației din Cehoslovacia. Atitudinea sa constituind un impediment pentru

1 Culisele alegerii sunt narate pe larg de către fostul ministru de externe în Mănescu, Betea, *Convorbiri*. Informații despre primii ani ai politicii externe ceașiste se găsesc și în Aurel Braun, *Romanian Foreign Policy since 1965. The Political and Military Limits of Autonomy*, (New York: Praeger, 1978), 1-36.

2 Sanda Stolojan, *Cu de Gaulle în România*, (București: Albatros, 1994).

3 Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, (București: Editura Politică, 1969), 415.

funcționalitatea Tratatului de la Varșovia, ceilalți membri ai alianței militare l-au ignorat pur și simplu, nemaiinvitându-l să participe la dezbaterile preliminare invaziei, pe care a continuat să le denunțe cu vehemență.¹ Opiniile conform cărora Ceaușescu a dovedit un curaj ieșit din comun în condamnarea invaziei, riscând astfel repetarea ei în România, nu sunt întemeiate: deși au existat manevre militare în peninsula Crimeea și pe lângă granița cu Basarabia, Kremlinul nu s-a îndoit niciodată de viitorul comunismului românesc, fiindu-i mai ușor astfel să treacă cu vederea „abaterile” de politică externă a Bucureștiului.²

Pentru Nicolae Ceaușescu, momentul a reprezentat, așa cum scrie și istoricul Florin Constantiniu, „his fines hour”. Suportul popular era la cote aproape nemaîntâlnite pentru un regim comunist³, în timp ce popularitatea internațională a conducerii de la București părea că intrase pe un traseu ascendent imposibil de obstrucționat.⁴ O manifestare lipsită de echivoc a simpatiei internaționale de care beneficia regimul a constat în vizita pe care președintele american Richard Nixon a întreprins-o în anul următor în România. Prima vizită a unui președinte american într-o țară membră a lagărului socialist (exceptând desigur URSS) a iritat Moscova, creând totodată o durabilă impresie în întreaga lume. Ceaușescu a încercat să obțină de la Nixon clauza națiunii celei mai favorizate, dar acesta l-a făcut să înțeleagă că decizia aparține Congresului SUA; vor mai trece încă șase ani până când România va obține în sfârșit mult-dorita clauză.⁵

După cum se poate observa, resortul motivațional subiacent deciziilor de politică externă din prima perioadă a conducerii ceaușiste este, în mare, același cu cel din ultimii ani ai regimului Gheorghiu-Dej. România de la finalul anilor 1960 se remarcă printr-o reputație internațională de invidiat și un sprijin intern pe măsură. Ambițiile Bucureștiului exced etapa distanțării precaute de Moscova, urmărind acum recunoașterea și stima cât mai multor state, indiferent de apartenența lor ideologică. Pacea internațională, „desființarea simultană a blocurilor militare”, sau egalitatea șanselor economice sunt vehiculate ca reprezentând principiile de bază ale politicii externe românești. Trebuie adăugată, pe plan intern, exacerbară naționalismului, care va servi ca premisă pentru edificarea progresivă a cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu. Cultul personalității va fi instrumentalizat atât la nivel intern, pentru a obține adeziunea populației prin apeluri naționaliste care deveniseră cu timpul deșănțate și

1 Rețegan, 1968; Cioroianu, *Pe umerii lui Marx*, 403-412; Dan Cătănuș (ed.) *România și Primăvara de la Praga*, (București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2005); Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, (București: Univers Enciclopedic, 2002), 478-482. Analize detaliate asupra situației din Cehoslovacia înaintea, în timpul și în perioada imediat următoare invaziei sunt efectuate de Golan Galia în *The Czechoslovak Reform Movement. Communism in Crisis, 1962-1968*, (New York: Cambridge University Press, 1971), respectiv în *Reform Rule in Czechoslovakia. The Dubcek Era, 1968-1969*, (New York: Cambridge University Press, 1973). Pentru o perspectivă generală asupra relațiilor dintre RSR și Organizația Tratatului de la Varșovia vezi Denis Deletant, Mihail Ionescu (ed.), *Romania and the Warsaw Pact. Selected documents, 1955-1989*, (București: Politeia-SNSPA, 2004). Despre planificarea și desfășurarea invaziei de către OTV, vezi Remington, *The Warsaw Pact*, 94-112, iar pentru relațiile de ansamblu între membrii OTV, vezi Cristopher Jones, *Soviet Influence in Eastern Europe. Political Autonomy and the Warsaw Pact*, (New York: Praeger, 1981).

2 O astfel de opinie încearcă să acrediteze Neagu Cosma și Ion Stănescu în lucrarea *În anul 1968 a fost programată și invadarea României*, (București: Paco, 1991).

3 J.F. Brown analizează pătrunzător încercările lui Ceaușescu de a-și construi o cât mai consistentă legitimitate populară, hipertrofiind fără ezitare sentimentul național ca substanță a acestei legitimări. „Rumania Today. I: Towards Integration”, *Problems of Communism*, 17, (1969): 8-16.

4 J.F. Brown, „Rumania Today. II: The Strategy of Defiance”, *Problems of Communism*, 18, (1969): 32-38.

5 Bruce Courtney, Joseph Harrington, *Relații româno-americane, 1940-1990*, (Iași: Polirom, 2002).

de-a dreptul ridicole – cât și pe plan extern, în încercarea de a confirma soliditatea conducerii de partid și sprijinul necondiționat acordat de partid „marelui cârmaci”.

Istoricul Adrian Cioroianu opinează că momentul 1968 marchează o schimbare substanțială pentru psihologia omului Nicolae Ceaușescu, care se va resimți și în politica externă românească, chiar dacă, așa adăuga, nu îi va altera coordonatele fundamentale trasate în ultimii ani ai conducerii lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Nimic după august 1968 nu va mai fi ca înainte, și în primul rând Ceaușescu nu va mai fi același. În fața sa, drumul de la *Erou* către *Idol* pare a fi deschis. În aceste condiții, principiul conducerii colective devine caduc. Ceaușescu apare drept centru necontestat al vieții de partid, iar sprijinirea sa devine, pentru membrii elitei conducătoare, o *datorie* patriotică prin excelență. Cu acordul tuturor subordonaților săi pe cale ierarhică, Ceaușescu ajunge să reprezinte România, să se substituie acesteia; întregul aparat se plasează instinctiv în spatele său, pentru a demonstra exteriorului (sovieticilor) că liderul este sprijinit de un partid cu o coeziune monolitică.¹

Marginalizare și delegitimare

Capitalul de simpatie internațională câștigat de Ceaușescu cu ocazia invaziei Cehoslovaciei nu a dat semne de epuizare decât pe la finalul anilor 1970 și se poate aprecia că s-a menținut relativ constant până la începutul anilor 1980. Sub aceste auspicii de politică externă a reușit secretarul general să impună modelul chinezesc și nord-coreean de societate, restrângând treptat, începând cu 1971 și drastic de la începutul anilor 1980, libertățile economice și culturale care își făcuseră apariția în cadrul decongestionării parțiale (și interesate) pe care regimul a operat-o între 1964 și 1971.²

Acordurile de la Helsinki din 1975, având ca dimensiuni constitutive securitatea europeană și drepturile omului, prima atât de mult clamată de elita politică română după august 1968, a limitat, ironic, și într-o măsură considerabilă pârgghiile de politică externă ale regimului, contribuind în final la deteriorarea imaginii internaționale și chiar la colapsul acestuia. Impulsionate de invazia Cehoslovaciei, acordurile reprezentau totodată și o transformare a principiilor consacrate de politică internațională, accentul mutându-se treptat de la geopolitică la respectarea și protecția drepturilor omului.³

Pentru RSR, acordurile de la Helsinki, care au coincis cu primirea clauzei națiunii celei mai favorizate din partea Statelor Unite, s-au tradus în condiționarea acesteia de liberalizarea emigrației, în special a celei evreiești, către America. Treptat, liberalizarea emigrației s-a transformat în respectarea drepturilor omului, ceea ce a deranjat tot mai mult regimul de la București, erodându-i totodată capitalul internațional obținut cu atâtea eforturi. Cert este că în 1988, Ceaușescu a decis să renunțe la clauză, pe motiv că prin intermediul ei, Congresul Statelor Unite se implica ar-

1 Cioroianu, *Pe umerii lui Marx*, 411. Pentru o perspectivă exterioară a cultului lui Ceaușescu, vezi Anneli Ute Gabanyi, *Cultul lui Ceaușescu*, traducere de Iulian Vamanu, o culegere de documente ale Radio Europa Liberă emise între anii 1978 și 1987 (Iași: Polirom, 2003).

2 Ana-Maria Cătănuș (ed.), *Sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu: minirevoluția culturală din 1971*, (București: Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2005). Vezi și Andrei Marga, „Cultural and Political Trends in Romania Before and After 1989”, *East European Politics and Society*, 1 (1993), 14-32.

3 Pentru a analiza a efectelor acordurilor de la Helsinki asupra regimului Ceaușescu trimit la lucrarea Patriciei González Aldea, *Helsinki 1975. Începutul sfârșitului. Degradarea regimului din România și singularitatea lui în blocul de Est (1975-1990)*, (București: Curtea Veche, 2008).

bitrar și nepermis de mult în politica internă a Republicii Socialiste România.¹ Președintele Reagan, un anticomunist convins, avusese intenția de a retrage clauza Bucureștiului încă din primul an al instalării în funcție, dar a fost nevoit să renunțe la presiunile Congresului și, mai ales, a oamenilor de afaceri americani care găseau comerțul cu regimul român foarte profitabil. Pe lângă argumentele de natură economică, cele de natură morală conțineau următoarea dilemă: dacă renunțarea Americii de a acorda clauza națiunii celei mai favorizate României comuniste ar elimina practic și fragila, totodată unica modalitate de a-l constrânge pe Ceaușescu să accepte emigrări și respectări parțiale și temporare ale drepturilor omului, fie și numai în perioada acordării clauzei?²

Obtuzitatea lui Ceaușescu în ceea ce privește ultimul considerent, cel moral, a fost dublată și de lipsa de inspirație dovedită în cazul politicii economice internaționale a regimului. Astfel, în cea mai bună tradiție comunistă, Ceaușescu se încapătănase să mențină, ba chiar să amplifice industrializarea forțată a țării, în ciuda faptului că nu dispunea de resurse naturale cu care să poată oferi sustenabilitate unui astfel de demers, fiind nevoit să importe minereu de fier și cărbune din China și Lumea a Treia. Această strategie presupunea injecții masive de capital occidental care, cumulate, sporiseră datoria externă a României de la începutul anilor 1980 la peste zece miliarde de dolari. Pentru a-și păstra mobilitatea internațională, amenințată acum de uriașele creanțe la FMI sau Banca Mondială (organisme la care România se afiliase la începutul anilor 1970), Ceaușescu a decis suplimentarea exporturilor (consistând în principal din mărfuri de proastă calitate și fără prea mare căutare pe piața occidentală), concomitent cu reducerea importurilor. Deficiențele majore ale acestei strategii economice erau canalizate în totalitate asupra societății românești, care începuse să sufere privațiuni comparabile cu cele care au însoțit instaurarea regimului, cum ar fi reintroducerea rațiilor alimentare sau limitarea drastică a consumului de energie electrică și termică. Datorită noului tip de politică economică externă, Ceaușescu a pierdut sprijinul oamenilor de afaceri americani, care nu mai aveau nici un avantaj din continuarea relațiilor comerciale cu un partener care limita considerabil importurile de produse americane.³

În aceste condiții, secretarul general al PCR a încercat să compenseze deteriorarea relațiilor economice cu Occidentul printr-o tardivă și parțială ameliorare a raporturilor cu CAER. După cum argumentează celebrul istoric Vlad Georgescu, URSS reprezenta acum principala piață de desfacere a oțelului românesc, ca și una din principalele surse de aprovizionare cu hidrocarburi. Astfel,

Schimburile comerciale cu Uniunea Sovietică au crescut într-o manieră spectaculară (sic!), de la 17% în 1982 la 22% în 1984 și 26% în 1985. Potrivit unei emisiuni în limba română a postului de radio Moscova, în 1986 schimburile au atins o pondere de 33%. Exporturile românești în Uniunea Sovietică includ în principal oțel și mașini unelte, avioane și armament produs sub licență sovietică, vagoane de cale ferată, echipament petrolier, bunuri de larg consum și alimente. În schimb sovieticii și-au sporit livrările de materii prime, în special minereu de fier, gaze naturale și petrol.⁴

Georgescu continuă: „Potrivit «programului româno-sovietic pe termen lung de dezvoltare a colaborării economice, tehnologice și științifice», semnat de Ceaușescu și Gorbaciov în mai 1986, Bucureștiul a acceptat de asemenea «o cooperare

1 Courtney, Harrington, *Relații*; Roger Kirk, Mircea Răceanu, *Diplomația absurdului: România împotriva Statelor Unite, 1985-1989*, (București: Silex, 1995).

2 Courtney, Harrington, *Relații*.

3 Courtney, Harrington, *Relații*.

4 Vlad Georgescu, *Istoria Românilor. De la origini până în zilele noastre*, (București: Humanitas, 1992), 308.

largă» pe planul politicii economice, științifice și tehnice, în domeniul investițiilor de capital, al standardizării produselor și specializării industriale.” Într-un târziu, conducerea de la București a aprobat inițierea unor contacte directe între reprezentanți ai industriei românești cu omologii lor sovietici. „O astfel de atitudine” susține istoricul român, „ar fi fost de neînchipuit în anii ’60-’70. Faptul a devenit posibil numai în urma unei infinit de proaste administrări a economiei și a incapacității clasei aflate la conducere de a promova orice fel de reforme pe plan intern.”¹

La începutul lui decembrie 1989, regimul Ceaușescu se confrunta cu un „inter-naționalism izolat” accentuat atât de ostilitatea cu care era perceput în Occident, cât și de mefiența cu care era tratat, cu excepția parțială a Albaniei și a Republicii Democratice Germane, în interiorul „lagărului socialist”. Bucureștiul încerca prin orice mijloace posibile să creeze o alianță de state comuniste ostile reformismului gorbaciovist. În afara potențialilor aliați din Europa de Est (unde numai regimul Honecker putea fi luat în calcul ca susținător al comunismului românesc), Ceaușescu se orienta spre China, Coreea de Nord și Cuba. Fără succes însă. Toate aceste state, deși unite prin dogmatism ideologic și conduceri autocrate rigide, se diferențiau radical din multe alte puncte de vedere, fiind totodată confruntate cu o multitudine de dificultăți interne care s-au dovedit mai importante decât potențialele avantaje derivabile din inițiativa lui Ceaușescu.²

Fezabilitatea unui „front unit al «potrivnicilor» (rejectionists)”³ era deci caducă. Dar acesta nu era nici pe departe singurul dezavantaj major cu care se confrunta regimul Ceaușescu. Din perspectivă internă, lipsa de popularitate a regimului comunist român atinsese cote alarmante, ca urmare a privațiunilor la care societatea fusese supusă pentru ca Bucureștiul să finalizeze absurdul plan de achitare integrală a datoriei externe pe care RSR o acumulase continuu de la începutul anilor 1970. „Comunismul xenofobic”⁴, o continuare și o amplificare a naționalismului prin intermediul căruia Ceaușescu urmărise să consolideze relația regimului cu societatea în jurul unui naționalism hipertrofiat își epuizase la rândul său resursele mobilizatoare (ca o ironie a istoriei, acestea își vor dovedi din plin eficiența în perioada post-comunistă).

Concluzii: *Disidența calculată*, filigranul politicii externe a României comuniste

Se poate afirma că primele puseuri independentiste ale Bucureștiului în perioada conducerii lui Gheorghiu-Dej au apărut în a doua jumătate a anilor 1950, iar momentul vizibilității lor maxime l-a constituit retragerea armatelor sovietice din RPR în 1958. Ulterior, așa cum am putut constata, deceniul următor va fi martorul amplificării orientărilor de politică externă divergente între București și Moscova. Însă nu se poate afirma în nici un caz că Dej a manifestat acest tip de atitudine încă din 1948, de la preluarea puterii, așteptând însă oportunitatea punerii ei în practică.⁵

1 Georgescu, *Istoria*, 308-309.

2 Kevin Devlin, „Ceaușescu’s Isolated Internationalism”, raport al *Radio Europa Liberă*, Arhiva 1989, 212/decembrie 1989, 1, 3.

3 Michael Shafir, „Eastern Europe’s «Rejectionists»”, raport al *Radio Europa Liberă*, Arhiva 1989, 121/iulie 1989, 1.

4 Michael Shafir definește „comunismul xenofobic” ca și „comunism asediat” aflat „în căutarea” consimțământului societății prin prisma unui „numitor comun național”. Ceea ce diferențiază „comunismul xenofobic” de celelalte regimuri comuniste care au apelat la naționalism rezidă în imposibilitatea distingerii de către acesta între „inamicii ideologici” și „inamicii naționali”. Michael Shafir, „Xenophobic Communism: The Case of Bulgaria and Romania”, raport al *Radio Europa Liberă*, Arhiva 1989, 112/iunie 1989, 3.

5 Michael Shafir, „Romanian Foreign Policy Under Dej And Ceaușescu” în George Schöpflin (ed.), *The Soviet Union and Eastern Europe*, (Londra: Muller, Blond & White, 1986), 364. Pentru o

Conducerea de la București era dimpotrivă, foarte precaută și chiar servilă în relațiile pe care le întreținea cu Uniunea Sovietică; distanțarea față de aceasta s-a produs ca urmare a oportunităților (și dezacordurilor) economice apărute între timp, pe care Dej le-a abordat în manieră pragmatică.

După 1965, Ceaușescu a preluat și extins parametrii de politică externă trasați de predecesorul său, operând în același timp o restalinizare treptată a politicii interne. Disonanța între orientarea internațională și cea internă manifestată de comuniștii români l-a condus pe reputatul profesor Michael Shafir la concluzia că regimul „simulă” schimbarea în interior, pentru a mima încadrarea într-o epocă globală a reformelor practicate atât în Occident cât și în lumea comunistă, afișând în plan internațional o „permanentă simulată”, concretizată prin apartenența tot mai formală a României la organizații ca Tratatul de la Varșovia sau CAER.¹ Bucureștiul încerca astfel să extragă un maximum de beneficii de la ambele tabere căutând totodată să își creeze cât mai puține obligații și deci să acționeze cât mai necondiționat posibil în plan extern. Un deziderat care nu s-a materializat până la urmă (eforturile lui Ceaușescu de a achita datoria externă a țării probează gradul ridicat de dependență a RSR față de centrele financiare occidentale, dependență care îl va constrânge, împotriva voinței sale, la reîntărirea relațiilor cu Moscova) și ale cărui consecințe vor antrena tensiuni sociale (introducerea rațiilor alimentare și a cartelelor, dublată de un regim polițienesc extrem) exprimate în final prin Revoluția din decembrie 1989 și capotarea regimului.

România comunistă și-a construit autonomia internațională în raport cu „la-gărul socialist”, în primă fază, dar a ajuns după 1980 să se izoleze și față de Occident (decizia lui Ceaușescu de a renunța la clauza celei mai favorizate națiuni în 1988 este exemplificatoare în acest sens). Pe cale de consecință, ceea ce ar surprinde probabil amprenta distinctivă a comunismului românesc în plan internațional ar fi *disidența calculată* relativ la propria tabără ideologică. Aceasta i-a permis ameliorarea relațiilor politice și economice cu Occidentul, care au intrat însă pe o pantă descendentă după semnarea acordurilor de la Helsinki în 1975 și afirmarea tot mai pronunțată a drepturilor omului ca factor de primă importanță în relațiile interstatale.

Nu am clarificat până în acest punct caracterul insolit al politicii externe a României în intervalul 1948-1989. O voi face amintind faptul că regimurile comuniste care nu au fost aduse la putere de Moscova (Iugoslavia, Albania, China) au devenit independente în timp față de centrul lumii comuniste deoarece, bineînțeles, nu erau integral controlabile, așa cum își dorea Kremlinul.² Eforturile lui Stalin și ale lui Hrușciov în acest sens (în cazul Iugoslaviei, respectiv în cazurile Albaniei și Chinei) au avut efecte contrare celor urmărite de liderii sovietici: au antrenat glacializarea relațiilor dintre aceste state și Uniunea Sovietică.

România nu se încadra în categoria mai sus amintită. Mai mult, Partidul Comunist Român era, înainte de 1945, cel mai mic și mai puțin influent dintre toate partidele comuniste est-europene. Pe cale de consecință, eforturile Moscovei în vederea răsturnării monarhiei și comunizării României au fost consistente. În pofida faptului că a fost instalat la putere literalmente cu ajutorul tancurilor sovietice, comunismul românesc s-a distanțat profund de Moscova după nici două decenii. Nu a devenit însă cu adevărat independent: și-a calculat disidența – „simulând” continuarea prezenței în Tratatul de la Varșovia și CAER, organizații instrumentalizate de sovietici – în manieră pragmatică și urmărind exclusiv autoconsolidarea, indiferent de proveniența resurselor puse în slujba acestui deziderat.

perspectivă de ansamblu asupra fidelității lui Gheorghiu-Dej față de Moscova în politica externă a anilor 1950, vezi Cezar Stanciu, *Devotați Kremlinului. Alinierea politicii externe românești la cea sovietică în anii '50*, (Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2008).

¹ Shafir, *Romania*.

² Vezi Immanuel Wallerstein, *Geopolitics and geoculture. Essays on the changing world-system*, (New York, Cambridge University Press: 1994), 91.

Dreptatea intergenerațională. Principii și teorii (III)

■ NICOLAE DRĂGUȘIN

Abstract

The previous part of the essay investigated the notion of justice between generations (inter- or intra-generational) within the framework of libertarian and liberal theories of justice. Secondly, it established the reflection upon the issue of justice between generations on the three principles (social contract, egalitarian and utilitarian principles) of liberal theory. The third and last part of the essay focuses on the issue of just-saving of resources and sheds light on the principle of utilitarianism concerning the intergenerational justice. It argues that the principle of utilitarianism faces severe difficulties when employed to understand the content of justice between generations.

Keywords

intergenerational justice, human rights, libertarianism, liberalism, sustainable development, utilitarianism

Principiul economisirii corecte a devenit elementul-cheie în reflectia asupra dreptății intergeneraționale în măsura în care este menit să evite două ispite opuse: pe de o parte, epuizarea resurselor aparținând generațiilor viitoare printr-un consum prea mare și puțină economisire, iar pe de altă parte, sărăcirea noastră printr-o economisire drastică și, ca urmare, consum prea mic. Luând în considerare principiile de mai sus, câteva lucruri sunt puse în balanță: ar trebui considerate independente de instituțiile menite să le îndeplinească? Ar trebui aplicate indiferent de obligația dreptății pe care o datorăm generațiilor următoare? Răspunsurile, firește, diferă. După cum am menționat anterior, libertarienii consideră că prin simpla protejare a dreptului la proprietate, piața va implementa într-un mod natural acest principiu, în timp ce non-libertarienii ar fi de părere că, în același timp, mai există câțiva pași de făcut (*affirmative action*). Chiar dacă s-ar consimți acești pași suplimentari, modul de exprimare ridică alte dificultăți, cum ar fi conservarea sau întreținerea ca rezultat al simplului proces de a economisi.

Autorii cad de acord¹ asupra a trei etape ale ritmului de economisire: nesustenabil, care reprezintă gradul zero (adică nu se pune problema vreunei acu-

¹ De exemplu, a se vedea Clark Wolf, *Intergenerational Justice*, http://www.public.iastate.edu/~jwcwolf/Papers/Wolf_Intergenerational_Justice.pdf, :287.

mulări), acumulare pozitivă (mai mult decât e nevoie) și sustenabil, adică folosirea resurselor în același ritm în care putem să le înlocuim sau să le schimbăm¹. Dacă oamenii sunt puși în poziția originală și în spatele vălului de ignoranță, Rawls se întreabă pe care dintre principiile economisirii corecte le-ar dori. Dacă se pornește de la ceea ce se pot numi motive empaticе, atunci oamenii nu vor fi foarte doritori pentru un ritm sustenabil de economisire. Motivul? "Economisirea s-ar putea opri odată ce instituțiile de bază (sau decente) au fost fondate. În acest moment, adevărata economisire (adică acumulările nete la capitalul real) ar putea scădea la zero, iar stocul existent nu trebuie decât să fie menținut sau înlocuit și resursele neregenerabile să fie administrate cu grijă pentru a folosi viitoare adecvată"². Ceea ce Rawls sugerează este ca oamenii să economisească destul pentru a întreține instituțiile juste și să înceteze o dată ce cantitatea minimă a fost atinsă. Punctul slab al acestui raționament este acela că neglijează schimbările pozitive în mărimea populației care poate face ca să nu fie atinsă niciodată cantitatea minimă necesară pentru a întreține instituțiile drepte³. Înaintea discuției despre susținere, se cere făcută o clarificare. Instituțiile drepte (juste) denumesc acele instituții sustenabile din punct de vedere intergenerațional, din două puncte de vedere: instituțiile sunt sustenabile în măsura în care împart o cantitate de resurse proporțională cu cea primită (moștenire care poate fi susținută) sau dacă lasă moștenire aceeași cantitate deținută în prezent (moștenire echivalentă)⁴. Încă o dată, punctul de vedere al lui Rawls se subrezește printr-o contradicție internă. El susține că înainte de a consimți la principiile dreptății, părțile contractante trebuie să știe că există circumstanțe ale dreptății. În acest punct urmărește argumentul lui Hume după care dreptatea apare ori de câte ori condițiile de cooperare sunt posibile și necesare. Poate cineva spune dacă e posibilă cooperarea cu generațiile care vor urma să existe în viitor? Bineînțeles că nu. Tragem concluzia că dreptatea intergenerațională nu e posibilă pe acest fond. Mai mult chiar, însuși Rawls a specificat cu claritate că părțile contractante au luat cunoștință de faptul că împlinirile dreptății sunt îndeplinite pentru generațiile din car provin.⁵

Mergând mai departe pentru a expune principiul sustenabilității (durabilitate), trebuie afirmat că aceasta și-a făcut loc în vocabularul curent ca produs al debaterii filosofice pe tema dreptății intergeneraționale. Sensul durabilității este jalonat de trei mari concepte, gândite în mod cronologic pe măsură ce cel de dinainte a devenit insuficient. Primul concept a privit oportunitățile. Se credea că durabilitatea apare atunci când generațiile viitoare au oportunități comparabile cu ale altora. Caracterul incomplet al acestei doctrine s-a resimțit grație neglijării modificărilor în ceea ce privește mărimea populației și, apoi, din cauza bunurilor "care nu pot fi comercializate". Ce de-a doua concepție se focalizează pe bunăstare. În acest nou context, durabilitatea nu e fără rost în măsura în care se menține constant nivelul total al bunăstării (perspectivă holistă) sau nivelul mediu al bunăstării. Obiecția adusă primului punct de vedere a luat naștere încă o dată din ignorarea variabilei demografice, în timp ce a doua, deși nu pare să încurajeze fertilitatea (un simplu calcul matematic va arăta că nivelul mediu nu este stabil atunci când numărul crește), nu poate să abordeze ruptura dintre cei foarte bogați și cei foarte săraci. Cu alte cuvinte, un nivel mediu de bunăstare nu va spune mai nimic despre bunăstarea de la caz la caz.⁶

1 Subiectul în discuție este dezbătut în Partha Dasgupta, 'On Some Alternative Criteria for Justice between Generations', 405 – 423 în *Journal of Public Economics*, no. 3 și Brian Barry, 'The Ethics of Resource Depletion' în *Democracy, Power and Justice*. Oxford, Clarendon Press, 1989.

2 John Rawls, *A Theory of Justice* (Boston, MA: Harvard University Press, 1971): 107.

3 Wolf, *Intergenerational*, 288.

4 Wolf, *Intergenerational*, 289.

5 Rawls, *A Theory*, 137.

6 Rawls, *A Theory*, 290.

Indignați față de noțiunile de durabilitate care au provocat satisfacerea preferențială (adică bunăstarea), cercetătorii au mers mai departe creând noi alternative care iau în considerare, după cum a fost arătat, două variabile nu arareori trecute cu vederea: schimbarea în cadrul populației și dreptul la păstrare/economisire (adică ceea ce e probabil ca generațiile de mai târziu să-și dorească). Deci, reflecția în curs de desfășurare obligă la folosirea mai degrabă a verbului "a vrea" decât "a necesita". În felul acesta a ajuns Gro Harlem Brundtland la definirea sintagmei "dezvoltare durabilă" drept "dezvoltarea care satisface nevoile prezentului fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface, la rândul ei, propriile nevoi"¹. Empiric vorbind, cercetătorii au ajuns la concluzia că posibilitatea unor nevoi nesatisfăcute ar putea fi înlăturată dacă luăm în considerare faptul că generațiile viitoare se vor pricepe să-și satisfacă propriile nevoi așa cum acestea vor arăta sau, dimpotrivă, să reducă fertilitatea astfel încât generațiile care vor urma după ele să fie mai mici, deci mai ușor de mulțumit.²

Un aforism îndeobște cunoscut care propune o altă perspectivă asupra dreptății este acela că noi „am împrumutat” Pământul de la copii noștri. Această zicală foarte des pronunțată implică datoria de a restitui Pământul copiilor noștri în aceleași condiții în care l-am primit de la cei de dinainte. Pe lângă principiul contractului, conform căruia oamenii ajung să se decidă explicit sau implicit asupra unor probleme elementare (am ilustrat anterior modelul rawlsian de contract), mai există și un principiu al dreptății mutual benefice (reciprocitate). Spre deosebire de principiul contractului care se bazează mai mult pe o formă distributivă a dreptății, principiul beneficiului reciproc trimite la noțiunea de dreptate comutativă (dreptatea prin relație). Cercetătorii disting între reciprocitatea indirectă (deschisă) și reciprocitatea directă.³ Convingerea familiară că noi am împrumutat Pământul de la proprii copii s-ar reformula foarte bine în limbajul reciprocității indirecte, care comportă un dublu scop: să confirme existența datoriilor în ceea ce privește generațiile viitoare (noțiune justificatoare) și să clarifice conținutul datoriilor noastre (noțiune substantivală).⁴ Această perspectivă este în măsură să răspundă la două întrebări începând cu "De ce?" și, prin corespondență, cu "Ce?"⁵. Al doilea răspuns trece în mod necesar prin cel dintâi. Putem rezuma perspectiva reciprocității dreptății prin a spune, în ceea ce privește afirmația justificatoare, că generația curentă este datoare față de următoarea prin banalul fapt a primit ceva de la cea precedentă, iar în ceea ce privește afirmația substantivală, că este datoare cu cel puțin același lucru pe care generațiile contemporane l-au primit de la cele precedente. Acest punct de vedere, oricât de solid pare a fi, nu duce lipsă de posibile obiecții. Perspectiva reciprocității dreptății intergeneraționale poate fi contra-argumentată în trei feluri. Primul privește critica cuplului "dar-obligație". Problema care se pune este există vreun dar care poate duce la apariția unor obligații particulare⁶. Dacă generațiile curente primesc în dar sau împrumută Pământul de la cele viitoare, în ce măsură putem spune că acest fapt dă naștere unor obligații particulare? De unde știm că nu suntem despovărați de orice obligație astfel încât să putem folosi

1 Gro Harlem Brundtland et al, *Our Common Future: The World Commission on Environment and Development* (New York: Oxford University Press, 1987): 43.

2 Wolf, *Intergenerational*, 289.

3 Asupra acestei probleme vezi Axel P. Gosseries, „What Do We Owe the Next Generation(s)?" în 'Loyola of Los Angeles Law Review', vol. 35, November 2001: 298. Studiul său este construit ca un argument în favoarea unui principiu egalitarist al dreptății intergeneraționale. Implicit, autorul scoate în evidență punctul slab al punctului de vedere utilitarist asupra temei.

4 Wolf, *Intergenerational*, 299.

5 Alcătuirea acestui argument urmează argumentului autorului și astfel, relațiile intergeneraționale sunt menite să evite generațiile suprapuse. Cu alte cuvinte, prin generații viitoare se înțeleg acele generații care vor exista într-un viitor foarte îndepărtat.

6 Wolf, *Intergenerational*, 300.

resursele terestre după bunul plac? Obiecția "trecut-viitor" diferă doar puțin față de cea anterioară. Întrebarea este dacă moștenirea implică obligația respectării datoriei reciprocității față de generațiile nenăscute încă. Ca orice alt raționament al reciprocității, obiecția de față capătă sens atâta timp cât se transpune în termenii relației datornic-creditor. În primul caz, datornicii (generația curentă) duc lipsă de creditori (generațiile trecute), în timp ce în cel de-al doilea caz creditorii sunt lipsiți de datornici (generațiile prezente)¹. Această critică își pierde sensul de fiecare dată când se identifică generații suprapuse în genul părinților (generația curentă) care vor avea copii la un anumit moment în timp din viața lor (generațiile viitoare).

În sfârșit, cea de-a treia obiecție susține că afirmațiile justificatoare și substantivale ar putea să aibă costuri neînsemnate în practică. Esența acestei obiecții pleacă de la prezumția că atâta timp cât chiar prima generație n-a avut nimic de moștenit, atunci ambele afirmații sunt private de înțeles; la fel și în cazul în care presupunem că acea generație originară ar "epuiza" cea mai mare parte din cele primite ca moștenire.²

Ultimul principiu al teoriei dreptății intergeneraționale este utilitarismul³. Este posibil ca pentru teoria dreptății intergeneraționale principiul utilitar să fie o cale atractivă de urmat. De fapt, două părți ale reflectiei ar trebui separate pentru a se face o apreciere corectă a principiului: una teoretică și alta practică. Cu alte cuvinte, în ceea ce privește utilitarismul în context intergenerațional (spre deosebire de egalitarism), principiul eșuează când este angajat pentru a justifica conținutul creării politicilor publice. Înainte, s-ar cere făcută puțină lumină în ce privește latura teoretică. Într-un mod simplist, utilitarismul afirmă că cel mai bun demers este cel care sporește cea mai mare fericire și utilitate generațională și care, corelativ, minimizează cea mai mică durere a acestora⁴. Principiul își capătă legitimitatea pe cale etică și psihologică. Nimeni nu ar trebui să se comporte altfel și, respectiv, nimeni nu poate acționa altfel, afară doar de cazuri patologice. Din moment ce utilitarismul poate fi definit grație străduinței de a pune în echilibru durerea și fericirea, se poate spune că el servește interesele și că reproduce forma consecențialismului. În procesul de creare a politicilor publice, conform liniei utilitariste de gândire, se pune sub semnul întrebării impactul pe termen scurt și cel pe termen lung al acțiunilor. Situat în context intergenerațional, utilitarismul devine și mai atractiv. Din ce motiv? În primul rând pentru că utilitarismul în dimensiunea sa atemporală se realizează unei etici –să-i spunem- universale, imparțială înainte de toate, din moment ce fericirea și utilitatea sunt intrinsec bune; cu alte cuvinte sunt coduri după care trebuie să ne ghidăm fără obiecție⁵. Astfel, urmărind linia de argumentare a lui de-Shalit putem ajunge la concluzia că utilitarismul în context intergenerațional îndeplinește condițiile pentru a fi un fel de cheie miraculoasă ce deschide toate ușile zăvorâte: ia în considerare efectele și consecințele, este flexibilă cât timp ideile sale stabile se raportează la situațiile mereu schimbătoare⁶, iar ca politică publică nu este intrinsec bună sau rea, ci doar oportună într-un moment și inoportună în altul. Dar, să fie oare chiar așa? După unii, insurmontabila dificultate pe care utilitarismul o întâmpină este atunci când elaborează politicile publice în orizontul intergenerațional. Din moment ce fericirea agregată depinde strict de numărul de oameni, creatorii de politici publice cu gândire utilitaristă, trebuie să aibă habar de numărul generațiilor viitoare și, foarte important de precizat, de mărirea fiecărei generații din viitor. O modalitate de

1 Wolf, *Intergenerational*, . 300 – 301.

2 Wolf, *Intergenerational*, p. 303.

3 Din moment ce principiul poate fi de mare ajutor în dimensiunea demografică a teoriei dreptății între generații, care însă nu face obiectul studiului de față, va fi amintit doar în treacăt.

4 Avner de-Shalit, *Why Posterity Matters. Environmental Policies and Future Generations* (London and New York: Routledge, 1995): 66.

5 Hospers, *apud* de-Shalit, *Why Posterity*, 211.

6 J.C.C Smart and B. Williams, *Utilitarianism – For and Against* (Cambridge: Cambridge University Press, 1972): 64.

a ieși din acest impas conceptual, până acum, este de a spune că o politică ce reglează numărul de copii pe familie (ca politica-un-singur-copil din China sau altele asemănătoare) ar putea ajuta la prezicerea, cel puțin pe termen scurt, a numărului de oameni astfel încât creatorii de politici să-și facă treaba în mod eficient. Odată ce se achiesează la ideea că strategiile noastre pot afecta numărul și însăși existența generațiilor viitoare, precum și mărimea sau identitatea lor, devine limpede că utilitarismul întâmpină probleme majore¹. Probabil că utilitaristul va răspunde cu greutate (sau chiar nu va izbuti) la întrebări de căpătâi pentru raționamentul său: există vreo datorie care trebuie inventată pentru a se spori fericirea sau, din contra, există vreo datorie de la care trebuie să ne abținem din moment ce copilului/copiilor le va fi mai rău în noile condiții?²

Concluzii

Șirul celor trei eseuri a avut în vedere liniile majore ale teoriei dreptății inter-generaționale, în sensul nu explicării istorice (o existență atestată de documente), ci justificării. Aici au fost afirmate motivele care susțin că generațiile viitoare au nevoie de dreptate și în ce cadru teoretic poate fi discutat acest tip de dreptate. În prima parte a eseurilor, s-au evidențiat într-o manieră critică argumentele favorabile și nefavorabile unei posibile teorii a dreptății intergeneraționale. A doua parte a continuat prin relatarea sumară a teoriilor libertariană și liberală a dreptății, conform principiilor contractului social, al egalitarismului și al utilitarismului.

La începutul eseului s-a insinuat faptul că abordarea temei echității între acele generații care se succed la momente diferite de timp, cadrul teoretic liberal nu este doar mai accesibil decât cel libertarian, dar manifestă totodată și un grad sporit de permeabilitate la influențele sociale și flexibilitate de câte ori încearcă un răspuns la întrebarea comportamentului corect în timp. Chiar și așa principiul contractului ajută într-o măsură relativ mică subiectului dreptății între generații (obiecțiile aduse modelului rawlsian pot servi drept argument).³ Dacă acesta vine în sprijinul justificării înțelegerii între contemporani, nu mai e aproape de niciun folos când vine vorba de necontemporani.

A doua concluzie privește justificarea și consistența principiilor care dau înțeles teoriilor despre dreptate. Principiul contractului social justifică nevoia cooperării sociale. Principiul egalitarist ajută pentru a răspunde "De ce?" și "Cât?" ar trebui ca generațiile curente să lase moștenire mai departe celor viitoare în privința resurselor. În această optică, s-a reflectat asupra problemei economisirii corecte. Principiul utilitarist întreabă de ce anume s-ar cere respingerea sau asumarea unor politici publice cu privire la economisire. A mai fost arătat, de asemenea, că spre deosebire de principiul egalitarist al dreptății și mai precis noțiunea de reciprocitate, principiul contractualist nu ne poate ajuta prea mult în a pătrunde ceea ce ar putea fi chiar substanța întregii dezbateri despre relația dintre generațiile prezente și cele viitoare din orice punct de vedere am privi-o (istoric, legal, filosofic): justificare și conținut. Prin urmare, dacă dorim să știm de ce generațiile curente sunt datoare față de cele viitoare și care ar trebui să fie conținutul datoriilor noastre, atunci o viziune egalitaristă asupra dreptății ar fi o soluție potrivită.

Atâta timp cât noțiunea de drepturi subîntinde protecția intereselor sau a libertăților, necesitatea dreptății ia naștere atunci când acestea se află în conflict. Un caz de conflict al intereselor/libertăților este cel dintre generațiile prezente și cele viitoare. De aici, necesitatea dreptății. Ceea ce s-a arătat în spațiul celor trei eseuri publicate succesiv sunt principiile, interesele/libertățile care trebuie cântărite și cum anume s-ar putea ierarhiza.

¹ Avner de-Shalit, *Why Posterity*, 69.

² Avner de-Shalit, *Why Posterity*.

³ Tot aceasta este concluzia lui Avner de-Shalit în *Why Posterity*, 89.

Zaharia Stancu

Arhivele Sfera Politicii

■ STELIAN TĂNASE

Zaharia Stancu...

...este azi un scriitor uitat, și pe drept cuvânt, opera sa neavând o mare valoare literară. Mai interesant este jurnalistul și personajul în sine. Extracția lui era modestă, agent de poliție în tinerețe, a venit apoi la București, unde a intrat în lumea gazetărească. Era o natură cameleonică, ușor adaptabil oricărei conjuncturi. A fost legat de serviciile secrete ale epocii. Cotidianul *Lumea Românească*, pe care îl conduce între 1938/40 era controlat, susținut financiar și cu informații de Mihail Moruzov, care și-a plasat aici mai multe campanii și intoxicații mediatice. Ziarul dispare odată cu căderea regimului carlist în septembrie 1940. Simpatiile lui Zaharia Stancu mergeau spre stângă și a avut legături cu comuniștii. Un portret îi face, Maria Banuș în jurnalul apărut sub titlul „Sub Camuflaj”, („ilegalista” care l-a iubit și a dorit să se căsătorească cu el) sub chipul personajului „Dionisie” (demonic, alunecos, oportunist). În carte mai apar și alte figuri de comuniști „clandestini” Ion Gh. Maurer, sau Miron Consantinescu. Zaharia Stancu a jucat pe mai multe tablouri, în situația tulbură din anii 30/40, când nu se știa cine va ieși câștigător. Considerat suspect, în 1942, Zaharia Stancu este trimis în lagărul de la Tg. Jiu devenit un loc de cosmetizare a dosarelor (Mihail Ralea etc.) și angajament politic pentru viitor. Asta în cazul că germanii pierd războiul. Nu a stat mult aici, cca. două luni, Serviciul de siguranță a lui Eugen Cristescu considerând că nu e cazul să îl rețină mai mult. Va face mult paradă după 1945 de acest episod, prezentându-se ca un „rezistent antifascist”, „victima a terorii antonesciene”, etc. E adevărat că încă din anii 30 frecventa ambasada sovietică, unde este semnalat de filaj de multe ori. În ziarul său, *Lumea Românească*, a angajat mulți redactori comuniști, iar Ion Gh. Maurer făcea parte chiar din consiliul de administrație, ziarul fiind finanțat în parte din fonduri Komintern, firește sub auspiciile serviciului Secret de Informații care controla toată afacerea. Când i s-a cerut, a concediat ziariștii comuniști, (Gh.Dinu, Matei Socor, etc.) ceea ce a provocat o ruptură în redacție și un scandal de presă, (vezi în „Stelian Tănase”, *Avangarda în Arhivele Siguranței* p.77-79, 148-50, 196-97). Linia ziarului a devenit anti U.R.S.S, firește, când conjunctura politică europeană s-a schimbat și Zaharia Stancu a jucat pe altă carte. După 1944 a devenit unul din intelectualii și gazetarii colaboraționiști, alăturându-se ocupației sovietice și regimului comunist. Serviciul de cadre al P.C.R a descoperit dosarul său în arhive și adevăratele sale activități și fidelități. A fost înlăturat din rândul „tovarășilor de drum”, semnătura pentru o vreme i-a fost retrasă. A revenit repede, devenind un intelectual de servicii, propagandist apreciat al realismului socialist și internaționalismului proletar. Vezi de pildă articolele sale după revoluția de la Budapesta, sau declarația sa halucinantă în „afacerea Pasternak.”. În 1965, nu are probleme să se convertească la naționalismul ceaușist

după moartea lui Gheorghiu Dej . A fost perioade îndelungate, din 1949, director al Teatrului Național, și președintele Uniunii Scriitorilor. A murit în 1974.

Zaharia Stancu...

... turns to be, nowadays, a rather forgotten author. And this clearly happens for Zaharia Stancu's literary creation is considered to lack any true value. His character eventually proves to be by far more intriguing as a person and as a journalist. Of humble origins, Zaharia Stancu had been a police officer during his youth, and then next, after arriving in Bucharest, he joined the world of journalism. He was chameleonic, and he found it easy to adapt in any given circumstances. He had undoubtedly been linked with the secret services of his time. The daily newspaper, *Lumea Românească*, which he led between 1938 and 1940, was controlled and provided with information by Michael Moruzov, who stood behind several media campaigns and intoxications. Immediately after the fall of the Carlist regime, in September 1940, the newspaper ceased to be. Zaharia Stancu's sympathies were rather Socialist and he used to have connections with the Communists.

He inspired Maria Banuș (a "political underground" figure, who loved him and wanted to marry him) in creating "Dionisie", an evil, slippery opportunistic character who appears in her diary, which came out with the title "Sub Camuflaj" (TN, *Under Cover*). Some other clandestine characters, like Ion Gh. Maurer or Miron Constantinescu, are also present in the book.

During the troubled period of the 30s and 40s, when nobody could ever guess who would eventually be the winner, Zaharia Stancu played several cards. In 1942, considered suspicious, he has been sent to the Tg. Jiu camp, a place that slowly grew into a venue of "adorning" political files (Michael Ralea etc.) However, he did not spend a lot of time there; somewhere around two months, as Eugen Cristescu's Siguranța considered there is no need for him to be detained.

After 1945 he would make a huge fuss of this episode, presenting himself as "anti-fascist resistance fighter" "Antonescu's terror victim", etc. Indeed, starting with the early 30s, he used to show himself pretty often at the Soviet Embassy, place where he has been also staked out by the secret services. He hired several communist editors at his newspaper, *Lumea Românească*. Thus, Gheorghe Maurer was even named member of the managing board. In fact, the newspaper was funded using funds from Comintern, certainly, under the auspices of the Secret Intelligence Service, which controlled over the whole affair. When asked, he would immediately fire the Communists journalists (Gh.Dinu, Matei Socor, etc.) causing a rift in the editorial board and also a huge media scandal (see Stelian Tanase in *Avangarda în Arhivele Siguranței*, p. 77 -79, 148-150, 196-197). After the political context in Europe changed, Zaharia Stancu and his newspaper turned anti Soviet.

In the aftermath of 1944 he became one of the quisling intellectuals and journalists, embracing the Soviet occupation and the communist rule. The personnel service of the RPC found his file in its archives and, by default, his real activity and fidelities. He was removed from among the "fellow travelers", and, for a while, his signature had been withdrawn.

He made a quick comeback, anyhow, rapidly turning into an intellectual on duty and into an appreciated propagandist of Socialist realism and Proletarian internationalism. See for instance his articles written after the Hungarian Revolution of 1956, or his erratic statement regarding the "Pasternak affair". In 1965, after Gheorghiu Dej's death, he had no problems at all in converting to Ceausescu's nationalism. Up next, starting from 1949, he would be named director of the National Theatre and also the Writers's Union president. He died in 1974.

MEMORIU

Subsemnatul ZAHARIA STANCU, scriitor și ziarist, am fost ridicat în dimineața zilei de 22 iunie de Siguranța Capitalei, transportat în gara Dealul Spirei, iar în seara aceleași zile am fost pus în libertate.

Pentru a risipi orice confuzie cu privire la activitatea mea prezint următoarele:

1. Nu am făcut parte niciodată din partidul comunist și nici nu am simpatizat cu această mișcare. Bănuiala că aș simpatiza cu mișcarea comunistă a isvorât probabil din faptul că în numeroase articole din ziar m-am ocupat de muncitori și țărani cerând, în cadrul statului românesc, monarhic, îmbunătățirea soartei lor, prin ridicarea salariului, creșterea prețului muncii și produse agricole, etc.
2. În articolele de politică externă scrise de mine cu un an în urmă am militat pentru o politică de înțelegere cu vecinii, deci și cu Rusia, fiind convins că numai prin pace generală România și-ar putea păstra integritatea. Dealtfel în timpul în care am scris articolele în acest sens, ele se încadrau perfect în politica guvernelor românești de atunci.
3. Toate articolele, cărțile de proză și versuri semnate de mine au trecut pe la cenzură căpătând „ bun de imprimat”.
4. Față de Soviete am avut o atitudine ostilă din clipa în care această țară, vecină nouă, atacând Finlanda, a dovedit că e gata să atace și alte state mai mici vecine pentru a le desmembra. În ziarul meu săptămânal **Azi** am scris atunci un articol de fond „ Finlanda eroică”. Partidul Comunist din România mi-a trimis scrisori de înjurii și de amenințări și a încercat să-mi boicoteze numeroase articole.
5. Am scris sute de articole în cel mai desăvârșit spirit de bun român care se temea că România va fi desmembrată din cauza evenimentelor externe și a orbirii unora din oamenii politici români. Din septembrie 1940, când săptămânalul **Azi** a fost suprimat de mișcarea legionară, n-am mai scris nici un articol de ziar mărginindu-mă la activitatea strict literară. Astfel am tipărit recent un volum de versuri și un roman; deasemeni de la 15 mai editez lunar **Revista Românească** care a isbutit în scurt timp să fie cea mai bună publicație culturală românească.
6. Doresc ca aceste afirmații ale mele și întreaga mea activitate din ultimii ani să fie controlată pe fapte, pe ce am scris și am publicat, nu pe svonuri, pentru că asupra mea să nu mai planeze nici o bănuială. În acest scop stau oricând la dispoziția organelor în drept pentru a-mi susține afirmațiile cu dovezi.

Zaharia Stancu
Str. Episcopul Ilarion
Nr. 6, București

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
PREFECTURA POLIȚIEI CAPITALEI
SERVICIUL POLIȚIEI DE SIGURANȚĂ

N. 28077 din 19. II. 942

Jurn. Nr.3801

Dosarul

Nr.....

Redactat de.....

Copiat de.....

MINISTERUL PROPAGANDEI NAȚIONALE
-Cabinet-

La nr. 2273/942, avem onoare a face cunoscut următoarele:

ZAHARIA STANCU, scriitor și ziarist a activat în tinerețe în fostul partid social-democrat. A fost redactor la ziarul **Credința**, unde făcea reportagii de politică internă militând în cadrul fostelor partide democratice.

Edita o revistă literară lunară la care colaborau publiciști situați politicește la extrema stângă (MIRON RADU, PARASCHIVESCU, D. TROS, SCHILEANU, etc). A fost directorul ziarului **Lumea Românească** care a fost transformată mai târziu într-o publicație săptămânală **Azi** cu nuanță de stânga și unde s-au infiltrat pentru colaborare și câțiva membri ai partidului comunist.

Se pare însă că nu aceasta era linia pe care ZAHARIA STANCU dorea s-o imprime revistei, deoarece în urma unui conflict de redacție , BORIS STEFANOV, comunist, a adresat o scrisoare revistei **Azi** din care se desprindea că Partidul Comunist Român a dat cuvânt de ordine ca toți redactorii comuniști să părăsească în mod demonstrativ colaborarea cu această revistă.

De atunci ZAHARIA STANCU imprimă revistei **Azi** o atitudine anticomunistă, atacând violent pe comuniști și U.R.S.S pe tema agresiunii săvârșite împotriva Finlandei.

La redacția revistei **Azi** s-au primit mai multe scrisori în cari comuniștii calificau campania antisovietică a lui ZAHARIA STANCU ca fiind plătită de englezi.

Odată cu instaurarea regimului de dreapta în România, ZAHARIA STANCU nu a avut nici un fel de activitate publicistică.

Abia în ultimul timp a obținut o autorizație pentru revista literară intitulată **Revista Română**, revistă de comentarii critice, literatură sau artă, care are colaborări din cele mai diferite, de la MIHAIL RALEA până la VIRGIL CARIANOPOL.

Avizul nostru este favorabil utilizării sale în serviciul Ministerului Propagandei Naționalei.

PREFECTUL POLIȚIEI

ȘEFUL SERVICIULUI

.....

PREFECTURA POLIȚIEI CAPITALEI
Serv. Poliției de Siguranță

FIȘĂ PERSONALĂ

Numele și prenumele	Stancu Zaharia
Data și locul nașterii	1902, jud. Teleorman
Domiciliul	Aleea Alexandru, Nr.1
Originea etnică	Română
Naționalitatea	Română
Religiunea	Creștină
Ocupațiunea	Scriitor
Starea civilă	Necăsătorit
Situația militară	Satisfăcută

Motivul internării în lagăr: Internat în lagăr în conformitate cu ordinul Nr.30.073/942 al M.Af.Interne pentru motivul: simpatizant notoriu comunist și anglofil activ bine cunoscut

Comisar ajutor
Indescifrabil

.....

MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
PREFECTURA POLIȚIEI CAPITALEI
SERVICIUL POLIȚIEI DE SIGURANȚĂ

CONFIDENȚIAL
18 feb. 1943

Jurn. Nr.....
Dosarul
Nr.....
Redactat de.....
Copiat de.....

SERVICIUL SPECIAL DE INFORMAȚII

La adresa Dvs.nr. 34198/943, avem onoare a face cunoscut că numitul ZAHARIA STANCU a fost internat în lagăr la 15 Decembrie 1942 conform ordinului Ministrului Afacerilor Interne nr. 30073 din 11 Decembrie 1942, în urma propunerii Dvs., ca fiind simpatizant notoriu comunist și anglofil activ bine cunoscut.

PREFECTUL POLIȚIEI

ȘEFUL SERVICIULUI

.....

NOTA

ZAHARIA STANCU, cunoscutul scriitor, care a fost internat în lagăr pentru propagandă alarmistă, a fost primit în ziua de 19 Ianuarie a.c., de dl. MANIU (prezentat de NICUȘOR GRAUR), cu care ocazie i-a înmănat petiția de înscriere în partidul național-țărănesc.

Înscrierea i-a fost acceptată

.....

Fila 71

Echipa de filaj

11 Octombrie 1945
Nr. 680

NOTA

ZAHARIA STANCU, gazetar și scriitor s-a născut în anul 1902 în comuna Salcia, jud. Teleorman, de naționalitate română, religie ortodoxă, căsătorit cu NICOLINA, născută în Tg. Măgurele de profesiune institutoare și au un copil HORIA, născut în 1926 în Salcia- elev.

Serviciul militar l-a satisfăcut și domiciliază în București, Aleea Alexandru, nr.41, având postul telefonic 7.32.03.

Cariera de ziarist și-a început-o la **Credința**, care în 1937 încetându-și apariția, ZAHARIA STANCU ajutat de CONSTANTIN CLONARU a pus bazele cotidianului **Lumea Românească**, ziar cu idei de stânga și a fost subvenționat de colonelul de rezervă PETRESCU care pe timpul acela era Directorul Uzinelor de Armament al societății Reșița și cunoscut pentru ideile de stânga.

În anul 1934, înainte de a scrie la cotidienele zilnice, în urma unei invitații a comitetului scriitorilor sovietici, ZAHARIA STANCU și ALEXANDRU SAHIA a plecat la Moscova unde a luat parte la congresul ce s-a ținut în capitala URSS între 15-26 septembrie 1934.

La cotidianul **Lumea Românească** a avut colaborator pe GEO BOGZA reporter și emerit gazetar de stânga. Ziarul a luat ființa la 1 iunie 1937 sub direcția lui ZAHARIA STANCU. Înainte de regimul trecut a avut legături cu ambasada sovietică și Legația Franței din București, legături ce se făcea prin ziarista SORANA GURIAN pe care o avea secretară la **Lumea Românească**. Era deasemeni în legătura cu ziaristul francez JEAN MOUTON de la Legația Franței.

ZAHARIA STANCU, a condus și revista **Azi**, săptămânală, pe care după încetarea apariției ziarului **Lumea Românească** a transformat-o în cotidian zilnic și a fost subvenționat de MIHAIL RALEA pe care a pus-o la dispoziția SPANIEI REPUBLICANE.

A contribuit la propaganda politice de stânga în țara noastră și a fost primul fondator al organizației de propagandă sovietică numită **ASOCIAȚIA AMICII URSS**.

Sub regimul trecut după disolvarea organizației de stânga, a contribuit să-și mențină legăturile cu elementele din mișcarea antifascistă. ZAHARIA STANCU, a fost cel mai înverșunat luptător antigerman și avea legături cu comitetul **Degaulist** din România din fondurile cărui se întrețineau.

În anul 1941 era în legătură cu MIHAIL ȘAROV directorul agenției **Tass** din București. La data de 15 decembrie 1942, pentru ideile sale de stânga și în special pentru lupta sa antifascistă a fost internat în lagărul de la Tg. Jiu conform ordinului Ministerului Af. Interne nr. 30073 din 11 decembrie 1942, iar mai târziu în același an a fost eliberat din motive de siguranță.

A fost singurul ziarist care în împrejurări grele pentru ziarul său a fost ajutat de Partidul Comunist și în special de dl. LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU pe când conducea ziarul **Azi**.

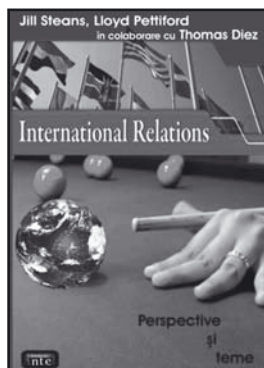
Tot sub regimul trecut a dus o aprigă campanie împreună cu MIRCEA DAMIAN contra lui PAMFIL ȘEICARU. În ziua de 19 ianuarie 1944, ZAHARIA STANCU a fost primit în audiență de domnul IULIU MANIU prin intermediul lui NICUȘOR GRAUR și cu această ocazie i-a înmănat o petiție de înscriere în Partidul Național Țărănesc, înscrierea i-a fost acceptată.

La 1 ianuarie 1945 a cerut scoaterea ziarului **Ofensiva** și cenzura militară i-a eliberat autorizația nr. 1374/944 însă ziarul nu și-a făcut apariția. În prezent ZAHARIA STANCU scrie la **Ultima Oră** de sub conducerea lui N. DELEANU și în prezent ca și în trecut toată activitate sa tinde numai spre stânga.

La Direcțiunea Generală a Poliției este cunoscut din dosarul nr. 13001 Ind.

Introducere în relațiile internaționale

Autori: Steans, Jill; Pettiford, Lloyd, Editura Antet

Anul apariției: 2009

Număr pagini: 320

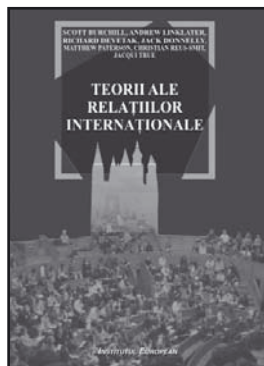
ISBN: 978-973-636-378-8

Traducător: Columbeanu, Mihnea

Un ghid cuprinzător al teoriei relațiilor internaționale, pentru studenții care se pregătesc de absolvire. O atitudine vie și prietenoasă cu studentul care ajută cititorii să compare și să plaseze în contrast perspectivele teoretice. O descriere incisivă și ușor de înțeles a teoriei. Explicarea și demistificarea unui jargon dificil. Exemple ilustrative din evenimentele întregii lumi. O acoperire clară și economică a unor materiale complexe și cruciale.

Teorii ale relațiilor internaționale

Autori: Burchill, Scott; Linklater, Andrew; Devetak, Richard; Donnelly, Jack; Paterson, Matthew; Reus-Smit, Christian; True, Jacqui, Editura Institutul European

Anul apariției: 2008

Număr pagini: 336

ISBN: 978-973-611-542-4

Din cuprins:

Școala engleză; Constructivismul; Marxismul; Teoria critică; Postmodernismul; Feminismul; Realismul; Liberalismul; Ecologismul internațional

Traducerea de față oferă cititorului român unul dintre cele mai bune manuale de relații internaționale scrise în ultimii ani în spațiul anglo-saxon. Interesul acestui volum este dublu. Pe de o parte, spre deosebire de alte scrieri de tip manual, volumul reunește șapte autori celebri în disciplina Relațiilor Internaționale, fiecare dintre ei scriind despre domeniul său de competență cel mai apropiat. Pe de altă parte, din nou spre deosebire de majoritatea manualelor de acest tip, volumul acordă

un spațiu amplu unora dintre cele mai noi curente din teoria Relațiilor Internaționale, cum sunt feminismul, teoria critică sau postmodernismul, curente foarte dezbătute în mediul academic anglo-saxon, dar complet absente din peisajul editorial românesc.

Index de Autori

Oana Albescu – Masterand, Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării, Specializarea Științe Politice, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Ioana-Bianca Berna – Doctorandă, SNSPA, Beneficiară a proiectului „Burse doctorale pentru dezvoltarea societății bazate pe cunoaștere”, proiect cofinanțat de Uniunea Europeană prin Fondul Social European, Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

Adriana Bichis – Masterandă, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca.

Gabriel Catalan – Historic, arhivist și analist politic, Arhivele Naționale ale României.

Emanuel Copilaș – Preparador la Universitatea de Vest din Timișoara, doctorand în Relații Internaționale și Studii Europene în cadrul Universității Babeș Bolyai, Cluj-Napoca.

Nicolae Drăgușin – Preparador univ. drd., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”, redactor „Sfera Politicii”.

Jean Dufourcq – Contra-amiral, doctor în științe politice, director de studii la IRSEM, Paris.

Cristian Gherasim – Masterand – Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, specializarea Politică Europeană și Românească.

Daniela Radu – Lect. univ., Facultatea de Științe Politice, Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”.

Stelian Tănase – Profesor de științe politice la Facultatea de Științe Politice, Universitatea București. Apariții: *Cioran și Securitatea*, Editura Polirom, Iași 2010, *Clienții lui Tanti Varvara*, Editura Humanitas, București, 2009, *Miracolul revoluției*, Editura Humanitas, București, 1999.

Claudiu-Laurențiu Țabrea – Absolvent masterat Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Istorie și Filosofie.

SUMMARY

Editorial

The Alliance in the making. Which is NATO's reason of being and what sort of mechanisms does it have at its disposal?	3
<i>Jean Dufourcq</i>	

International Relations

Ethics in International Relations under the auspices of complex interdependence	17
<i>Oana Albescu</i>	
Identity. Interaction - analitical socio-constructivist instruments in the study of International Relations.....	23
<i>Ioana-Bianca Berna</i>	
Do norms matter in international relations? A constructivist approach on Operation Artemis.....	30
<i>Daniela Radu</i>	
The European Union we need. The ascent of a global actor.....	39
<i>Cristian Gherasim</i>	
The Security Governance in Contemporary International Relations. Case Study: The Wider Black Sea Area	45
<i>Claudiu-Laurențiu Țabrea</i>	
The organization, working and reformation of the Security Council of the United Nations (I)	57
<i>Gabriel Catalan</i>	
The foreign policy of Nicolas Sarkozy: continuity or rupture?	70
<i>Adriana Bichis</i>	
The Foreign Policy of Communist Romania: the anatomy of an unusual autonomy... ..	75
<i>Emanuel Copilaș</i>	

Essay

Intergenerational justice. Principles and theories (III).....	91
<i>Nicolae Drăgușin</i>	

Archive

Sfera Politicii's Archives – Zaharia Stancu	96
<i>Stelian Tănase</i>	

Signals.....	103
--------------	-----

Index of authors	104
------------------------	-----

International Relations

„Sfera Politicii” este înregistrată în Catalogul Publicațiilor din România la numărul 4165.
Textele vor fi trimise redacției. Deciziile privind publicarea sunt luate de către echipa editorială.
Pentru a reproduce un text din revistă este necesar acordul scris al redacției „Sfera Politicii”.
Reproducerea textelor în alte condiții constituie o infracțiune și se pedepsește conform legilor în vigoare.

